

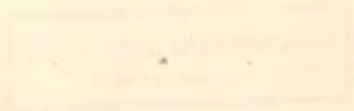
LIGETI • ERNO
FOI • A
BAKRA

LIGETI-ERNŐ

OLDALBAKRA

REGÉNY

EZ A KÖTET AZ ERDÉLYI SZÉPMIVES
CÉH I. SOROZATÁNAK
NEGYEDIK KÖNYVE

ERDÉLYI SZÉPMIVES-CÉH
I. SOROZAT - 1925

THE KOTCI AND BODIYI
AND I BODIYI
NEGOTIATION

III / 110. 745

LIGETI-ERNŐ FÖL·A·BAKRA

REGÉNY

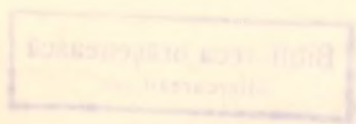
55.289 +

Biblioteca oraşenească
Miercurea-Ciuc

ERDÉLYI-SZÉPMÍVES-CÉH
CLUJ-KOLOZSVAR · 1925

FÖL·A·BAKRA

REGÉNY

LAPKIADÓ ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R. T. CLUJ-KOLOZSVÁR
1925

Künn vagyunk a város végén, a gáztartány és a vágóhid között. Egyik oldalon még épületek szegik e területet, de balfelől már minden beleszalad a nyitott térségbe. Régente baromvásárnak volt jó e hely, de idők folyamán a barompiac mind kijjebb tolódott.

Külön világ ez: akadnak szerencsés emberek, akik leélik életüket és sohasem jártak erre. E helynek oly idegen és szívszorogató a levegője, mint a temetőé.

Hasonlít is hozzá. Soraiban hantok puposodnak, az utak az összeomlott lét kövei között vezetnek el. Minden hant egy: Isten veled!

És mégis egészen más! Mert a házsongárdi temető békét permetez, maga a természet segíti, hogy kiszépüljön az elmúlásban. Odaát lábujjhegyen lépnek az emberek, ajkukra illesztik ujjait. Lehull a fáról a levél, az is fáj.

Am itt: zürzavar, pokoli láрма. A ködös alkonyatot tulrikácsolja a zsvajgás. Járókelők vonulnak föl, unottan és kiméletlenül lelépik a földi lét e külön sírjait. Nincsen kegyelet az arcukon, a szívük meg se dobban.

És ha vannak, akiknek könnye csendesen befelé vájja a csatornát, a hantjaik felett gubbasztók ezek s a hant még szerves rész velük.

E temető a szegény emberek piaca. Ott látod a párnahéjakat, még gyűröttek az éjszakai alvástól; avult butorokat, még kiállatozik belőlük a birsalma szaga; tányérok, poharak és vekker-órák; petróleumlámpa, húsdaráló és pepitanadrág, függönyök, ingek és spanyolfal; kulcsok, násfák szivaros skatulyában, cipők, kalapok mindenütt, mint a veteményes kert szeszélyes vegetációja. A ruhák még melegek, volt kedveseik párájától.

E csontkertbe küldözgette három hónapja halottaát Elekes Péter, esküre jelentkezett tisztviselő. A temetőjárást kis cselédje még az ősszel kezdte meg, amikor ruháskosárban kicipelte a Jókait és a Corpusjurist. Egyelőre nincs szükségem rájuk, — nyugtatta meg magát Elekes, — ha jobb idők jönnek, megveszem részletre a Könyves Kálmántól. Majd a butorok egy részét is eladta, de azokat még a lakásban vette át egy tisztviselő a régi királyságból. Minek nekem a Donáth-úton butor, Isten háta mögött? — nyugodott meg Elekes annak az embernek természetével, aki nem egykönnyen ereszti bűnnek a fejét. Aztán kikerültek a bőröndök, elefántcsontfeju ébenfabot és néhány Apafipohár. Fájt ezektől

is megválnia... Hiszen meg lehet lenni nélkülök is, csupa felesleges lom, elveszi a helyet a gyerekek elől. Majd csak visszahelyeznek állásomba egyszer — vigasztalta magát, — a valuta is megjavul, béke lesz a világban!

Igy elmélkedett Elekes Péter, miközben a hetek multak, mint az óra mutatója, amely akkor is jár, amikor a beteg örökre lehunyja szemét. A valuta nem javult, a drágaság nem csökkent, a béke egyre távolodott. A tisztviselők ügyében nem döntött a minisztérium. A ruháskosár minden hétfőn és csütörtökön türelmetlenkedett: gyerünk, Elekes, gyerünk, akaszd le a képrámákat! A padláson van még egy gyerek kocsi, minek az neked? Hohó, várj csak, üvegeid is vannak, adj túl rajtuk, mert jó az ára az uborkásüvegeknek. És a bicikli, nem is jut eszedbe, hogy biciklid is van? Mi az ördögnek tartogatod a biciklit, amikor omnibuszon is járhatasz?!

A ruháskosár egyre nyelte Elekes ingóságait, amelyekre „nem volt szükség“ és „érdemes eladni őket“. Egy szép napon rájött Elekes arra, hogy tulajdonképpen a cseléd is felesleges.

— Semmi dolgom a világon — magyarázgatta Elekes még mindig jókedvűen. — Egész nap csak lebzelek, ha úgy adódik, én is elvégzem azt a kis bevásárlást, sőt az őszerre is kiállok.

Elekes mindezt nem azért mondta, hogy csak mondjon valamit. Hányszor vett magához egy nagy darab ujságpapírt és elment húsért a mészárszékre. A mészáros nagyokat szuszogott, meg volt tisztelve, hogy Elekes alügyész úr személyesen vásárolja nála a húst, protekciós részt is adott, nyomtaték nélkül. Sőt Elekes a piacra is kijárt, alkudozott a kofákkal és a tojást nagy szakértelemmel tartotta a világosság felé, hogy nem kotlós-e. Üzletbe, boltba bemenni nem zsenirozta magát, természetesnek találta e „szükség törvényt bont“ helyzetet. Az egyik volt tisztviselő előtt, akivel Elekes gyakran találkozott a mészárszékre, egy ízben megjegyezte, hogy unja már a dolgot, nincs inyére az efféle.

— Ne busulj Elekes — fujta a pipafüstöt orra alá a kolléga, — lesz ez még rosszabbul is. — Amíg húsrá telik, nincs baj; lám Budapesten a kuriai bírónak ez sem jut. És Oroszországl!...

De Elekes határozottan rossz néven vette e megjegyzést. Ő vigasztalást, bátorítást vár az emberektől, neki ne mondja senki, hogy lesz ez még rosszabbul is. Micsoda számárbeszéd például az is, hogy vannak keservesebb sorsban is nálánál. Ne nézz hátra, mert mindig akad, akinek rosszabbul megy, — de neki megvolt a maga társadalmi állása és ezt nem lehet eltagadni tőle. Nem követett el soha szabálytalanságot. Feljebbvalói vitték előre. Ha nem jönnek közbe — hamarjában nem talált más szót a helyzet jellemzésére — e zavarok, ma már a hetedik fizetési osztályban ülne. Így — visszamaradt! Eladósodott. A kutya sem törődik vele. Elég volt a megaláztatásból. Miért állanak éppen ő rajta bosszut? Ne szavaljanak neki, hogy lesz ez még rosszabbul is.

Mormolt, duzzogott az orra alatt, de amikor hazament és felesége szokása szerint homlokon csókolta és megjegyezte, hogy „Péter, az élet elviselhetetlen, csinálni kell már valamit“ — hirtelen megjuhászodott.

— És akik hátul vannak? Miért nem veszel példát azoktól? Szegények vagyunk, de becsületesek. A büszkeség az megmarad.

Lesz ez még rosszabbul is, — gondolta utána, — de mint a hirtelen besurranó legyet, amely csak úgy jön szeszélyesen és bogárléte oktalanságában, elhessegette magától e gondolatot.

Egyelőre a jelek arra mutattak, hogy karácsonyig így is ki lehet húzni. Elekesnek meghalt az édesapja és neki fizették ki az életbiztosítási kötvényt. (Jóllehet hogy egy: kettő arányában, ami felette nagy disznóság. Mert hiszen a koronának nem ez az arány felelt meg. De fő az: pénz állott a házhoz.) Az újságok is biztattak, hogy a miniszter az esküre jelentkezett tisztviselőket karácsonyra vissza fogja venni.

Elekes nem volt vallásos ember, — a templomba járást a feleségére bízta — de valahogyan a valóságban kézenfekvőbbnek tetszett neki az a határidő, amely ünnepnappal kapcsolódott össze. Akkortájt az emberek mindig határnapokban bizakodtak. Három hónaponként ovatolták meg reményeiket. Karácsonyra tartogatja a miniszter — mondogatták — a kinevezést, hogy mintegy ajándékkal lepje meg a sokat szenvedett hivatalnokokat.

Eljött a karácsony, végtelen hópihéivel megszállotta a várost és a fagy tartósan bekavartélyozta magát a dűledező ereszekbe. Elekesnek nem hozott Pista bá' idézőt — a magyar törvénytisztogató és a városi kocsisok megmaradtak állásaikban — a törvénytisztogató, hogy vonuljon be szolgálattételre. Addig még Elekes öntudatosan jött-ment, emelt fővel az út közepén, mintegy jelezve, hogy ő még egy kicsit úr ebben a városban. Karácsony után már a fal mellett sompolygott haza. Lába térdig zökkent a hóba és Elekes egy kalucsniról ábrándozott. Eszébe jutott a múlt, amikor kilenc óra tájban beállított az ügyészségre. A fegyőr nagyot tisztelgett neki, lehuzta ropogó kalucsniját, odatette a kályhához, hogy lecsepegjen róla a hólé.

Volt sálja, kabátjának perziáner volt a gallérja. Sohasem érezte mi az: fájni. Néha szánkan ment haza, noha csak egy ugrásnyira lakott a hivataltól. Most se szánka, se kalucsni, se perziáner gallér. Üssön a görcs e nyavajás életbe! — tette fel Elekes elmélkedésének végére a pontot.

Elekes tizenkét éves házas volt, felesége Domáldi Mariska, leánya egy kézdivásárhelyi főszámvevőnek, aki egyszer, nagy esőzés után szénbányát fedezett fel és a fúrásokon elvesztette minden vagyonát. Elekes e házasságából egy fiú és egy leánygyermek született. Ez a pedáns, kifelé gyakran zárkózottnak látszó hivatalnok nagyon szerette feleségét, de mindig iparkodott, hogy ezt idegenek ne vegyék észre rajta, nehogy

megártson a tekintélyének. Legalább is Elekes így gondolkodott. De ha valaki be tudott volna nézni Elekes koponyájába, észrevette volna, hogy Elekes most is haza gondol és kutatva emlékei között, minden az együtt eltöltött tizenkét évre vonatkozott, mintha Elekes azelőtt nem is élt volna. De az az érdekes, hogy Elekes látszólagos zárkózottságát családja körében is megtartotta. E tulajdonság alügyész korából eredt és a hivatalos titoktartás állandó arckifejezését magánéletébe is átvitte, ma is, amikor már nem volt állásban és így sohasem avatta be feleségét terveibe, amelyek „különben nem forrottak ki eléggé“, de lehet hogy egyáltalában nem is merültek fel. Inkább kérdéseket adott fel otthon: „Nem kereste-e őt valaki?“ „A gyerekek nem hancuroznak-e sokat?“ „Ki törte be az ablak üveget?“ s más efféléket. Felesége sokat tartózkodott a konyhában és a hosszú együttélés alatt neki sem volt sok mondanivalója. Ám azért épp olyan jól esett hallani Elekesnek a konyhából beszűrődő vízvezeték csepegésének egyhanguságát, mint Mariskának ura rekedtes hangját, amint rendreutasító hangon megszólalt, amikor még a gyerekek lefekvés előtt kispárnával dobálták egymást. Amint elcsendesedtek, Elekes el volt foglalva önmagával és magános fel és alálépkedése közben hol a szekrényt huzta ki, hol a sifont tárta fel.

A sifon valóban elszomorító képet mutatott. Nincs a háziasszony-nak lélekemelőbb gyönyörűsége, mint az ápolts fehérneműs szekrény. A polcokról lecsüngenek a himzett jelmondatok. Végig tömött katonás sorokban, hűvös ágyhuzatok, tizenkét személyes asztalkészlet. És hogy vannak mosva? vasalva? Összehajtogatva? Mint a kártya. Minden darabnak megvan a maga helye, behunyt szemmel is ki lehet huzni, amire szükség van. De Elekes szekrénye a feloszlásra, a csendes enyészetre emlékeztetett. A fehérnemű megtizedelve, mint egy ütközet után. Gombok hiányoznak s egy-egy zsebkendő szakadt lobogója villant föl. Színük is bizonytalan, inkább kék, mint fehér. Gyerekcipők, kitérdesedett nadrágok. Mind bezúfolva a szekrénybe. A legalsó polcon divatmellények, úgy kellett kihálászni szalagokkal teli kalapdoboz alól.

* * *

Egy szép napon csomó adósságot kellett kifizetniök és váratlanul a rendesnél is fokozottabban megnehezedett Elekesék sorsa.

Nosza elő a ruháskosárral!

A ruháskosár megint megtelt valahogy. Az Elekes gyerekek két kézre kapták a kosarat és röhögve himbálták az utcán. Kora reggel a síkátorokon vezényelte Elekes a szomorú menetet.

A zsbvásáron leült a fal mellé és egy pokrócra kiteregette a holmikat. A gyerekeket hazakergette és ő úgy állott meg holmija előtt, mintha nem is tartozna hozzájuk. Csak félszemmel sandított a pokrócra,

nehogy lába keljen valaminek. Január 8-ika volt és első ízben történt meg, hogy Elekes cseléd nélkül, magárahagyottan állott a zsibvásáron. E pillanatban átérezte sorsa egész horderejét. Bátortalanul nézett jobbra-balra, hogy miként csinálják ezt, az egész adás-vevést a szomszédai. Ezt a mesterséget is meg kell tanulnom — biztatta önmagát — tanulni, tanulni, tanulni — zúgott a feje, mint a ventilátor.

Mellette egy hárászkendős, összetöpörödött öreg anyóka rakosgatta a pókhálóval befűtt tányérokat. Pár lépésnyire tőle egy cigány-asszony rikácsolt és veszekedett a rendőrrel.

— Rendőr ur, ez az ember elfoglalta a helyemet. Az egész világ tudja, hogy ez az én helyem. Engedélyem is van, én piaciárus vagyok — ezzel már be is nyult a ruhájába s valami írásfélt lobogtatott.

— Csend legyen — kiáltotta a rendőr. Nagyokat szuszogva a gallérjában, amely szoritotta a nyakát és ez a körülmény komikus pirosságot kölcsönzött arcának — csend legyen — ismételte még egyszer és Elekeshez fordult: „Miért veszi el ez asszony helyét? Mutassa az engedélyt!”

Elekes e durva hangra dadogni kezdett:

— Bocsánatot kérek... Nem ismerem a viszonyokat... Először vagyok itt.

— Az engedélyt hé, különben bajok lesznek!

Elekes homlokát előntötte a hideg víz. Körülötte megállottak az emberek.

— Otthon felejtettem — nyögte ki nagynehezen.

Mindenki megsajnálta, még a cigányasszony is. Egy pillanatra fölerződött a körülállóokban, hogy jobb napokat látott ember került közéjük és békében hagyták.

— No, huzódjék a fal mellé — csendesedett meg a cigányasszony — majd csak megleszünk valahogy.

Elekes pár méterrel elhuzta a pokrócot. A rendőr tovább ment. Meg-megállott és egy nádpálcával kapargált a többiek ócskái között. Elekes a fal mellé támaszkodott. Az emberek róla beszéltek, de Elekes csak szétfoszló hangtöredékeket hallott. Nem mert körülnézni, menekülni akart, csak el innen! De maradt. Ha már itt van, nem hagyja el helyét. Remegett, hogy a járókelők szótlanul elmennek portékái mellett; de ha valaki megállott előtte, megint elfehéredett. Hátba ismerős? És ő itt? Az aljegyző!

A kora reggeli órákban még nincs nagy forgalom a zsibvásáron, de aki el akar adni valamit, jól teszi, ha idejében kijön. A reggeli vásárló közönség a legjobb. Szegény emberek reggel vásárolnak, mert ezek komoly eltökéltséggel jönnek ki a piacra, hogy vesznek valamit. Már otthon tudták, hogy cipőre van szükségük, vagy egy dézsára, vagy ágybetétre. Megható szolidaritás fejlődik ki köztük és az eladók között, mert csak egy árnyalat választja el őket: ép olyan könnyen lehetnek

eladók, mint vevők és a mozdulat, ahogyan egy-egy holmit felemelnek a földről, elárulja, hogy megbecsüléssel vannak egymás iránt.

De az a közönség sem bakafántoskodik, amely az élelmiszerpiacról jövet ejti útba az őszert. Föltéve, ha mindez reggel jókor történik, mert aki későn jár ki az élelmiszerpiacra, arról messziről meglátszik, hogy nem becsüli meg a garast. A fenesiek és monostoriak már pitymallatkor hozzák be a tyukot, libát, vajat, tojást. Az idejekorán kijött ember még mindezt a parasztoktól veheti. De már egy óra múlva a parasztok átadják a kofáknak. A kofák a paraszt és a városi ember közé állanak, fölcsapják az árakat, potom pénzért elkapkodják az élelmiszert, nem is szólva arról, hogy a jó dolgokat is ők viszik el. Dél tájban már csak néhány rideglud, elhervadt veteményekkel telehányt szakajtó lesi a jó szerencsét. Az ilyenkor jövők könnyelmű népség, mindegy nekik, akármit kapnak. A libák hasát ki sem tapogatják, hogy kiadja-e a két kiló zsirt vagy sem? Törődnek is azzal, hogy fagyos-e a krumpli, vagy, hogy zsiszikés a lencse és a bab. Megelégednek azzal, hogy öt perc alatt ledarálják a háztartáshoz szükséges bevásárlást.

De hát kik azok, akiket a zsisvásári szakértők rossz publikumnak tartanak? Elekes néhány órája van a piacon, de már is megcsinálta magának a zsisvásár lélektani elméletét. Rossz vásárlók szerint például a handlés zsidók. A szegény ember, aki rászánta magát, hogy kivigye a holmiját a piacra, nem akar üres kézzel hazatérni. Ha nem sikerül neki eladni mindent, inkább elpotyázza a handlés zsidónak. A zsidó pedig nem darabonként veszi meg az árut, hanem kiválasztja a legértékesebbjét, kalapot, ruhákat, fehérneműt, mindent egyberak és mond egy árat az egészért. Kikiabálhatom a tudómet — gondolta Elekes — a handlés csak így vásárol és a végén elviszi ráadásnak a többi is...

Elekes tovább folytatta az elmélkedést és a zsisvásár közönségéből egy másik csoportot emelt ki, amelynek amatőr nevet adott. Ezek már jómódu emberek, fölényesen felülemelkednek a nyomoruságon és le sem húzzák a keztyűjüket, ha valami érdeklődést mutatnak. Leggyakrabban antik tárgyakat keresnek, öreg csipkéket, poharakat. A tányérokat óvatosan megfordítják, hogy megnézzék, van-e rajtuk márka? Sétapálcáik hegyével fölönfüggőket és kőöntöféléket halásznak ki; repes a szívük — de ezt óvatosan eltitkolják — ha turkálás közben egy porcellánra festett miniatűrre, vagy elefántcsont brosrá akadnak. Sportot üznek a csirkefogók — és dühösen pillantott az ólomszínű égre Elekes, mintha onnan várt volna elégtételt — hogy a szegény ember vagyonához bagóért jussanak.

Elekesnek ismeretei a piac lélektana körül még hiányosak voltak. Nem, nem is akarta megismerni és szemmelláthatólag csömört érzett piacárusi mivoltától. Közönyösen tartotta helyét. Közben elfáradt az álldogálásban. Le akart ülni. Körülnézett, hogyan ülnek le a többiek?

Ez is probléma volt számára, melyet külön tanulmányozás alá kellett vennie. Végignézett a soron: egyik árus kis sámlin ült és diványpárnát rakott maga alá. A másik nem sokat teketóriázott, egyszerűen végigteregette a szoknyáját a földön és vigan pofázta a sült gesztenyét. Akadt olyan is, aki ráült a portékájára. Elekes kutatótt holmijai között, hogy mire ülhessen, mert már alig birta az állást. De nem akadt semmi e célra használható darabja. Bizonytalanul pislogott a mellette ülő öregasszonyra és megszólította, hogy adja oda azt a vastag könyvet, amely ott hanyódott a sámlija mögött.

Az öregasszony, akinek jóságos arca iránt már az első pillanatban bizonyos rokonszenvet érzett, elkezdett sápitózni:

— A szent bibliát? Arra akar leülni? Nem szégyenli magát?

Elekes megrezzent és ijedten visszahúzódott. Egy ideig tanakodott, a végén összegöngyölt a pokrócnak egyik csücskét és arra ült rá. Ösztönösen felhúzta nadrágiát, ahogyan megszokta a békevilágban. Cigaretta is sodort. Amikor ült, kezdte valamivel jobban érezni magát. Már arra is figyelt, hogy miként viselkednek a vevők? Miként kínálják áruikat az eladók? Rájött arra, hogy a portékát nem lehet csak úgy összedobálni, bizonyos rendszerre van szüksége. Csoportosította az eladásra hozott tárgyait: a csipkéket rakta legelöl, illetve az alumínium lábost. A legyezőket kinyitotta és a lábához támasztotta. Volt egy escarpin cipője, azt megegyeszer megtörülte kabátja ujjával. Benyult a kosárba, táncrendeket, kottilonokat szedett elő. Majd felhúzta pamutkeztűjét, mert ujjai a csipős hidegben kezdtek megmerevedni. Várt. Nézte, hogy kik jönnek és aszerint igazgatta holmijait. Jöttek-mentek az emberek, kíváncsian megállottak előtte:

— Nincs egy 42-ös női félcipője?

— Nincs télikabátja, a bélésre van szükségem.

Mindig azt keresték, amiye éppen nem volt neki. Egy nyurga fiatalember kíváncsian szedte szét divatmellényeit. Kiválasztott egyet.

— Mennyi ennek az állítólagos pikémellénynak az ára?

Elekes ujjabb zavarba jött. Mit kérjen? Kívágott egy összeget.

— Nem is drága — mondta a fiatal ember és gyorsan fizetett, nehogy visszacsinalja az eladó a „boltot“.

Elekes kezdte vakarni a fejét. Dühös volt, hogy olyan alacsony árat kért s most már okulva, gondolatban jóelőre megszabta mindennek az árát. Össze is számolta, hogy hozzávetőleg mennyit kell kapnia.

Megint jött egy „vevő“ hóna alatt egy kályhacsővel és megkérdezte tőle:

— Nem akar venni egy kályhacsövet?

Elekes dühösen pillantott rá.

— Né, tajtékpipa! Tudja mit, elcserélem a kályhacsővel.

Elekes egy szót sem szólott. A többi árusok bahotázni kezdtek.

— Miért nem adja oda? Nem mindegy az, hogy mit füstöl össze? Közben megérkezett egy vastagszivarú, rövidbundás uriember.

— Régiséggyűjtő — mondták az emberek. A kereskedő fújta maga előtt a füstöt és a vastag hamut leejtette az Elekes holmijára.

— Lássam azt a csipkét!

— Brüsszeli — föllentett Elekes teljes jóhiszeműséggel, mert neki minden régi csipke brüsszeli volt.

— Ez a vacak? Barátom ez közönséges régi csipke nem ér egy vasat sem — és nézett az eladóra megvetően és fölényesen távozott.

Dél felé járt. A hó hullani kezdett, a köd sűrű volt még mindig és a vevők apadóban.

Elekes a pikémellényen kívül nem adott el semmit. Haragudott a csipkére, hogy miért nem tudott brüsszeli lenni.

Teltek a percek. A hó szaporábban kezdett esni. A zsibvásár gyengülni kezdett és mindinkább felvette a temető képét. Az árusok hozzáláttak az összepakoláshoz.

— Na mennyit adott el? — kérdezte tőle az öregasszony.

— Csak egy mellényt. És maga?

— Én ma semmit. A jövő héten megint kijövök.

Elekes megfogadta magában, hogy ő, akármilyen is történjék, ide nem fog kijönni többet. Vége.

Az öregasszony felbátorodott.

— Nekem szükségem volna egy ilyen kosárra. Adja el nekem a kosarat. Jó árat adok érte.

— S mi lesz a holmikkal?

— A holmik? Bizony az nehéz! Azt én nem vállalhatom.

— Vegye meg a holmikat.

— Hát még mit nem? De hogy a kosarat megkaphassam, átveszem a holmikat bizományba.

— Igen, bizományba — kapott rajta Elekes — bizományba, az jó lesz. Az asszony tiz leít adott a kosárárt.

Elekes tétovázott.

— Nem, nem fogadom el magától. Hiszen maga is szegény. És szívesseget tesz nekem. Eladja a holmijaimat. Fogadja el tőlem ingyen. És most átadok magának mindent. Megbizom magában. Majd ha eladja, akkor megkapom a pénzt.

Az asszony bólintott. Bizonyára bolondnak tartotta, kinyújtotta kezét és pokrócostól magához húzta Elekes lomjait. Elekes pedig szaladt, hogy soha, sohase térjen vissza ide többet.

* * *

A telet magyarjaink kihúzták valahogy. Jött a tavasz! A kora március déltájban már napfénnel öntözte végig a főteret. A polgári

hölgyek színesebb ruhákban tarkállottak a korzón, a férfiak kiegyenesedtek és az öreg házak falán csillogó derű foltjai fényeskedtek. A levegő átlátszott és a feltáguló szem észrevette, hogy az ég is kéken virul. E boldog ponyva ott feszült a földi cirkusz sarkába kötötten, mintha négy állásfa megingathatatlanul tartaná. Isten mosolya a tavasz. Nem kell tűzifára sem költeni. Amit megsporol az ember elsejetáján, abból lehet bevásárolni egyet s mást. De jó lesz sietni a bevásárlással, mert a jövő hónapban házbérnegyed. Most egy kevéske remény is virul; a betegek remélnek így, akik végigköhögik a hosszú telet, a márciusban bizakodnak, de márciusban hóna alá csapja őket a halál. A levegőben tavaszi áradások! A napfény nyalábokban kigyózik az aszfalt felett, szinte ki lehetne tapintani, súllyal lemérni őket. Emberek, nyissátok fel az ablakokat!

Tavasz. Lehet szellőztetni, itt a nagy takarítás évadja. A kis társadalom, amely télvíz idején összebujt és egymás kezét tartotta, tavasz nyíltával mintha megbomlott volna. Itt a tavasz! Új remények! Holnap már karikára nyírják a fák szeszélyes rügyeit, holnapután a gyermekláncfű beöltözik a házsongárdi oldalon selymes sárgába — de vajjon a mi tavaszunk: joggal érdekli mindez a szegény embert? Hiszen Kairóból visszajönnek a fecskék, — de elrepatriálnak az emberek.

Repatriálni is csak tavasszal érdemes. A vagonokat nem kell fűteni, a gyerek sem olyan kényes, a téli holmikon túl lehet adni. Télen meghuzza magát az ember kis kuckójában. A téli hónapok hosszú estéin a petróleumlámpa mellett, kiokumulál a magyar ember valami okosat. Lassanként rendbe hozza az útlevelet. Mint a madár, ágrólágra, beszerzi a bizonylatokat. Lelevelezi új hazája ismerőseit. Ha van pénze, átutaltatja. Tapogatózik, körülállja a tapasztaltakat, minden érdeklődését leköti, hogy vajjon még mindig vagonokban laknak a repatriáltak, lehet-e állást kapni Budapesten, stb.?

Sorra következik a búcsúzkodás. A repatriáló végigjárja a várost. Kövektől, templomoktól, házfedéltől rendre búcsút vesz. Kiballag a sétaterre is. Megsímogatja a padokat. Kimegy a hajdani Lövéldébe és elmulott majálisokon mereng. Körültapogatja a Redutot, Tornavívódát, mert minden emlék egy kiszakadt, fájó rész belőle. Elidőzik a Farkas-utcán, hiszen ez az utcarészlet őrzi még leginkább városa múltját. Rámered a régi színházra. Egy kicsit sirhatnékja is van. De nem mer zokogni. Erősnek kell lennie: nagy útra megy. Am az egy gördülő sós csepp megindulása kíséri tovább az úton.

Farkas-utca! A repatriáló vonat egy hét múlva indul. Hadd próbálja ki még utoljára a visszhangot.

Mert — ha nem tudnátok — a Farkas-utcának visszhangja van. Komoly, öntudatos visszhang, bármely főváros büszkeségére válna. Egy kis iderekedt Tihany. Három-négy szótagonként veri vissza a hangot.

Az este csendjében leguggol az ember, a katolikus kollégium egyik ódon ablaka alatt és arcal az utca végét elálló templom felé fordulva belesuttogja az estébe:

— Itt Tar-nó-czi!

A református templomtól visszaszalad a hang.

— Itt Tar-nó-czi!

— Is-ten ve-led!

— Is-ten ve-led!

Hallottál már visszhangot? E reménytelen kötömb feleletében mennyi ráparancsoló bűvölet. Téglák, fagyott malter és moha zengenek vissza, a múlt izen az élőnek. Gondolat, nyelv, fájdalom fur szavakat magának, egy élet izzása feszíti szét a hangot és amikor azt hiszed, hogy egyedül vagy, pucéron a nagy ég alatt, megszólal, visszaölel századok dermedt kriptája alól a hang és egyazon jaj, testvérrim, fagyasztó és mégis melengető rátalálás. Mert van-e belényílalóbb és megrázóbb érzés, mint amikor azt hisszük, hogy elapadtak a szívek és kitikkadt a részvét, de — megszólalnak a falak és mint egy templomi kórus viszik át és törik meg pilléreiken, a kiugró balkonokon, barokk kaszkádokon és copfos kiszögelléseken a figyelő és a tetszhalott kövek ziháló rokonlétüket. Ilyen a visszhang! Az ész és a tudomány nem talál benne semmi rendkívülit. Akusztikai játék, édes Istenem! A képzelő tehetseget azonban varázskörébe vonja.

Ilyen gondolatai voltak a repatriáló Tarnóczi Elemér tanárnak, aki még a mult évben a polgári iskolában tanított, de most őt is menesztették állásából. Tarnóczi tovább foglalkoztatta agyát gondolatokkal:

— A görög mitológiában Echo nimfa volt, aki reménytelenül beleszeretett a szépséges Narkisszosba. De Narkisszos viszonzatlanul hagyta e szerelmet. — I-ga-zam van?

A kötömbök helyeslik, amit Tarnóczi művel. Tarnóczi didereg a tavaszi estében és arra emlékezik, hogy itt járt a kollégiumban. A gyerekhad itt zsibongott végig az utcákon. Tarnóczi fölneéz az ablakra és önönmagának adja fel a kérdést:

— Vajjon mit csinál Ritly tanár úr?

Ritly tanár úr ablaka éjjel mindig világos maradt. A szelíd, kövéres paptanár az éj meghitt csendességében emelgette a könyveket, manuskriptumokat és végigteregette egy hosszú ferszlágon.

Jókedvű diákcsemeték, akik mámoros arccal bandukoltak haza a Buza-utcából, felágaskodtak a sarkon és úgy bámultak be az ablakon, kíváncsiskodtak: Fenn van-e még a tanár úr? ... Mikor volt ez? Husz év előtt. De Tarnóczi, a mélyhangu polgáriskolai tanár, egy pillanatra, a szélfuvás tavaszi borzongásában ismét a kis diák szemével nézett fel az ablakra.

Az ablak sötét volt.

— Eresszen maga széllelbélelt — pattogott az asszony — azt hiszi mindenki oly közönyös, mint maga. Furton-furt rágom már, hogy ma-holnap nem lesz mit enni. Maga meg egyre fujja a nótáját, hogy — s itt egy széles, férjét utánzó mozdulatot csinált, — miénk a világ. Süsse meg ezt a világot — és már szaladt is ki az asszony a konyhába.

Elekes egyszerre visszapottyant a földre. Már régóta észreveszi, hogy az asszony minden kedveskedésére idegesen mozdul meg. Jó, jó, hiszen igaza van az asszonynak; de a nyomoruságot nem én találtam ki, jött az magától... Kell már állás után nézmem, — vakarta a fejét — addig is... De mihez kezdjen a magamfajtájú jogászember. Nem értek máshoz, jogász vagyok, az Istenit — s már kedve kerekedett, hogy rácsapjon az asztalra, ha nem félt volna attól, hogy a spárgával oda-kötött asztalláb nyomban kiesik.

Az asszony behozta a tálat s nagyokat fujt a melegben. A nagyobbik gyerek kezére ütött, mert benyult a táalba. Komoran kiporciózta az ételt és azután férje elé tolta a tálat. Ő maga nem nyult hozzá: csak végig simogatta a haját, bebámult a petróleumlámpa világosságába. A lámpa füstölt, egészen bekormozta az üveget, de mindaketten lusták voltak fölállani. Csak egyet kellett volna csavarniok rajta, de inkább hagyták, hogy visszaperegjen a korom a terítőkre.

Elekes folytonosan kanalazta a virslidarabok mellől a krumplít és fél szemmel odapislantott a mozdulatlanul bámuló asszonyra.

— Hiába duzzog, — mosolygott Elekes befelé, — mégis együtt vagyunk. Mit tudja maga buta kis tyukeszével, hogy mi az: család.

* * *

Már elűtötte a kilenc órát, amikor Tarnóczi tanár, érdes, asztmás hangja fölköhécselt az ajtó előtt.

Elekesné — éppen akkor rámolta fel az asztalt — a zavartság nekipirulásával tessékelt beljebb Tarnóczit. Mögötte nyomban előtűnedezett Tarnócziné törpe alakja is, olyan volt, mint egy tömött tuzok.

— Jaj kedves — fogta meg Elekesné kabátja ujjánál Tarnóczinét — jaj kedves, hogy így kell fogadjunk benneteket...

Tarnócziné sóhajtott, már az illendőség kedvéért is. Plüss kabát diszelgett rajta. Vékony arcát beárnyékolta a nagy kalap, amelyről több haszontalan, oda nem illő cífraság lógott le; vidéki megszokottság az ugyancsak vidéki keresettséggel.

A férfiak erős kézszorítást cseréltek.

A konyhából beszivárgott a füst: a savanyu levegő a plafonig megtelítette a lakást. A mocskos betört ablaküveg, Elekesné fakó japán-pongyolája csak fokozták a vendégek orrában a szegénység áporodott szagát. Mindezen enyhíteni vajmi keveset tudott Elekesné mosolygó édes arca.

— Lőttek, kedves a háromszobás lakásnak... De tedd magad komótosan... Bizony. Három szobás lakás, ébenfagarnitura, perzsa-szőnyeg... Bezzeg nektek... Ha visszaemlékeznél, kaktuszom is volt, cibalmom is a sarokban...

Elekesné szapora beszédjére Tarnócziné vontatottan válaszolt:

— Nálunk sem fenékgig tejfel. Igaz, hogy egy szöget sem adtunk el...

— Na látod — hallgatott el Elekesné s már nem tudta folytatni a témát.

Elekes fölszabadította a székeket az írószerektől és a körzőktől. A két gyerek közül a tizenegy éves Laci nyurga kölyök volt, kiugró ádámcsutkával és a hosszú kabátból kinőtt kezekkel, Évi kilenc éves leánygyermek, gömbölyű, a levegőbe minduntalan fölbámészkodó pisze orrával, hajszálynira, mint az anyja. Elekes kiküldte a gyerekeket a konyhába, helyből megmozdította az almáriumot, a szekrény háta mögül kihalászott még egy ütött-vert széket.

Elekesné erőltette a vidámságot. Még ott ült hangulatán az iménti kis összezörrenés, különben sem szívelte tulságosan Tarnóczinét; de mit tegyen az ember, egy társaságbelieknek érintkezniök kell egymással és a férfiak őszintén szeretik egymást. Am most hozzábújt Tarnóczinéhoz. Asszony az asszonyhoz. Már hónapok óta nem tudta kidiskurálni magát s úgy vágyott egy élőlényre, hogy panaszkodhasson.

Tarnóczi egy pillanatig elnézte Elekest. Igen, öregedett, Elekes határozottan öregedett. Elöl a kitört foga is jobban látszik. E percben amikor így nézte barátját, nem önmagát látta, nem a maga életét, hanem egy másik életét, amelyet már ismert a multból, mert idegen élet ez, nem az övé, s csak most fedezte fel igazán a maga életének változásait is. Élesen, az idő szövetjéből kihasítva rejtelmes összefüggésekben, nem mint vezércikk, szó, hanem mint a hétköznapi valósága rajzolódott maga elé ez a megdöbbentő lecsúszás, alákerültség, beleöregedés, amit majd úgy fognak elkönyvelni: történelem.

Elekes egy darabig birta Tarnóczi metsző, exponáló tekintetét, majd zavartan a zsebébe nyúlt, kerek, pléh cigarettatárcát húzott elő:

— Sodorjunk komám!

Tarnóczi lassan utánanyúlt, sodort, nagyokat nyálazott a papíron.

— Ah! Nem tudsz sodorni, megszoktad a kész cigarettát. Mariska, mintha volna még nekünk abból a kész cigarettából...

— Ne fáradjon Mariska — köhögött Tarnóczi — minek pipázzuk tele a szobát.

— Már úgyis azon az úton vagyunk, hogy konzerválódjunk, mint tajtékpipa — kacagott Elekes — hiszen a füst már mindenbe beette magát (elfelejtve, hogy e hasonlatot az őszeren hallotta s akkor fájt neki).

Mariska előkotorászott a fiókból néhány cigarettát.

— Funcionar, jó lesz az?

— Hát az meg milyen cigaretta? — kérdezte Tarnócziné, de nyomban hozzátette, hogy nekik még van békebeli purzicsánból.

Mariska kissé idegesen nézett barátnőjére, akinek különös egyéniségével már régóta tisztában volt, hiszen együtt jártak a Dezserándóba. Oh jól ismerte az Annus rossz szokásait: ha arról volt szó, hogy Elekeséknél töltött csirke volt ebédre, Annus nyomban rálicitált: „De milyen lúdat vettem én tegnap, ha tudnád...” ha Mariska cselédjéről beszélt, hogy ügyes leány, tud mosni, vasalni, Annus sietett megjegyezni: „Nem rossz, az én cselédem főzni is tud, stoppolni, mindent”. A folytonos felülkerekedési vágyon kívül egy másik gyengéje volt Tarnóczinének — de ezt már igazán meg lehetett bocsájtani, — hogy mindenre azt mondta: „Nem rossz”. Mariska annyira tele volt, hogy ezúttal nem tudott szemet húnyni és különös hangsúllyal jegyezte meg:

— Ezt régente rövid magyarkának hívták. „Nem rossz” — miközben maga is a cigaretta után nyúlt.

Tarnócziné ránézett és úgy tett, mintha nem értette volna meg a célzást.

— Rövid magyarka — bölintott Tarnóczi a fejével és megint volt valami, ami úgy hullott bő indulatai közé, mint egy kő, széles gyűrűzést keltve — rövid magyarka, a megváltóját, bizony elég rövid az nekünk.

Mariska mosolygott, mint aki tisztában van, hogy e két férfi beszélgetése során mikor mi fog kijönni:

— Na most jön a politika! Annus, tudod mit, hagyjuk itt őket. Gyerünk le sétálni a Burgyáig. Egy kis friss levegő nem árt meg. Itt olyan rossz a levegő...

Az asszonyok kimentek. Tarnóczi Elekes vállára tette a kezét:

— Búcsuzni jöttünk Péter!

Elekes meglepetten pattant fel:

— Csak nem, hiszen úgy volt, hogy majd a nyáron...

— Már most, vasárnap. Nem bírom tovább Péter.

— Mit nem bírsz? — vágott Elekes halkán és tétovázva a szavában.

— Semmit sem bírok. Tudod jól, hogy nem anyagi okok miatt szedem össze a sátorfámat. Pesten sem várnak rám kipárnázott ajtók. De itt — nem bírom tovább. Lesz, ahogy lesz. Nem tudok élni — s látszott, hogy Tarnóczi nem keresi a szót, sokat gondolkozott már ezen; úgy beszél, mint a katedráról, mindig ugyanazt a leckét — szabadság nélkül. Elmegyek, mert nyomoromban is saját nyelvemen beszélhetek és magam körül a szabadság levegőjét érzem. Ott van — hatalmas ujjával az egész bizonytalan távolba mutatott — a hazám.

Tarnóczi szavaló modora a gyöngé akaratu és tépelődő Elekesre mindig nagy hatással volt. Elekes nem is törődött a beszédnek tartalmával; már e mély bariton hullámozása is önkéntelenül befolyásolta, a színes hang fel és aláereszkedése vitte magával.

— Hát lehet itt megmaradni? Például ma is mi történt. Az öreg Bereczky bácsi — ott lakik abban a négy emeletesben a Majális-utcán, amelyet Klein vásárolt meg tavaly Arkosiéktól — elpatkolt. Alig hunyta le szemeit az a szegény öreg, nyomban megindult a búcsújárás a halottas házban. Tizen-huszan... micsoda felhajtás!... rohantak fel a rekviráló cédulával és meg sem várták, hogy legalább kihűljön a halott. Egy szoba-konyháért! Bereczky cselédjének, aki nyolc éven keresztül ápolta az öreg urat, már nem is volt szabad betennie a lábát. Az én idegzetem ezt nem bírja. Szántsándékosan földönfutóvá akarnak tenni bennünket. Hát én: elmegyek.

A család — rémlett vissza Elekesben az újságcikk és úgy kuporodott össze a széken, mintha alattomos betegség gyötörné, amelyről még nem tud s a bizonytalanság érzése lefáj egészen a szíve gyökeréig. Bátor-talanul, mintha önönmagával kellene előbb rendbehozni a dolgot, szinte kérően fordult Tarnóczyhoz:

— Mégis azt mondom neked, hogy itt kellene maradnod. Kitartás! Erdélyt amig lehet, tartani kell. Ezt a földet másodszor akkor veszítjük el, ha Erdély színe-java repatriál. Én nem tudnám itt hagyni Erdélyt. A hegyek... völgyek, levegő... ifjukor, visszaemlékezés. Mindezt úgy sem tudják nacionalizálni.

Tarnóczyt meghatotta Elekes küzködése és e küzködésen felüli nagy önönmagában bizakodása.

— Nézd Péter, a reggel úgy sírtam, mint a gyermek. Künn voltam a temetőben az anyám sírjánál. Ott nyugszanak nagyapám, nagyanyám, egész nemzetségem. A Tarnóczyak. És itt... E zacskó a szívem felett tele van kolozsvári földdel.

Elekes görcsösen ragaszkodott a maga optimizmusához és még egyszer, egészen félénken megpróbálta megjegyezni: Senki sem kerget. Ha süket is az ember, van még szeme. Ha megis vakul, van még agya. Van lába, van keze. Mégis megél... Te nem szereted Erdélyt. Láttál már szerelmezt, aki a nyomorban ott hagyja feleségét?...

A két asszony előkerült. Mariska két liter bort tett az asztalra. Ittak.

Elekes szaporán nyelte a bort és utána nyomban töltött. Mariska koccintott s ahogy a poharak után nyult, szántsándék nélküli kacérsággal könyöke összeütközött a Tarnóczyéval. A férfi nem vette észre. Előre hajolt. Véletlenül megpillantotta magát egy tükörben és anélkül, hogy tudta volna, hogy most a tükörbe néz, előre hajolt és széles mozdulatokkal magyarázgatta:

— A történelem tanára vagyok. De a történelemnek a mi életünk csak egy pillanat. Nem várhatom meg, hogy mi lesz majd száz év múlva... Igaz-e Annus?

Tarnóczy ráhagyta és Tarnóczy továbbra is nézte magát a tükörben.

Elekes ezt észrevette... Végig simogatta homlokát, a bort nagyon ecesnek találta, de még mohóbban nyult feléje. A hangulat emelkedett.

— Játssunk valamit. Ne politizáljunk, — vette át a vezényletet Annus, aki a legjózanabb volt a társaságban és a borból csak immel-ámmal ivott.

Mariska az ital megenyhültségében elepedést érzett a mult iránt. Óh, hajdani borozgatások! Cigányzene, kis flörtök az „intím sarokban“ a kaktusz alatt. Reggeltájban korhely-leves.

— Gyerekek, tudjátok mit? Táncoltassunk asztalt.

— Próbáljuk ki a szellemeket — és már szaladt is Mariska az udvarba, hogy a fészerből előkerítse a hajdani háromlábú kis asztalkát.

Az indítványt elfogadták. Leültek asztalt táncoltatni. Ujjaik egymáshoz értek és a várakozás csendje töltötte meg a szobát. Napoleon! Kossuth Lajos! A többi szellemek rendre feleltek az igen és a nem kérdésekre. Tarnóczi ismét a homályos, megtépázott aranyrájáju konzul tükörbe nézett és megigazitotta a nyakkendőjét...

Ha Elekes megmaradt volna pontos és pedáns hivatalnoknak, négy fehér lapot kellett volna leszakasztania a heti naptárról.

Négy hét elmúltán Elekes újabb terminusokból táplálkozott.

Életrendjében nem sok változott. Fenn járt az igazságügyi államtitkárnál, aki jóakaratosan fogadta és kijelentette, hogy most már rövidesen intézkedni fog a minisztérium az esküre jelentkezett tisztviselők dolgában. Am az ígéretből nehéz megélni. Mariska mind morozusabb arcokkal fogadta. És egy ízben, amit még eddig sohasem tett meg, azzal fenyegetőzött, hogy összepakol és haza megy Váraljára.

— Ugyan ne bolondozzon — vágott közbe Tarnóczi.

— De, de.

Bár e fenyegetést egyikük sem vette tragikusan, egy este elhatározták, hogy Elekes holnap reggel, ha török-szakad valami állás után néz.

Nem szabad feltételeznünk, hogy ez elhatározás oly könnyen ment Elekesnél. Az állást kereső férj fel és alá járkált a szobában és önértéken rivallt rá a feleségére:

— Gyáva asszonynépség! Hiányzik magukból a türelemnek még a szikrája is. Hát nem tudja, hogy legkésőbb június elsejéig vissza kell helyezzenek bennünket a hivatalba. Az antant parancsot adott a hatóságoknak...

Mariska, mint egy vércse ugrott föl és dühösen rázta kis öklét:

— Elég volt az antantból. Torkig vagyok az antanttal. Tessék valami kenyér után nézni. Kihordta az utolsó párnahéjat is az ószerre. Béltéki is izente, hogy nem hitelez több fűszert. Itt a nyár a nyakunkon és a gyermekeknek még csak egy tornainget sem tudok venni. Nekem is, nézzen ide — és ezzel odatolta kiszakadozott tenniszcipőjét Elekes elé — künn van már a lábam. A maga állása nem szalad el, ha közben keres is néhány forintot (Mariska mindég így hívta az új pénzt, hol „forintnak“, hol pedig „láj“-nak).

Elekes meghökkenve nézett reá:

— De értsd meg asszony — néha tegezte idegességében, — mihez kezdhetek én? Hová menjek kunyorálni, hiszen jogász vagyok. Ezt csinálom már vagy husz éve, nem tudok seftelni. Nincs benne a természetemben — de az a flanc... Az átkozott flancból nem fér már a bőrömben.

— Én flancolok — jajgatott egyszerre Mariska, sebes könyhullatással és szemeit türelmetlen mozdulatokkal mind verebbe dörzsölte. — Haza megyek. Nem bánom, a faluba is, ott legalább nem kell pironkodnom.

Elekes elhallgatott. Igazat adott az asszonynak. Odament hozzá és szeliden megfogta az állánál:

— Na. Nana. Lássuk csak. Hát... ne bögjön... Megpróbálok, mindent megpróbálok.

Az asszony még mindig szepegett.

Elekes tele volt feszítő nyugtalansággal. Az ő drága Mariskája sir... És egyik körmével a másik körmét marcangolta véresre.

— Csak akarni kell — szipákolt Mariska. — Barabás István is tisztviselő volt és beállott a börgyárba. Ma már annyit keres, hogy nem cserélne a vicispánnal sem. Kolontai bácsi pedig cipőkrém gyárat csinált és már is meggazdagodott belőle. Csak mi maradunk hoppon.

Elekes vette a kalapját és kifelé indult.

— Hova megy — ijedt fel az asszony és már is megbánta, hogy erősebben fogta meg a gyeplőszárát.

— Megyek ki az utcára állást keresni, — mormolta nagy busan, de az asszony szeliden kezénfogta és arcát Elekes letört borostás arcához simította.

— Maga csacsi, hát nem mondom, hogy standa pede, előbb okosan ki fogjuk tervelgetni. Menjen fel a magyar pártba. Nézzen szét az unitáriusoknál. Szemesnek a világ.

Elekes fáradtan legyintett a kezével.

— Hopp — pörgetett ujjával Mariska, felélénkülve a rátalálástól — az öreg Várday... Hiszen szögről-végről rokonom.

Várday igen tekintélyes ember volt a városban. Vidékről jött be és részt vett a politikai életben. A Közvéleménybe vezércikkeket szokott írni.

Elekes lefujta a tervet:

— Mihez kezdenék a Közvéleménynél? Vagy tán elmenjek rikancsnak, úgy gondolja — bólogatott, de már nevető keserűséggel.

— A Közvéleményhez, vagy akár hova. Bizza csak Várdayra. Vagy legrosszabb esetben én megyek el... Gépíronőnek. Eleget másoltam magának a Jogi Közlönyből. Egy hét alatt úgy belejönnek az írásba, mint a pinty.

— Ugyan Mariska...

— De bizony elmennék én egy pár hétre! És ha megfordul a helyzet, akkor otthagynom őket.

— A háztartás...

Mariskának erre is meg volt a programja:

— Kosztot hozatunk a Burgyából. Jön a nyár, a gyerekeket elküldjük falura. Tán még maga is kap valami állást — tette hozzá némi gunnyal. — Legalább két százra keresünk.

Mi sem volt természetesebb Elekesnél, hogy azonnal meghatódott Mariska hirtelen szívjóságától. Egy egész kis pillanatig ismét elfogta a nagy bizalom, hogyha egy ilyen munkától huzódozó asszony, mint Mariska, aki még a Mária-Valériában sem akart jótékonykodni, mert derogált neki a munka, most egyszerre beakar állani kenyérkeresőnek, akkor még semmi sincs veszve. De meg is volt ijedve. Ha egyszer hiányzik az asszony a háznál... Nyomban maga előtt látta a megbontott családot széjjelszórva, mint a szélelhordotta kévét.

— Hogyisne, — tiltakozott az asszony ötlete ellen, — még mi nem jut az eszébe? Hagyja csak rám — ez a férfi kötelessége. Ha kell, körmeimmel is kikaparom a mindennapit.

Mariska még szabadkozott, de már új könnyek gyűltek a szemébe. A két lélek ismét megtalálta önmagát. Erősek voltak. Elekes szinte körültáncolta az asztalt. De elég volt neki az is, hogy ölébe kaphatta maszatos leánykáját, akit hopp, hopp, füttyörszve emelt a levegőbe.

* * *

Hol kezdje? Vett egy kis zsebnóteszt és abba firkantotta bele ismerőseit, akikre számíthatott. Feljegyezte a magyar pártot. Lakatos Kálmánt az unitárius egyházközségtől. Kolontai bácsit, a „cípőkrém gyáros“-t. Várday Bélának külön keresztet is csinált. Azután hosszasan beretválkozott és munkaközben is gondolkodott. Ezuttal kiporolta zsakettjét és egy félórát töltött el, míg benzinnel sorra kimosta a pecséteket.

Különben jó kedve volt. Felesége reggel váratlanul eladott egy nagy rézüstöt a pincében — hajdanában a nagymosáshoz használták — és a cigányasszony négyszázötven leit adott érte, pedig csak háromszáz leire számítottak.

A jó Isten segítségünkre siet — mormolta Elekes, egyszerre figyelemre méltatván az Istent, — mert az este olyan jók voltunk egymáshoz.

Amikor kiért a nagysétáterre, ismét elővette a nóteszt, hogy eldöntse, hogy már most hova menjen? Fő a fellépés — biztatta magát, — de mégis az lesz a legcélrányosabb, ha egyenesen Várdayhoz megyek.

— Várday, Várday, — leült egy padra és botja hegyével V betűket rajzolt a porba.

Várday, Mariskának nagybátyja volt. Csíkvármegye egyik főbírája és Elekesék valamelyik szüretén nála voltak vendégségbe. Különös szabású öregúr, aki szidta Tiszát, általános választójogot emlegetett és suttyomban cikkeket küldözgetett a „Világ“-nak. Csöndes borozgatások mellett hányszor melegegtek vitába! Várdayt sohasem lehetett meggyőzni.

— Erdélyben ősém — emlékezett Elekes Várday öblös mély szavaira — senki sem veszi komolyan a magyar jövődöt. A férfiak

ferbliznek, az asszonynépség pletykálkodik. S ha megunja, leül asztalt táncoltatni. Idézik a szellemet! Nos hát én is idézem Erdély szellemét, a magam módja szerint.

Konkrét elképzelései, hogy mint kellene csinálni a dolgokat, politikát, szociális problémákat, nem voltak. Egy nagy erkölcsi tisztaság áradt szét ebben az emberben. Vallásos áhitat egy jobb világrend felé, amely után úgy vágyakozott, mint amikor az ember belebámul a kékségbe és szemmel kísér egy mindinkább tovahaladó felleget.

Amikor aztán Várday poharazás közben, a filagóriában, Elekes unszolására kipakkolt elveivel, az öreg úr olyan radikálizmust emlegett, amelytől borsódzott az Elekes háta. Meg is mondotta neki:

— Már bátyám uram, ne haragudj, a borod kitünő, szakácsnéd úgy főz, hogy álmomban sem ettem jobbat, de szellemi kosztodból nem kérek.

Várday nem haragudott meg, csak szélesre huzta harcsaszáját és mosolygott. Ennyibe maradt az egész.

Most aztán, hogy Elekes visszagondolt a háboru előtti beszélgetésekre, nem tudta megállani, hogy ne aggodalmaskodjon. Ameddig Várday beélte magát tuszkulánumbába s csak a falusi pappal vitatkozott, nem volt baj. De most bejött az öreg Várday a városba és fölforgatja és korrumpálja az egész kolozsvári szellemet.

Tíz éve nem találkoztak, sőt nem is tudtak egymásról. Az újságból olvasta, hogy Várday, aki szintén nem tett esküt, Kolozsváron tartózkodik. Nem volt különös ingyere fölmeni Várdayhoz, de megígérte feleségének, hogy kikéri tanácsát. Nem is fogja szóbahozni, hogy feleségének állás kell, csak úgy mellesleg említi anyagi helyzetét, beszélgetni akar vele. „Több szem többet lát“ és „Várday nem buta ember“.

Már útban volt a Közvélemény szerkesztősége felé, amikor eszébe jutott, hogy a Közvéleménynél csak este vannak fön és az sem biztos, hogy Várdayt ott találja. Szinte örült e véletlennek. Elhatározta, hogy előbb a magyar párthoz megy fel, de amikor szétnézett, kereste a házszámot, hirtelen az Uniobank cégtáblája előtt találta magát.

— Uniobank? Várjunk csak, hisz ennek a direktora az én emberem. Krompacher Miksa... Mi volna, ha felmennék hozzá?

Krompachert még alügyész korából ismerte. Valami marhasózásról volt szó, le is tartóztathatta volna, de amikor meglátta a hétrete görnyedt ijedt arcu emberkét, aki folytonosan családjára hivatkozott, két gyermekére, megsajnálta és szabadlábon hagyta. Krompacher akkor égre-földre esküdözött, hogy meghalálja. Rég volt, több mint tíz éve van már ennek is. A végzet különös ujjsmutatása, hogy pont az Uniobank ragyogó kirakatai előtt állt meg és jutott eszébe az ötlet, hogy először itt kopogtasson.

Felmenjen-e, vagy ne menjen fel? Több ízben végigment a bank

előtt és komoly lelkiharcot folytatott le magában. Bebámult a kirakaton és elnézte a különböző valutákat, békebeli aranypénzeket. Önkéntelenül igazította magát, ránézett rojtozott kabátujjára. A kirakat ablakában arcát is megpillantotta, majd a toronyórára bámult. Szerette volna már, ha elüti a delet, mindenáron ürügyet keresett, hogy kibújhasson a felmenés alól, de gyorsan rászánta magát és szívdobogva felment az emeletre...

* * *

— Halló Brassó! — Húsz millió márkát tizenegyötvenért? Jó... Veszek.

A telefon berregett. Elekes belépett és a szoba közepén ingujjban állott megizzadva egy jól táplált fiatalember, homlokára illesztett hallókészülékkel. Előtte egy fehér papírlap és egy sodronyra erősített ceruza, amely automatikusan minduntalan visszaugrott. A fiatalember, anélkül, hogy figyelemre méltatta volna a belépő Elekest, ismét beleordított a telefonba.

— Halló, Nagyvárad? Adok huszmillió márkát tizenegyhetvennel... Lehetetlen... Stop, jegyeztem. Rendben van.

Elekes számíthatni kezdett magában, tizenegyötvenért vette és tizenegyhetvenért adja. Két perc alatt megcsinálta az üzletet anélkül, hogy a pénzt a két fél közül egyik is látta volna. Két perc alatt a bank annyit keresett, amennyiből ő egy félévig megtudott volna élni.

A telefon ismét berregett.

Mármrossziget? Jó napot kolléga úr... Csekorona? Köszönöm, nem kérek.

— ...

— Éppen e pillanatban kaptam a zürichi nyitást. Esik, zuhan. Elekes tovább szötte gondolatait:

— Igen ám, de a bank két perc alatt el is veszíthette volna a differenciát. Hogy van az mégis, hogy a bankok sohasem veszítenek?

Közben tovább berregett a telefon.

— Lefedezem, kollégám, lefedezem.

— ...

— Stornirozzuk kollégám... Csak nem gondolja komolyan?

A devizőr viaskodott a telefonnal. Alig egy pár perc alatt kivesszekedte magát az összes erdélyi városokkal. Brassótól Mármrosszigetig, mint ahogyan egy mézáróság feltrancsírozza a különböző beleket, májat és vesét — úgy látta maga előtt Elekes egész Erdélyt.

— De kedves kollégám, nem gondolja komolyan — kedveskedett és terrorizált egyszerre a devizőr és izgatottan lekapott a falról egy csomó tőzsdei árlapot. Idegessége nőttön-nőtt, egyszerre csak ott hagyta az asztalt, berugta a párnázott ajtót és beordította:

— Marosvásárhely nem storníroz!

Kényelmes borszékekben ülő igazgatók, csupán a devizőr feldúlt arcából következtetve az esemény jelentőségére, felugráltak vagy legalább is olyan mozdulatot tettek, amely ezt az elhatározásukat célozta. A vezérigazgató, Krompacher Miksa lakkcipőben, elegáns szakettben ült és egy vékony aranylánchoz erősített félszeművegen keresztül nézte a világot. Egy másik igazgató, kamásliban és térdnadragban most jött be a vidékről birtokairól. A harmadik úr, fehér körszakállas, kissé elhízott földbirtokoszerű valaki. Elekes nyomban megismerte Alszezi bárót, volt főispánt, aki keresztbe tett lábbal nyugodtan tovább olvasta az ujságot mintegy jelezve, hogy ő csak „igazgatósági tag“, e társaságnak személyében bizonyos dekoratív jelleget kölcsönöz, ám, hogy mi lesz, hogy lesz a bankkal, ez már nem az ő dolga. Egy negyedik úr, dr. Grosz ügyész, aki hajszályníra hasonlított már modorban, taglejtésben, hangsúlyban, ruházkodási külsőségekben a „vezérhez“, hirtelen kipirult és ő is odafordult Krompacherhez: eredj, beszélj Te velük!

Marosvásárhely hajlíthatatlannak mutatkozott. Krompacher felemelkedett rugalmasan, mint egy álhuszártiszt és fölényesen kezébe vette a kagylót:

— Halló, itt vezérigazgató! Adja a vezért!

— Halló, ott vezérigazgató? Itt vezérigazgató. Kedves kolléga úr... Ez a csekorona ügy... Ami különben szóra sem érdemes, bagatell... Mégis: kellemetlen... Ugyan... Nem lehet?... Bocsánatot kérek, ez nem gentlemanlike. Az intézet jóhírneve...

Elekes a másik szobából, nem tördöve azzal, hogy szinte már ronggyá türte a kezében tartott puhakalapját, a megnyílt párnázott ajtón keresztül nem vette le szemét a hajdani Krompacherről. Az ő idejében vékonypénzü legény volt, folytonosan a mellét szorongatta, sokat koplalhatott, de most kiszélesedett arca és kis zsírpárnácskák kerültek a szeme alá. Szinte bedagadt a szeme. Nagyokat szuszogott, de végtagjai rugalmasok voltak. Manikűrözött keze bebegörbült, úgy fogta a telefon hálógatóját, mint egy buzogányt és ahogyan rágta, formálta a szavakat, egy ragadozó állat benyomását keltette fel benne. Krompacher megrezgettette a telefont az érzelmek egész skáláját. Bágatell, mondotta az a-t á-val megnyomva, kihangsúlyozva, mint egy vezényszót. De mintha e tábornoki katonasággal pergő mondatok mögül megszólalt volna a könyörgésnek hangja is, egy régi krompacheri hang, amely lesírja a már megkötött üzletet. Egy pillanatig Krompacher ismét úgy állott Elekes előtt, mint tíz évvel ezelőtt, az ügyészség hivatalos szobájában.

Végre valami történhetett a telefonkagylóban, mert Krompacher szája szegletében széles mosoly szaladt végig, amely ezt fejezte ki: na lássa kolléga úr, na lássa... A revánsra sor fog kerülni. Köszönöm önnek.

A többi urak arcán is megjelent a mosoly, amellyel napirendre tértek a kis incidens felett. E körmosolyban benne volt, hogy mindez természetes, ennek így kell lenni, nem is képzelhető el másként. Az üzem be van állítva, a gép forog. Az intézet alapos matematikával dolgozik. Krompacher, társai szemében ismét az Uniobank vezérigazgatója, a közgazdasági élet jelese volt és széles amerikai lakkcipőjéből rózsás fénnel villantak ki a selyemharisnya nyílai... A lángvörös hajú devizőr is megnyugodva tért vissza és Elekes megragadta a pillanatot, hogy észrevétesse magát:

— A vezérigazgató urat keresem, -- dadogta és máris elveszítette bátorságát.

A devizőr egyik újjával rámutatott a párnázott ajtóra és már félkezével ismét megragadta a telefonkagylót: Nagyszében!

Elekes bement a szobába. Krompacher ránézett és bár látszott rajta, hogy megismeri, homlokán a nyugtalanság egy redője hullámozott végig és úgy tett, mintha nem ismerné:

— Mit akar? El vagyok foglalta.

— Elekes Péter vagyok. Talán emlékszik rám Krompacher igazgató úr?

Krompachernek már is nem tetszett ez az ember. Ő nem „Krompacher“ többet. Még akkor sem, ha hozzáteszik, hogy igazgató úr. Ennek az intézetnek a „vezérigazgatója“ ő. Személytelenül, minden más névtől függetlenül és az egyéb névkapcsolatok csak homályosítják annak a szónak tiszta csengését, hogy vezér.

Krompacher ránézett a szobában ülő többi urakra is, akik közönyösen ültek. Szép asszonyokról diskuráltak és nem is vették észre, hogy egy ember lépett be a szobába.

— Kérem, kérem, Elekes alügyész... (Megállott, gondolatai között keresett, mint aki hajótörést szenvedett valahol és most kénytelen vissza-idézni egy rég múltba temetett eseményt.) Futólagosan emlékszem. Lehetek valamiben szolgálatára? De kérem: parancsoljon átmenni a másik szobába. Öt perc múlva jövök. Szivar, cigaretta az asztalon.

Elekes benn volt az igazgató dolgozószobájában. Úgy érezte magát, mint egy fogorvosi műteremben: már nem is fáj a foga, vissza lehet menni, nem is érti meg, miért jött ide, hiszen semmi szurást sem érez a fogában. Teljesen elzsibbadt és a foghártagyuladás is megszűnt magától...

A szobában a falon nagybányai mesterek képei diszelegtek, az íróasztalon pedig hosszú idő óta érintetlen külföldi könyvek és közgazdasági folyóiratok. A szobát körül kerítette két oldalon egy igen elegáns könyvszekrény és az egész szobának olyan volt a külseje, mint a tudományok csarnokának, ahol a gazdasági élet nagy szellemei adnak találkozt... Elekes elolvasott néhány aranyozott könyvcímet: Brentano, Rathenau, Marx, Sombart és néhány nagy jogász nevét is, akikre még

részint jogi szigorlataiból, részint alügyész korában folytatott kevés irodalmi munkásságából emlékezett. E környezet, amely minden tekintetben ellendmondásban állott azzal, amit Elekes pár pillanattal ezelőtt még látott és amit tudott a Krompacher multjáról, csak növesztette benne az amugy is égető bizonytalanságot. Tükön ült, szavakon gondolkodott, hogy mit fog mondani és erre mit mond Krompacher és erre megint mit fog ő válaszolni. Es ha megtörténik, hogy visszautasítják? Vajjon lesz-e benne elég gög? Nem fog-e siránkozni, mint Krompacher valaha? De erre nem is kerülhet a sor. Úgy fog beszélni, mint férfi a férfival. Mindenesetre így fogja kezdeni:

— „Uram! Fordul az idő. Nem akarok kellemetlen burokat feszegetni, de emlékeztetnem kell önt arra, hogy tiz évvel ezelőtt olyan szívességet tettem önnek, amely ugyan nem áll ellentétben a törvény rendelkezéseivel, — nem is vagyok kapható arra, hogy törvénytellenes cselekedeteket kövessenek el, — de a törvény szellemén belül úgy értelmeztem a paragrafusokat, hogy önnel szemben messzetulmenő, emberi álláspontra helyezkedhettem...“ Nem. Ez igen hosszú lesz és most erre nincs idő. Inkább azt mondom neki: „Uram! Tekintettel voltam a családjára, amit tettem nem önért tettem, hanem gyermekeiért. Ha most én kérek öntől valamit, ne nekem tegye meg, de a családomnak. Emberek vagyunk“.

A vezér közben bejött és odaült az íróasztalhoz: Uram!

Elekes önkéntelenül felállott. Krompacher hagyta állani. Olyan természetesnek jött mindkettő részéről, hogy az egyik áll és a másik ezt észre sem veszi.

Elekes valami okmányokkal akarta igazolni, hogy ő nem tett esküt, de állásába való visszavétele folyamatban van — és a zsebeihez kapkodott, hol az okmánytárcájában kotorászott, hol a másik zsebében izzadva s amint ez lenni szokott, nem kapta meg, amit keresett. Krompacher kegyetlenül kísérté figyelemmel e fájdalmas műveletet. Végre meguntá és közbe vágott:

— Nem érdekelnek az iratai. Mondja meg kérem miben lehetek szolgálatára. Állást akar a bankban?

— Azt, azt, — kapott Elekes izgatottan a szó után, — ha Krompacher vezérigazgató úr volna szíves intézeténél elhelyezni.

Krompacher megelégette a fölényt és már jószágosabban kérdezte:

— Tud gépirni? Gyorsírni? Könnyvelni? Idegen nyelveket? Beszél románul? Van némi kauciója?

Elekes csak a fejét rázta: mit akarnak tőle, hiszen ő alügyész. Neki erre mind nem volt szüksége. Az irodai munkát elvégezte más.

— Csak nem tehetem meg magát igazgatónak, kedves barátom? Maguk, tisztviselők annyi bajt okoznak nekünk, a tőkének. Hát mit gondolnak maguk? Mi a bank? Elhelyező intézet? Kisdedovó? Patro-

názs? Aggmenház? — Majd kisegít a pénztárosnak. Három havi próba idő. Egyelőre kétezer lei. Elég kezdőfizetésnek? Sok szerencsét!

Ha Krompacheren véletlenül egyenruha lett volna, összepengette volna sarkantyuját, jelezve, hogy az audencia végetért. De így csak megnyomta a csengőt és a belépő szolgának azt mondta, hogy vezesse Elekes urat Varga főpénztárhoz.

Nem, a legjobb akarat mellett sem lehet azt állítani, hogy Elekes jól érezte volna magát a bankban. A főpénztáros, Varga Balázs, aki mellé beosztották egy hirtelen nyurga, tábeszes, negyven év körüli úr volt, hossza elnyúlt ujjakkal, amint ezeket lassanként ilyen megnyultaknak cserzi ki a foglalkozás. Varga Balázs két évtizede áll a bank szolgálatában — csaknem egy negyedszázadja, szokta mondani s a század szónál különös meghatódásokat érzett — s bár nélkülözhetetlen volt a bankban, senki sem drukolt úgy állásáért, mint éppen ő. Varga volt az, aki mindig sietett Krompacher urnak tavaszi kabátját lesegíteni, ügyelve, hogy a gomblyukban állandóan virágzó fehér szegfü az istenért, meg ne sérüljön s közben fájdalmasan mozgatta tagjait, bizonyára a tábesze miatt — de ő volt az is, aki több ízben a párnázott ajtók mögül pirosan és zavartan visszatért, sohasem sejtett szidalmakat szórt a Krompacher fejére s néha asztala előtt ügyetlenül ki is köpött. Ez a Varga, soványságának minden rossz indulatával feküdt reá Elekesre. — „Nem aljegyző úr, itt nem lehet meglenni munka nélkül, mint az ügyészségen. A mi szakmánk — újra palástolhatatlan meghatódást érzett — a mi szakmánk egész embert követel meg magának, százpercentes munkaerőt. Rátermettség, értse meg, ami magában sohasem lesz meg, hát honnan is volna, egy alügyész!” — bigyesztette el száját és kiérződött belőle minden gyűlölet a vele barátkozni sohasem akaró állami tisztviselőkkel szemben.

A bank többi tisztviselői sem voltak felette rokonszenves emberek. Közvetlen mellette egy harminc év körüli, fehérre meszelt hölgy vezette a főkönyvet. Sietett Elekes tudomására hozni, hogy egy aktív ezredes leánya. Apját nyugdíjazták s öneki most — minő szégyen és megaláztatás — a zsidók kenyerét kell enni. Felháborító, de egyáltalában nem méltányolják, hogy egy ezredes leánya leereszkedett hozzájuk főkönyvet vezetni.

Néha Grosz, az intézet ügyésze is beszagolt az irodahelyiségbe, ahol Elekes a kiutalási és bevételezési vörös és zöld cédulákat egy nyilván tartási könyvbe vezette át. Grosz felült az íróasztalra. Megveregette a gépirókisasszonyok vállát, pikáns vicceket mondott el. Varga főpénztárossal szoba sem állt és ilyenkor Varga állandó türelmetlenséggel dörzsölte orrát, levette a szemüvegét és úgy nézte Groszot. Grosz, aki hajsza-

nyira kopírozta Krompachert, az „intézet Napoleonját“, kalapját ő is feloldalra csapva hordotta és mindenkinek tudnia kellett mozdulataiból, hogy bár Krompacher a vezér, ő sem jelentéktelen személyiség itten. Nem egy „alkalmazott“, de részes minden üzletben és csak a véletlen, avagy üzleti taktika az oka, — amelyet nem kell mindenkinek az orrára kötni, — hogy Krompacher képviseli kifelé a bankot, ellenben ő szerényen meghúzódik a háttérben.

Elekes próbált alkalmazkodni. Mint egy hadgyakorlaton — mondotta magában —, mint egy négyhetes hadgyakorlaton, úgy megy itt minden — és visszaidézte magának azt az időt, amikor mint póttartalékosnak vonult be a kaszárnyába.

— Nekem is úgy kellene mimélnem a munkát, mint annak a kis gépirőhölgynek — nézett Elekes az iroda egyik sarkába — aki hol az uzsonnáját veszi elő, hol a manikürszerszámaait és a kis fiókjában állandóan egy vörösfedélű könyv van... S ez a sok őrmester itt... Akár csak a kaszárnyában. Szerencsére nem itt fogok megöregedni.

Bizonyára kitetszett Elekes eddigi viselkedéséből, hogy nála a megnyugvás állandó nyugtalansággal, a jókedv váratlan elszontyolodásokkal végződött. Szentimentális ember volt, menekülni próbált érzéseitől s mert nem akart semmire sem gondolni, sokszor úgy furta be magát dolgaiba, mint egy féreg. De amikor már nem volt inyére a gépies munka, üres nézéssel fölpillantott hol az órára, hol a pénztár előtti padon ülő emberekre, akik az unalom okából keresztbe tett lábaikat cserélgették és csak az orrukra kellett nézni, hogy tudja az ember: visznek-e pénzt, vagy hoznak? Kissé szórakozottan rakosgatta kis színes céduláit. Önkéntelenül is a piros, fehér és zöld színeket egymás mellé helyezte, de amikor észrevette, elszégyelte magát. Majd ismét dühösen belekezdett a munkába, hogy pár pillanat múlva még unottabban hagyja abba. Haza gondolt a „civil életére“, Mariskára és a gyermekekre. Elmosolyodott magában Elekes: mi történt az este is. Erős vihar volt, villámlott, az asszony félt és odabujt mellé. Karjaival átölelte a nyakát és abban a minutában el is aludt. Ez az asszony!... Micsoda hallatlan bizalom megnyugvás van benne — morfondírozott Elekes — hogy én a támasza vagyok és mennyire átérzi, hogyha mellette fekszem, nem történhetik semmi baja. Igenám, de ez mind csak az én roppant felelősségérzésemet mutatja.

Elekes izenként szedte szét e boldog polgári lét minden epizódját és átélte a reggeli ébredést is, amikor felesége fölkapagott, a kipihentség nagyszerű érzésével átkarolta és azt mondta neki: Ugy élünk, mint Tuba és Tubáné!

(Mariska az utóbbi időkben mintha megnyugodott volna. Elekes fizetését neveltségesen kevésnek tartotta, de bizakodott, hogy érdemes munkával majd csak többet fog keresni. Péter arról sohasem beszélt, hogy mily megalázkodásban van része és mennyit szenved.)

— Mariska nem hōsi természet. A legjobb akarattal mellett sem lehet ráfogni — vette Elekes a férfi fölény érzéssel kalapját, ránézett az órára és boldogan sietett haza.

Pár nap múlva, amikor a hónap utolsó napján Elekes kikapta fizetését, keilemes meglepetéssel értesült, hogy az intézet nem utólagosan, hanem előre fizet. Az utolsó hétre visszamenőleg közel hatszáz lelt kapott, egy kis jóakarattal ki lehetett volna kerekíteni hatszáz leire is, de ha nem mehet a saját zsebére, úgy „az intézet szereti a pontosságot“.

Mariska azonnal ceruzát vett elő, maga elé tette a pénzeket és egy papírlapon számíthatni kezdte: lakás százötven lei havonta. Tandij, iskolakönyv, tudja a jó ég, ebből sohasem elég, legalább száz lei havonta. A régi adósságokra is kell törleszteni, a fűszerszámla sincs kifizetve, ami legalább hatszáz lei. Hátra van még a háztartás, Elekes saját személye, cigaretta, borotvaszappan. Kétezer lei nem elég a pusztá megélhetésre, — de Mariska mégis kitudta kalkulálni, hogy ötszáz, hatszáz lelt lecsiphet, hogy magát rendbe hozza.

Elekes félrehúzta a száját, nem szólt egy szót sem.

— Mariska nem hōsi természet — ismételte meg magában. — Asszony. Mit tudja ő, hogy túrom orrommal a földet?! Nem úgy mint a bank — ismét magaelőtt látta a devizőrt, aki ingujjra vetkőzve rázza a telefont, birkózik a pénzzel, de egy pár perc alatt mégis csak kirázza maga körül a bőség szaruját.

Mariska még azon nap, mihelyt kézhezvette az első fizetést, kihivatta a házivarrónót. Olcsó, kis nyáriruhát csináltatott magának, szájfestéket vett, rövidre nyíratta a haját — jaj, hogy drukkolt előre a férjétől, de legjobb, ha ilyenkor befejezett tények elé állítják a férjet. Mariska valóban csinos fehérnép volt, tüzről pattant dírdltis menyecske. Járása is megélenkült, mintha egy centiméterrel nőtt is volna, a ruhával együtt visszatért az asszony önbizalma is.

Péter némi megjegyzést tett a bubifejre, de elnyomta benne a felágaskodó rosszalást az, hogy az asszony ismét szép volt, mint tavaly. De ha jól megnézi, még sem a régi, mintha Mariskát nemcsak a tegnapi életéből cserélték volna át, hanem még régebből, a szerelem első éveiből.

Az asszony föl és alá járkált előtte és Péternek meg kellett néznie, amikor jött az asszony és amikor ment és honorálnia kellett a ruha szépségeit előlről, hátulról, ülve és állva.

— Jó, kedves, most már remélem el van látva az őszig.

Mariska fölényesen nézett rá. (Milyen fölényesek az asszonyok, ha úgy érzik, hogy jól vannak felöltözve.) Megcsókolta a Péter homlokát. — Nem férfi az, aki nem tudja eltartani a feleségét, — de ezt kedvesen mondotta, nem a szemrehányással, mint máskor, inkább tréfásan, de azzal a hátsó gondolattal, amit nem akart szóval kifejezni, de benne

volt e tekintetben: beszélhetsz jó vitéz, azért a jövő hónapban újra lecsipek egy nyári kalapravalót.

De különben változatlanul szerették egymást.

* * *

Elseje után való hét szombatján nagy esemény történt a bankban.

Déltájban Krompacher vezérigazgató úr dr. Grosz ügyésszel kijött a kisemberek elől légmentesen elzárt igazgatói helyiségből és felszólította Varga főkönyvelőt, hogy állítsa félkörbe a személyzetet.

— Tisztelt uraim és hölgyeim — most ránézett Groszra, mintegy kérdezve szemével, hogy helyes volt-e a megszólítás? Grosz csak hunyorgatott, — három éve állók intézetünk élén. Izgalmas három év volt ez, a mostani nehéz pénzügyi viszonyok között. De nem untatom önöket ezzel, nem tartozik önökre. Nos, elhatároztam magamban, hogy e kis jubileum, amely mintegy határköve az intézet három évi működésének, e kis jubileum alkalmával szerencsétlenül fogom Önöket házamnál, egy szerény vacsora keretében.

Eljen! — kiáltotta Varga s hosszú ujaival animálta a többieket.

E bejelentés a személyzet körében némi meglepetést keltett, csak dr. Grosz mosolygott titokzatosan. Krompacher úgy vélekedett, hogy illene még mondani valamit és ismét ránézve Groszra, nem egészen kifogástalan magyarsággal tovább folytatta:

— A vacsora holnap este lesz. Jöjjenek hozzám. Én és nejem mindent el fogunk követni, hogy legyen — itt Krompacher kereste a szót — hogy legyen hangulat.

Krompacher most ismét Grosz felé nézett: szükséges-e, hogy folytassa még a beszédet? De Grosz hunyorgató tekintetéből azt olvasta ki, hogy „elég, minek a sok duma, a személyzet megvan hatva“.

Különös, egyöntetű hatalmas éljenzésről nem lehetett beszélni. A tisztviselők tudomásul vették, csak a mindig lojális Varga főpénztáros érezte magát indítatva, hogy néhány lépést előre tegyen és köszönetet mondjon Krompachernek a meghívásért. Alighogy kidagogott néhány szót, Krompacher megveregette a vállát és útközben még egyszer visszafordulva ezeket mondotta: sohase fárassza magát öreg barátom! Hagyjuk a tosztokat holnapra. A viszontlátásra — és Grosszal együtt kilebegett.

A nagy remélt meghívás az egész bankban nagy megbeszélésekre adott alkalmat. A túlnyomó többség azt hangoztatta, hogy feltétlenül eleget kell tenni a meghívásnak. Varga messzemenő kombinációkat fűzött az „estélyhez“ és nem mulasztotta el a megjegyzést, hogy ennek háttérében valami ravaszság áll és Krompacher telhetetlenségében már nem tudja, hogy a fején járjon-e, vagy a lábán? Egyedül az ezredes leánya húzta fel az orrát és tüntetőleg odaszisszent a többiek felé:

— És ha annyi pénze van annak a zsidónak, mint a szemét, akkor sem teszem be oda a lábamat.

E megjegyzés azonban a társaság zöme előtt az adott körülmények mérlegelésével nevetségesnek látszott és nem voltak hajlandók róla tudomást venni.

A meghívással kapcsolatosan Elekes ebédután komoly megbeszélésre ült össze a feleségével. E megbeszélésnek mondhatni haditanács jellege volt. Mariska azt az első kérdést intézte Péterhez, hogy — nem mintha ő is elakarna menni, esze ágában sincs, nincs is ruhája, de... — szeretné tudni, hogy e meghívás Elekes és nejének szólott vagy kizárólagosan Péter személyének. Amikor Péter kifejtette, hogy ez a meghívásból nem derül ki eléggé, Mariska ideges és türelmetlen mozdulatot tett, amely Elekest az ezredes leányának magatartására emlékeztette. De Mariska praktikusnak gondolkodott és esze mindig két lépéssel gyorsabban mozgott, mint a Péteré. Kijelentette ellenmondást nem tűrő hangon, hogy Péternek el kell menni, mert mégis csak egy nagy vacsoráról van szó és feszélytelenebb hangulatban — az ügyészi állásba való visszahelyezésben sokat nem lehet bízni. Elekes itt egy szemrehányó tekintetet tett, amely kifejezte, hogy már Mariska is ellene fordul! — esetleg lehet egyengetni a bankpályán az érvényesülést. Mindentől eltekintve, Péter keresztény ember. Zsentrí és ő tiszteli meg a társaságot, nem pedig megfordítva. Tehát az estélyen meg fog jelenni.

— Aztán légy résen. Ne idd le magadat. Próbáld megjavítani helyzetünket — a helyzetünket szót alaposan megnyomta, hogy ezzel is kidomborítsa a meghívás esetleg sorsdöntő jelentőségét.

Rendben van. De most jön a másik fogas kérdés, hogy hogyan jelenjen meg Elekes az estélyen? Bizonyára sokan lesznek frakkban, de Elekesre nem lehet kötelező a frakk, egyrészt mert ő a komoly elem s a mai helyzetben nem is dukál a szenvedő magyar tisztviselőknek frakk. Különben is a frakkhoz kemény ing kell és fehér nyakkendő, lakkcipő, gombok. Elekesnek mindez nincs. Igaz, hogy zsakettje sincs, mert ami van, annyira kifényesedett, hogy abba igazán nem lehet elmenni.

— Annyi baj legyen, majd kapok a Jakaboktól.

A Jakab testvérek hozzátartoznak e városhoz. Elekes jogász korában, egy-egy hangos multság után egyre-másra adta el ruháit a Jakaboknak. Ezek mindig az egyetem háta mögött olázkodtak és a ruhákra uzsorakölcsönöket adtak. A Jakaboknak mostanában befellegzett, — hol vannak már a régi jogászok, a város könnyelmű és vidám Bacur Gazsiai? — de azért — Elekes legalább így hallotta — az egyik Jakab megtanult románul és ma már ismét ott van az egyetem körül. Fel fogja keresni még a nap folyamán. Bizonyára ott laknak, ahol régen, a Dézsma-utcában, közel az ószerhez és kölcsön fog kérni tőlük egy zsakettet.

* * *

Amikor Elekes zsakettjében és agyonsuvickolt cipőjében, amelyet már észrevehetően lehuzott a sok fénymáz, beállított az estélyre, a vendégek már nagy számban voltak jelen. Elekes nem járta végig a fényesen kivilágított termeket. Egyenesen odament, ahol Krompacher igazgató ült és éppen egy színészarcu fiatalembernek tartott előadást. Krompacher megerőltette magát, hogy szívélyes legyen és odatolt Elekes elé egy börszéket.

— Ismerik az urak egymást? Éppen művészi kérdésekről vitatkozunk Kelemen urral. Kelemen ur költő, szép lélek, mint ahogy regényekben szokták mondani. Hehe — de parancsoljanak egy pohár likört. Komoly, meggyőződéses ital. De miről is beszéltünk?

Kelemen új szívnak rága le a csücskét és miközben mellére szívtá a füstöt, mosolyogva mondotta:

— A vezérigazgató úr azt állítja, hogy nekünk, úgynevezett művész embereknek, irigylésre méltóbb sorsunk van, mint neki. Nekünk nincsenek gondjaink. Hidegen hagy bennünket, hogy esik-e a márká, vagy nem. Meg, hogy kibírja-e az üzem a sok sápot stb. stb. — Bocsásson meg kedves vezérigazgató úr, nem tudom, hogyan gondolkodnak a többi urak, de én szívesen cserélnék önnel...

Krompacher fölényesen nevetett, Kelemen pedig tovább szívtá a szivart. Bólintott, de egy olyan mozdulattal, hogy: „beszélhetsz nekem öregem amit akarsz, elszívom a szivarodat, megiszom a likörödet s aztán fütyülök az elveidre és a bogaraidra. Ez az Upman most mindennél fontosabb a világon és neked kötelességed hébe-korban részíteni bennünket ez örömökből.”

Elekes olvasni próbált a vele szembenülő fiatalember meggyőződés nélküli tekintetéből. Ha tudta is, hogy miket gondol, csak úgy odasejtve és ismét megfélelkezve róla s csak azt látta, hogy Kelemen keresztbe tett lábakkal ül s legyen bár mindenki kissé elfogodott, ami gyakori eset olyan embereknél, akik különböző társadalmi osztályokból kerülnek össze egymással, nincs mit egymással közölniök — ő a maga részéről kitűnően érzi magát. Igen Uraim! — ismételte meg Krompacher ragaszkodva a témájához, amely nagyon tetszett neki és amelynek kihangsúlyozásával „tartozott” az őt körülvevő „művészembereknek” — önök nem is képzeli — ezt teljes őszinteséggel mondom, — valószínű, hogy Krompacher hitt is e kijelentés igazságában, legalább is ebben a pillanatban — irigylem a költöket, akiknek nincs más dolguk, hogy egyik rimet oda keressenek a másikhoz. Ha én eltudnék menni egy vadonba, úgy van, maradjunk csak ennél a szónál, vadon, hallgathatnám a madár dalát, sőt tovább megyek, ha mindezt meg tudnám írni, (amit egy üzletember is meglát) azt a sok egészen lírai képet, ha kitudnám fejezni magamat, én volnék a legboldogabb ember.

Mindezt úgy mondotta el Krompacher, hogy a jelenlevőknek tudnia

kellott: nem is az ő tehetségén mulik az egész, csak nincsen rá ideje, különben majd megmutatná a költőknek, de e rengeteg üzem, vállalat, tőzsdegond „nem szabad elfelejteni, hogy több mint száz embernek ad kenyeret“, szakadatlanul nyugtalanítja és alapjában véve áldozat az, amit ő hoz és ami még mindig nem lel elég méltánylást a társadalom részéről.

— Isteni ez a Foking — tért napirendre unottan Kelemen Krompacher ömlengései felett és töltött a poharakba. Elekes úgy érezte, hogy mégis csak hozzá kellene szólni a „szőnyegen forgó kérdéshez“, noha e kérdésben neki nincs véleménye — hogyan is lehetne, gyerekei vannak, elsején házbérnegyed és e zsakett sem az övé... Szerencsére mozgolódás történt a másik szobában és a vendégek a várakozás palástolhatatlan ünnepélyességével feszengtek.

Elekes nem nagyon nézett szét maga körül a díszesen felvirágozott patkóalakú asztalnál. Két hölgy közé ültették. Az egyik hölgy az ezredes leánya volt, aki csak azért is eljött, mert nem tudta visszafojtani magában az élvezetnek a lehetőségét, hogy holnap az irodában lesújtó kritikát mondjon Krompacher vacsorájáról. Az ezredes leánya mindenkit megnézett, minden szóra ügyelt, mintha valaki külön megbízta volna, hogy vegyen részt az estélyen, esetleg vacsorázzon is, de ez utóbbi mellékes az előbbi magasztos célok mellett.

A pecsenye után — ekkor, e kényszerű szünetben nézte meg Elekes Krompachernét először alaposabban és egy gyöngyökkel, plörözzel fölékesített harkály képe villant fel az agyában — az asztalfőnél ülő háziasszony kissé éles hangon csendet parancsolt. Elekes meglátta Várdayt is, aki a nyakkendőjén igazított, a menyeczetre nézett. Némí izgásmozgás után felállott és gyöngyöző pezsgővel teli poharat vett a kezébe és beszédet mondott, amelynek egyes részletei megmaradtak az Elekes fejében:

— Én a nincstelen, földönfutó ember... E fényes vendéghelyen, ahol durran a pezsgő és a nyár legizletesebb gyümölcsei már itt is vannak, ahol a legápoltabb asszonyi karok fűzik a testvéri láncot — és az én feleségem meg otthon vörösre sikkadja a kezét... mit mondhatok én önöknek?... Köszönöm, hogy megadták nekem a boldogságot, hogy itt lehetek és hogy egy percre elfelejthetem a csunya és a nyomorult életet...

A közönség nem fogta fel, hogy miként könyvelje el e meleg zengésű szónoklatot. Amikor Várday azt mondotta, hogy odakünn éheznek az emberek, egyesek felszisszentek és tanácstalanul néztek egymásra, de amikor látták, hogy ez a furcsa, vérüktől idegen, szegény, kopottas vidéki ember nem lázad, hanem egy merész fordulattal a szegény emberek halálját hozza és hogy mindez csak szófordulat volt, retori fogás, hogy az ellentéteken keresztül annál mélyebben domborodjék ki az ő külön felfogása és amikor reszkető hangjából is megsejtették, hogy az ellen-

tétet így, ebben a megfogalmazásban veszi csak komolyan, ismét összenéztek, most már megértően, szinte biztatva egymást, hogy „van benne szónoki erő”, Elekes azonban a beszéd e részét bizonyos nyugtalansággal fogadta.

— Köszönöm önöknek, — folytatta Várday, — hogy nekünk a magyar szó sáfárjainak anyagi tehetségükkel is segítségünkre siettek; amikor a tőke kapitányai és az ige közkatonái együtt vagyunk, most látom csak, hogy nincs elveszve minden és a mi kis magyarságunkat a „pokol kapui sem dönthetik meg.”

Kitörő éljenzés fogadta Várday beszédét. Új tálakat hoztak, de pár perc múlva már a másik szobában zene hangzott fel és a divatos ázsiai ütemekre úgy szállott a fiatalság, mint legyek a mézre. Egy nagyobb társaság, köztük néhány asszony, a háziakat nem számítva. Várday és Elekes ott maradtak és néhány pillanatig egymással beszélgettek. Várday kérdezősködött Elekes családjáról, szeretett volna vele hosszabban beszélni, de Krompacher, aki Várdayt a mai este „legnagyobb eseményének” tekintette, kiakarta élvezni e ritka pillanatot, politikai kérdésekkel ostromolta meg e „ritka ember“-t. Krompacher maga is felmelegedett. A fűszeres bor egyszerre földuzzasztotta szentimentalizmusát, fölállott, erősen Várday szeme közé nézett, megrázta kezét és csak annyit mondott neki: Apám, amikor Te beszélsz, a mi szemünk mindig megtelnek könnyel.

Krompacherné helyeselte e gesztust. Az ő nagy világi műveltségével összetudta egyeztetni a jelen pillanatot és már azon gondolkodott, hogy valami alapítványt kellene tenni, egy nagyobb összeget rendelkezésére bocsájtani a búsongó magyaroknak, hogy e pillanat, amelyhez hasonló oly kevés történt mostanában a helyi társadalomban, ne muljék el nyomtalanul, — de az összeg nagyságával nem volt tisztában s ezért elhallgatott. A másik teremből beszűrődött a cigányzene folyton neki-lendülő tempója. Várday ismét felállott és szónokolni kezdett:

— Közös kisebbségi frontot akarunk. Ez este legyen a magyar-zsidó barátság szimbóluma. Tudják-e önök, hogy ki a legtöbbet tett a magyarságért, Kecskeméti Lipót magára van hagyva. Igen Ő magára van hagyva... Várday az asztal felé hajlott és rendkívül meghatottsággal mind beszédesebben tárta föl a lelkét. Úgy beszélt, azzal az őszinteséggel, közvetlenséggel és önmegfelejtkezéssel, mintha mindenki körülötte egy Várday volna, mintha mindenkinek ugyanazok a problémák kínozták volna el életét, mint az övét.

Elekes meglepve nézett Várdayra: mi történik itt? Egy pillanatra őt is magával ragadja Várday szuggesztív, szívét az asztalra kitevő beszédmodora és csak akkor jőzanodik ki, mikor szemben vele egy zsidó bankifju szemével a szomszédjához kacsintott és azt kérdezte tőle: Ki ez a Kecskeméti tulajdonképpen?

Várday már-már önnönmagának beszélt. Tulnőtt az asztalon, ismét felnézett a mennyezetre és szavai mind gerincesebben, nyíltabban hangzottak el, semmit sem tudott elhallgatni, mintha nem is Kolozsváron lett volna, hanem valahol Magyarországon, egy budapesti Club vacsoráján.

Egyik bankár, aki minden bátor „kraftauszdrukk“ után nyugtalanul nézett szét, hogy a bent táncoló román vendégek nem hallanak-e valamit, most már nem bírt magával, megrántotta Várday zsakettje szélét, mintha le akarná rántani, valami olyan magasságból, ahova nem szabad fölmenni, mert leszédül az ember:

— Vigyázzon! Bent van Stefanescu.

— Ha bent van, jöjjön ki! — dörgött Várday. — Nincs mit titkolnunk egymás előtt. Hadd lássa, hogy mi szolidarisak vagyunk és ha látja, csak zokogni és örülni fog mivélünk.

Várday még benne van az ölelkezés átkaroló mozdulatában. Már leül és Krompachernének beszél. (Elekes csak szófoszlányokat hallott.) Elmeséli, hogy 1918-ban megverték a feleségét. A hajtúket mélyen benyomták a fejébe. Mindez nem számít. Négy gyermeket nevelt fel nyomorúságok között. Felesége gyönyörűen fest, de öt év óta nem volt kezében ecset. Birtokának nagy részét elvették. És azért mégis — mondja Várdai és könnyek gyűltek a szemébe — szeretem a románokat.

Hiszen ez az ember olyan, mint egy pohár tiszta víz — gondolta Elekes és észrevétlenül közelebb húzta a széket Várday felé. Közben egyik hivatalnokkal beszélgetésbe bocsájtkozott, de egészen felületesen, mert minden érdeklődésével azt leste, hogy mit fog még Várdai mondani. Elkeseredett helyzetében, amikor mindenkit rossznak lát maga körül és szent meggyőződése volt, hogy igazságos ember nem is létezik — ő maga sem igazságos, hiszen, hogy haragudott Várdayra a multban követett politikájáért és nézeteiért, holott nem volt igaza — Várday reá a rendkívüli élmény eleven erejével hatott. Várday most Krompachernének, aki úgy nézett rá, mintna minden egyes szava hihetetlenül érdekelné, pedig csak a „gesztusért“ hallgatta meg, filozofiai eszméket fejtegetett: Az én szívemben nincs gyűlölet és tudja miért nagyságos asszonyom? Mert én a Nő szemével nézem a világot. Két nőt tisztetek. A feleségemet és az Anyámat. E két nő jobban megváltott engem, mint a vallás. Az asszony a béke, a harc a férfi. Az asszony a nagy kiegyenlítődés. Minden asszony jó és csak a férfiak rosszak...

Elekes most ismét remegve nézett oda és a maga Mariskájára gondolt. Valóban így volna ez? Mariska jó, de minden asszony?...

Minden asszony: Mária — ismétélé meg Várdai — és közben háta mögött valami felbőszítő dolog történt. Egy molett kis asszonyka beszélgetett egy fiatalemberrel, ; éppen a szomszédszobából jöttek át, hogy lázukat egy pohár pezsgővel hűsítsék. Az asszony a ruháját összetartó gyöngykolliját igazgatta és a fiatalember lihegő szemekkel nézett a

vállára. Az asszony nagy strucc toll legyezőjét maga elé tartotta és a férfi egy vakmerő mozdulattal az asszony hátába csókolt. Az asszony megremegett a kéjes izgalomtól, zavart tekintete találkozott az Elekesével, gyorsan Krompachernéhez ült és bólogatott, amikor Várday magyarázgatta: A férfiak rosszak, asszonyom, de az asszony szent...

Elekes mindezt látta és igen fájdalmas érzései támadtak. Sajnálni kezdte Várdayt, önmagát, az egész életet és még üresebbnek érezte maga körül a szobát, mint amikor belépett és tétovázva, e számára idegen estélyen, odaült a hozzá idegen emberek közé.

Krompacherné felállott és átment a másik szobába. Várday mellé új emberek telepedtek le és most már Elekes is odaült. Várday történelmi példákat sorakoztatott fel, amelyek azt a látszatot keltették, hogy a zsidók egyszerre jöttek be a magyarokkal, a honfoglalás idején. A keresztnevek, szokásaik, erkölcsük igen hasonlítanak a zsidókéhoz. Mindéből az következik, hogy „a székely és zsidó tulajdonképpen egy vér“, de ha nem is így volna, a magukramaradottságban mégis eggyé váltak.

Elekes ezt az elméletet életében először hallotta. Közbe akart vágni és a többi urak arcán is ott volt az ösztönös ellentmondásnak nekiindulása. De a Várday iránt érzett tisztelet nem engedte, hogy ellentmondjanak.

Vita közben megjelent Stefanescu is. Várday már régóta ismerte, hiszen Stefanescu volt elnöke annak az agrárbizottságnak, amely elvette tőle a földet. Stefanescu erdélyi román volt. Bizonyos megértéssel kezelte a kisebbségi problémákat. Ez volt az első alkalom, hogy Elekes meghallgathatta egy vezető román egyéniség véleményét. Stefanescu nagy rajongással emlékezett meg a magyar társaságokról. Hangoztatta, hogy a két nemzetnek meg kell békülni egymással és lesz ez még vigabban is, ha majd a konszolidáció végbemegy. Róma sem épült egy nap alatt, neki az a fölfogása, hogy a magyarságnak nincsenek meg az a komoly vezetői, akikkel szóba lehetne állni, mert ha minden erdélyi ember olyan volna, mint Várday...

— Szerény megítélésem szerint — mondotta Stefanescu — mindennek alapja a társadalmi megbékülés. Én például mindig föl vagyok háborodva, amikor a magyarság érzékenységet megbántják. Például: ha a magyarok csárdást akarnak táncolni, miért ne táncoljanak? Ettől még nem dől össze a világ.

A nagy kérdéseket azonban nem érintette Stefanescu. Várday megemlítette, hogy rengeteg a visszaélés. Stefanescu erre azt válaszolta, hogy Németországban is így van. Ez általános európai jelenség. Mintegy megnyugtatósnak szánta azt a kijelentését is, hogy ők, erdélyi románok, tulajdonképpen szintén kisebbségben élnek. Várday sietve kapta fel e megjegyzést és megpendítette, hogy előbb-utóbb az összes Erdélyben lakó népek egy transzilván-fronton fognak találkozni. Elekes most Stefanescura nézett, várva, hogy ő mit mond...

— Nincs kizárva. — Felelt Stefanescu minden meggyőződés nélkül és sietve áttért más problémára: — Fő a társadalmi őszinteség. Ez az alapja mindennek. Szerény megítélésem szerint... — kezdte ismét Stefanescu tapasztalatainak bő taglalását az eddig észlelt kulturális közlekedésről és bár semmit sem mondott, ami több lett volna, mint a dolgok körülbeszélése és néhányszor még megjegyezte „szerény megítélésem szerint“ mindezt olyan hangsúllyal mondotta, mintha annak marandó értéke és jelentősége lenne a dolgok politikai továbbfejlődése tekintetében.

Elekes nagy várakozással nézett Stefanescu megnyilatkozása elé, mert azt hitte, itt, e felmelegedett légkörben, Várday egyénisége egyenesen kényszeríti az embereket, hogy ők is hasonlóképpen nyilatkozzanak meg. Csalódást érzett, ürességet, egy kis szédülést is, amelyet esetleg hajlandó lett volna annak betudni, hogy sokat cigarettázott.

Lassanként Várday és Elekes teljesen magukra maradtak. A harmadik szobában Krompacher a vendégeket hajnali korhelylevesre invitálta. Várday behunyta szemeit és fáradtan, mint akit saját terhe már lehuzott, ott ragad az országút közepén, nem tud mozdulni tovább, szótlan maradt. Elekes ajka is néma volt, gondolkozott a mai estén és nézte Várday csontos mongol arcát, lecsapzó barna bajuszát, azt a szokatlan puhaságot, amely az élettől megkínzott arc kemény vonásait megnyugtató harmoniába olvasztotta. A sok különböző embernek, véleménynek színe és játéka mind vissza zsibongott, de Várday arca, úgy tetszett, egy olyan külön világ, ahova semmi ellentmondó befolyás nem tudja befészkelni magát. Irigyelte Várdayt, irigyelte jóságát és amikor ismét felnyitotta Várday szemeit, mint egy megáradt patak, egyszerre kiöntötte szívének minden keserűségét.

— Igazad van bátyám, nagyon igazad van. Most érzem először, hogy össze kell fogunk valamennyien. De... gondoltál te arra, hogy a tűz nem keveredik a vízzel? A gazdag ember sohasem érti meg a szegény embert.

Elekes formát keresett arra, hogy miként mondja el Várdainak:

— Szép, szép, de nem erről van szó. A kérdés az, hogy miből fogunk megélni, hogy már hajnal van és még mindig nem tettem semmit, hogy Mariska kívánságához képest a pozíciómat megszilárdítsam és ki fog gondoskodni arról, hogy visszahelyezzenek állásomba?

Nem határozottan, de úgy a családi eseményeinek elmondása közé beszötte, hogy igen rosszúl mennek dolgai. Itt dolgozik Krompachernél a bankban és szeretné, ha a felesége is, aki különben „nagyszerűen tud írógépelni“ valami állásba jutna. De ezt csak úgy említi meg, mint a felesége szeszélyes kívánságát.

Várdaynak felragyogott a szeme és sietve kijelentette, hogy boldog, ha valamiben segítségére lehet Elekesnek és Mariskának és bizza csak

ő rá Elekes, amit emberileg meg lehet tenni, azt ő meg fogja tenni.

Ez a különbség jó ember és egy rossz ember között — gondolta Elekes, — láttad, — folytatta magában az elmélkedést, — hogy örül Várday, hogy valamivel segíthet, mintha ezzel vele szemben gyakorolnának jótéteményt.

Együtt távoztak haza. A főtér sarkán elbúcsúztak, hajnalban a főtér házai között kitágult a Szentmihály-templom és hatalmas méretei betöltötték a teret. Ilyen impozánsnak, ilyen nagynak még sohasem látta a templomot.

Néhány nap múlva Elekes levelet kapott a bankba.

A levelet Várday intézte hozzá és az ő anyagi modorában megírta, hogy legutóbbi találkozásuk óta folytonosan azon töprengett, hogy Mariskának mint szerezhetne állást. Később meg fogja kísérelni, hogy Elekes is jobb anyagi elhelyezkedést találjon az intézetben. A minap fönn járt a szerkesztőségben és tudomást szerzett arról, hogy az egyik kisasszony, „szegény“ — nem mulasztotta el Várday megtenni a szubjektív megjegyzését — rosszul lett és pár hétig aligha tud majd bejárni. Ha Mariska akarja — mert már ő elintézte, — próbálja meg az említett hölgy helyettesítését. Azután majd elvállik... Most ő pár hétre elutazik vidékre — folyamatban van a magyarság politikai megszervezése a tagozatokban — sok jót kíván stb. stb.

Elekes kétszer is elolvasta Várday levelét és nem tudott dülöre jutni, hogy jó-e ez, avagy rossz. Hiszen akarni akarta — ő maga hozta szóba — hogy Mariska is részt vegyen a megélhetés mindennapi munkájában és jó is e levél arra, hogy „minden oldalról biztosítva legyenek“, de... — Elekes fölszegte fejét az íróasztal felett és végignézett az iroda személyzetén — Mariska is ugyanazt csinálja, mint e hölgyek? Egy Domáldi leány, itt e nyomoruságos taposó malomban kiszolgáltatva főnökök és hivatalnokok goromba pokrócmódorának — nem, erre csak a legrosszabb esetben szabad, hogy sor kerüljön. Egyelőre eltette a levelet, hogy majd egyet alszik rá.

Az irodából hazamenet Mariskát kisírt szemmel találta. Mariska szótlanul egy levelet tett elébe, amelyet Tarnócziné írt neki. Nem kell megijedni, nem volt e levélben semmi kellemetlen, sőt. De Mariskát valahogy fölizgatta és saját életének súlyosbodó kellemetlenségeire figyelmeztette. E levélből kitűnt, hogy Tarnóczy Újpesten azonnal állást kapott, de egyelőre Pesten laknak a rokonaiknál. Nagyon jól élnek. Igaz, hogy nagy a drágaság, de Budapest mégis csak Budapest. Tarnócziné ismert bőbeszédűséggel — minden szava elárulta, hogy azért ír, hogy a barátnőjét pukkassza vele — a színházi előadásokról számolt be és a levél végén azt is megemlítette, hogy bekerültek egy államtitkár társágába és Budapesten a legjobban vannak elhelyezkedve társadalmilag.

E levél tartalma nagyon fájt egy asszonynak és nem lehet rossz

néven venni Mariskától, ha feldult lelkiállapotban nem tudott egyet érezni Tarnócziné örömeivel.

Elekes szó nélkül hallgatta Mariskát, később kihuzta a Várday levelét a zsebéből, hogy mégis kárpótlást nyújtson az asszonynak a fájdalmakért. Mariska könnyező szemekkel olvasta el a levelet és azonnal úgy döntött, hogy beugrik az állásba. Nem sokat törődött azzal, hogy nincs elég gyakorlata, elégségesnek tartotta, hogy fiatal asszony korában cikkeket másolt a Jogügyi Közlönyből és néha férjének egy-egy cikkét tette át gépbe.

Mariska első délutánja a szerkesztőségben meglehetősen szokatlan érzések között zajlott le. Fölényesen ült le az írógéphez, mintha csak tegnap hagyta volna el az írást és a véletlen kedvező jelét látta abban, hogy a gép ugyanolyan gyártmányú volt, mint amilyenén ő annak idején dolgozott; ennek ellenére is megjegyezte, hogy legyenek az urak tekintettel, az első napon nem a legbiztosabban megy az írás, de ilyen gépen még sohasem írt.

A szerkesztőség tagjai, amint bejöttek a munkába, sorra odamentek hozzá és bemutatkoztak neki. Mariska csak félkézzel nyult feléjük a gépen keresztül. Mímelte a nagy elfoglaltságot, a ceruzákat és a radirgumit egyik oldalról a másikra tette át, a fiókokat kihuzogatta, a szalagot javítgatta, mintegy tudomására akarta hozni az egész szerkesztőségnek, hogy e pillanatban nem érdeklik a bemutatkozások, a sok idegen arc, egyedül a munka fontos számára.

Az egyik szerkesztő, aki ingujjban jött-ment az irodahelyiségeken keresztül, egy fővárosi lapból kivágott novellát tett elébe és kérte, hogy ezt gépelje le estig, mert kell a holnapi számba. Mariska átvette a novellát, nekiült írni, közben különböző gondolatai támadtak. Furcsának találta e zajos munkát, ahogy folytonosan csilingel a telefon, jönnek-mennek az emberek s hiába van ráírva egy nagy cédulára a szerkesztőségi ajtón, hogy 4 től 6-ig senkit sem fogadnak, mintha összebeszéltek volna, pont ebben az időben toppantak be az érdeklődők, rá sem hederítve a felírássra, abban a hiszemben, ez éppen ő reájuk nem vonatkozik.

— Nos, hogy megy a munka nagyságos asszony? — Jött hozzá a szerkesztő, akiről későbben megtudta, hogy Sternnek hívják — nem zavarja-e a nagy láрма?

A telefon ismét berregett a szomszédos szobából, valaki istentelenül kinozta a zongorát.

— A háztulajdonos lánya — mutatott az ajtóra Stern, — mindig ebben az időben gyakorol. Tudja, mit játszik? A világ legutálatosabb zenedarabját, „A madarak csicsérgését“. Néha szombaton — bizonyára vendégek érkeznek hozzájuk — az „Albumblatt für Elise“-t. Már nagyon megszoktuk. Tegnap például egy fontos vezércikket kellett írnom, sehogy-

sem ment a munka. Izzadtam, rágtam a pennát, míg végre kiderült, hogy miért. Nem zongoráztak a másik szobában.

Mariska mosolygott, nem sokatmondóan, de minden mosolyban van valami felelet. Majd ismét a gépére hajolt. „Olyan csendesség van, hogy még a légy zümmögését is meg lehet hallani.“ Valami regényből jutott az eszébe, egy íróról, aki a nagy csendességben alkot és úgy emlékezett Mariska e sorokra, mint egy távoli fantasztikus útleírásra, amelynek a valóságos élethez semmi köze. A gépelés lassan ment, a betűk felcsapó lemezei összeragadtak, hiba is akadt bőven, de Mariska nem önmagát okolta, hanem a gépet. A végén már maga is azt hitte, hogy ha van hiba, az csak a gépben lehet.

Ha egy kívülről jövő ember csöppen be a számára idegen világba, megfigyelései valahogy frissebbek; a dolgok és személyek olyan vonásait fedezi fel, amelyeket azok, akik érdekelve vannak, nem látnak meg. Hölgyünk, miközben a masinával kinlódott, némi időt szakított magának, hogy félszemmél terepszemlét is végezzen a szerkesztőségben. Már osztályozott; ki a rokonszenves, ki a kevésbé rokonszenves, ki a kiállhatatlan. Stern például kissé keserűnek találta, arcának kifejezése után roppant ideges embernek, — rendkívüli furcsa arc volt, de nem lehetett kiokoskodni belőle, egyszerre vonzott és taszított, mindenesetre meghökkenett az embert, — egy pillanat alatt megszerette. Volt egy másik úr a szerkesztőségben, csapzott és halántékán öszülő hajjal, amelyet gondolkodás közben folyton borzogatott és minden öt percben a szolgát kereste, hogy hozzon fel neki egy fekete kávé. Ez az úr egyáltalán nem volt rokonszenves előtte. Egy harmadik cvikeres ember — ez valahol a másik szobában dolgozhatott, — ki-be járt, nyolc lexikon kötetet tett maga elé, folytonosan jegyeztetett s közben lármázott, hogy nem hagyják dolgozni. Mariska ezt is érzéseinek feketekönyvébe írta be. Közben fölbukkantak más szerkesztőségi urak is, akikről még nem tudta, hogy hova skatulyázza el őket. Stern, mint egy fölvígyázó jelent meg néha közöttük, egy fejjel magasabban és „kézirát, kézirát“ harci kiáltásai az egyes asztalokról elkapkodta a kutyanyelveket.

Már javában folyt a munka, amikor nagy sebbel-lobbal egy szép arcu, de kissé elhízott fiatalember nyomta be az ajtót.

— Mit lihegsz? Úgy is tudom, hogy a kávéházból jössz. Mindjárt kész a lap. Otthon is maradhattál volna.

A fiatalember erősítette, hogy „végtelenül fontos szenzációkkal“ volt elfoglalva és azonnal adjanak neki egy kisasszonyt, mert egy egész kolumnát akar diktálni.

Stern úgylátszik ismerte Kelemen „szenzációit“ és vállvonogatva tovább ment. A fiatalember most közelebb lépett Mariskához és alig érthetően bemondta a nevét:

— Kelemen. Ön az új kisasszony? Diktálhatok?

Stern visszajött és odafordult Mariskához:

— Nagyságos asszonyom. Ön végezze a maga dolgát. A Kelemen úr cikkére már csak holnap van hely.

Kelemen cigarettára gyújtott és füttyörészni kezdett. Ugyis jól van, ő akart dolgozni, nem hagyták, hát fog egy kicsit udvarolni.

Ráült az egyik üres asztal tetejére és onnan nézte Mariskát. Különös szépnek nem találta, egyszerűnek, „háziassnak“, de akiből „lehet valamit csinálni“, bizonyára nagyon tisztességes. Nagyságos asszonynak szólítják, van benne valami pikáns. A lábának, ahogyan a gép elé teszi „kifejező intelligenciája van“, tudja tartani kellemesen, nem úgy, mint az a másik hölgy, aki úgy görbíti a lábát, mintha görcsöt kapott volna.

Mariska írásközben is megérezte Kelemen rajta feledkezett pillanatát. Szemtelen, mondotta magában, de azért jól esett neki, hogy figyelik. Elégtételt is érzett, hogy a sors nem tudott annyira elbánni vele, hogy ne tessen. Nem is érdektelen fiatalember. Se nem szép, se nem csunya. Nem törődik vele, de azért jól esik neki, hogy tetszik... Mostanság úgy sem keltette fel senkinek az érdeklődését. Még a múlt évben is annyian néztek utána. De ha valakinek nincs ruhája...

Igaz, hogy ma sincs. Új cipő van ugyan a lábán és elég rendes ez a frissen mosott nyári blúz. Csak a kosztümje ne volna olyan kopott. (Azért hagyta künn a kabátot az előszobában.) — Szemtelen, mondotta magában még egyszer, mert Kelemen kissé gúnyosan még mindig őt nézte. Mariska érezte, hogy elpirul, de legyőzte hűságát és egészen komolyan határozta el magában, hogy figyelmen kívül hagyja „ezt az alakot“, „ezt a senki bohémet, aki lenn lóg a kávéházban és nem hoz kéziratot“... Egyszerre csak azon vette észre magát, hogy a lemásolásra szánt novella közé beírja: „szemtelen“. Remegve nyúlt a radírgummi után és csak akkor nyugodott meg, amikor már eltüntette a szórakozottságnak e vészteljes nyomait s még vastagabban ütötte át a kiradírozott helyet.

* * *

Mariska harminc éves volt és legrosszabb esetben is csak néhány utolsó esztendejét lehet nevezni szerencsétlennek.

A többi évek gondtalanul, sőt gondolatlanul peregtek le. Nem mintha Mariska nem gondolkozott volna; hiszen — elvégezte a felső leányiskolát és logikát is tanult; írásbeli dolgozatait mindig maga csinálta meg; mint serdülő leány nemcsak ezüst golyót gyűjtött, de Naplót is vezetett. Hányszor ült fel éjszaka ágyában s a zavartalan boldogságról elmélkedett, amely elkerüli őt és mindig csak őt... Vagy, künn süttött a holdvilág, föltárta az ablakot és kihajolt... Ilyenkor mindig eszébe jutott valami, egy névnélküli vágyódás fogta el, vagy egy kölcsönkönyvtári regény hősét látta maga előtt, vagy földidegesítette egy

tészta-recept, amelyet nem tudott megcsinálni, ruha-gondok, majális-gondok és néha egészen tragikus események, mint például a nagynéni halála, majd a férjhezmenés izgatta és el volt keseredve, hogy öreg, borzasztóan öreg, már innen-onnan husz éves... Kis fejében állandó nyugtalanság motoszkált, de semmi sem ment tartósan észéire, nem volt úgynevezett „mélykedély“, csak a felületen maradtak kedélymegnyilvánulásai és lepereregtek róla, mint a patakban fürdő kacsza tolláról a vízcsépp.

Házasságának évei sem hoztak számára különös meglepetéseket, Domáldi főszámvevő egyenletes sínpályára fektette gyermekéveit, ugyanezt megkapta Elekes Péter nevű csinosnak mondott, gondosan nyírott, szőke bajszu fiatalembertől is, aki egy megyebálon hevesen udvarolgatott neki, másnap az öreg Domáldiéknak két nyulat küldött, Mariskának pedig rózsaszín papírba göngyölt aranymadzaggal átkötött virágcsokrot, amely után megkezdődtek Péter délutáni vizitélései. Talán még az volt kiemelkedőbb esemény, amikor beköltöztek Kolozsvárra és új társaságokkal ismerkedtek meg, amelyek egészen másként bántak Mariskával, mint otthon, amikor leány volt. Vagy tán az hatott rá mélyebben, amikor jött az első gyermek... Am ez a nyugtalanság is elmúlt; a második gyermek jövétele már alig okozott félakkora izgalmat is, Mariska élete oly szabatos-sággal járt tovább, mint egy óramű, amely-lyel szemben neki vagy talán Péternek egy kötelessége volt: mindennap felhuzni, hogy rendszeren járjon a legközelebbi felhuzásig.

Amikor már asszony volt, mind kevesebb számban jelentkeztek események, amelyeket élménynak lehetett volna nevezni. Temetés, keresztelő, hajnalig tartó lumpolás, beiratás, a gyerekek vizsgálja, fizetés-emelés, néhány ünnepnapí pesti fölrándulás — már mindez egyszer megtörtént, nem volt új s ha megint ismétlődött, csak halvány másolata volt az előzőnek.

Megszokottnak találta Mariska Péterrel való viszonyát is. Nem sokat törte a fejét ezen a kérdésen sem, csak úgy észébe jutott, hogy Pétertől már semmi újat sem várhat és Péter, amit régen érzelemben, szerelemben nyujtani tudott neki, azt is ellefejtette. Pétert hibaival és erényeivel tudomásul vette, mint a természet örök rendjét: hozzátartozik, kiegészítik egymást s ahogyan végig csinálták a X-ik és IX-ik fizetési osztályt a fokozatokkal együtt, úgy végig fogják csinálni esetleg az V-iket, amikor majd Elekes, mint „méltóságos úr“ nyugalomba vonul.

Azt a kérdést, hogy szereti-e Pétert, vagy sem, éppen a vissza nem csinálható egymáshoz tartozás okából sohasem tette fel. Nem volt ideje sem hozzá. Péter a rendet szerette és az ő napjának is minden órája be volt osztva, nemcsak munkával, de szórakozásuk is bizonyos megszokottság szerint ismétlődtek. Hetenként egyszer elmentek a színházba — Elekes már egyidőben foglalkozott azzal is, hogy bér-

letet vesz — szombat délutánonként a moziba a gyermekekkel. A vasárnap délutánokat rendszerint — igen gyakran Tarnócziék is megosztották velük e világi gyönyöröket — a Hójában, vagy a Békásban töltötték, ahol szalonnát sütöttek és az asszonyok a gyerekekkel, kezükben levágott cserfagalyakkal járták az erdőt. Téli hónapokon Mariska korcsolyázott, nagyszerűen tudott már bogenezni és egy joggyakornok különböző figurákra is megtanította. Este mindig társaság volt náluk, vagy ők mentek át a szomszédba borozgatásra. Néha előkelőbb vendégeik is voltak, a főügyész, vagy a tanácselnök s ilyenkor Mariska már kora hajnalban jött-ment a piacon, hogy a jól sikerült ebéd után boldogan inkaszálja be az elismeréseket.

Regények olvasásával Mariska csak a legritkább esetben bajlódott. Meg volt hát kímélve attól, hogy valószínűtlenségekbe ringassa magát. Főlöszleges óráiban szívesen udvaroltatott magának, de inkább híuságból, mint meggyőződésből. Egy kis flört, amely sohasem lépte túl a jóhírnév határait, némi szint és kellemes idegenséget kölcsönzött életének. Péter nem féltékenykedett, legalább is nem érezte. Viszont Mariskának nem egyszer jutott eszébe, hogy vajjon Péter nem-e csalja meg? De ez csak egy szeszélyes fölvilanás volt nála: amíg rá nem jövök, nem is törődöm vele — mondotta magában s már el is felejtette az egészet.

A világháboru utolsó évéig ment ez így, kényelmes beosztásban s olyan gondok között, amelyek legfeljebb egy fél napig tartottak és mindig könnyen áthidalhatónak mutatkoztak. De tizennyolcban egyszerre megváltozott minden. Ha addig Elekesnek szüksége volt ruhára, cipőre, megvolt a szabónál, suszternél rendes folyószámlája, amelyet minden hó elsején szabatos pontossággal törlesztgettek; de a szabók és a suszterek a pénz vásárló erejének gyakori ingadozása miatt mindenkinek fölmondták a hitelt és így Elekesék nem tudtak még saját osztálybeliekkel sem „lépést tartani“. A középosztály felé egy új társadalmi osztály emelkedett; Mariska eleinte közönyös göggel, később növekvő nyugtalansággal tapasztalta, hogy olyan emberek kerekednek felül, kiket ő azelőtt még köszöntésre sem méltatott. Egészen jelentéktelen kereskedők, pompás hintókon vágattak Kolozsvár utcáin, igen gyanus eredetű hadigazdagok oly nagy lábon éltek, hogy az egyenesen szúrta a tisztviselőemberek szemét. Megkezdődött a házak népvándorlása is; még az oly maradandóságra szánt telkek, amelyek elnevezései évtizedeken keresztül birtokosaikkal kapcsolódtak össze, negyvennyolc óra alatt gazdát cseréltek. A színházban a földszint közönsége fölvándorolt a karzatra, — a koldus-gög büszkeségével, — a karzat a páholyban pöffeszkedett. A hóstáti kofák is zsölyébe váltottak jegyet. Ha legalább az új gazdagok szerényen viselkedtek volna... Lármás, kihívó modoruk bosszantóan hatott még egy olyan előkelő természetre is, mert Mariska ha mindjárt alügyésznek is volt a felesége, előkelőnek tudta magát, félig-meddig zsentrinek, nem könnyen

barátkozónak. „Nem csoda, hol a legjobb ember is elromlik ennyi rossz ember között“, — jelentette ki Péternek, aki szelíden figyelmeztette, hogy ez irigység, egészen új vonás a Mariska természetében, amelyről le kell szokni, mert csak önmagát kínozza vele az ember.

Jött a fegyverszünet, nemzeti tanács, teljes fordulás.

A nemzeti tanács korszaka megbolondította egész Kolozsvárt. E többi erdélyi városokhoz mérten szürke hivatalnokváros egyszer csak azon vette magát észre, hogy főváros lett belőle. A nemzeti tanács egész Erdély számára kezdett csinálni nagypolitikát. A nemzeti tanácsot nyomon követte a különböző tanácsok egész sorozata. Székely, szász, román tanácsok alakultak; a városházán székelő nagy tanácscsal szemben — amely magát nem kis rártartással forradalmi tanácsnak nevezte — polgári tanács is alakult és egyházi körök is kezdtek megbarátkozni a papitanács gondolatával, de a hatalom, ha lehet egyáltalában beszélni erről, a nemzeti tanácsnak kezében volt. A városházán, ha nem is tudtak rendet csinálni, automobiloikat rekviráltak, a vezetők minisztereknek hívták magukat, külön vonatokon száguldoztak föl Budapestre, hirdették az új világrendet, sőt volt egy megkerült munkáspénztári igazgató, aki nagy hangon kijelentette, hogy szükség esetén a Mátyás-szobor alatt akasztatni fog.

Elekes Péter a székelytanácsba vétette föl magát. A politika őt is magával ragadta és amit eddig sohasem tett meg, órákig magyarázgatta Mariskának az újrendszer lehetőségeit, a külpolitikai konstellációkat, a dualizmus megszűnésének közjogi következményeit. Mariskát mindebből csak annyi érdekelt, hogy lehet-e nekik számítani jobb megélhetésre, vagy sem. E fogas kérdésre Péter még nem tudott határozott választ adni, hiszen, ha ő belelátna a jövőbe!... Híre jár azonban, hogy sokkal nagyobb baj fenyegeti Erdélyt: Az antant egészen a Marosig engedi be a románokat. Nem hitték el, — Mariska legkevésbé, hiszen ő úgy élte le itt az életét, azt sem tudva: mi az a nemzetiségi kérdés, — csak később vált nyilvánvalóvá, hogy Erdély helyzete tarthatatlan. A nemzeti tanács az összes tanácsokkal együtt szétfoszlott, mint a buborék. Budapesten kitört a kommün, — Mariskának erről sem volt elképzelése, Péternek is csak igen homályos fogalmai, — Gyulafehérváron a románok kimondták az egyesülést. Karácsony hetében Felek felől régi királyságbeli katonák jelentek meg és egy ezredes a városháza előtt birtokba vette Kolozsvárt. Történetesen Elekesné künn járt a bevonulás pillanatában a főtérre és meglepetéssel vallotta be magának, hogy sohasem hitte el, hogy ennyi román van a világban...

Attól a pillanattól kezdve, amikor a román trikolor megjelent Kolozsvár házain, Mariska megszűnt egy semleges, csupán feleség és anya lenni, „akinek nincs köze a politikához“ de benne ázott az erdélyi magyarságra rázúdult felhőszakadásban. Az összesség iránti kapcsolata

már a világháború alatt bontakozott benne, hiszen önkéntes ápolónő volt az unitárius kollégiumban berendezett kórházban és a katonák megtorzitott tagjai, a vattába kötözött csontok és halálra sápadt arcok állandóan figyelmeztették, hogy valami kibeszélhetetlenül borzasztó dolog van a levegőben, amelyet nem lehet körülírni azzal, hogy háború s a nagy szavak mind távolabb viszik az érzést attól, ami s amelytől ő — noha egyetlen közeli hozzátartozója sem volt a harctéren — függetlenül nem tudja magát s akarva, nem akarva részesévé válik az egész világtragédiának. Am most az ő torkára tették oda a kést; nem önkéntes ápolónője s odanézője a harctér szenvedettjeinek, maga is egy összetört, jövőjéért bizonytalankodó üldözött.

Péterrel „illetékes helyen“ közölték, hogy nem szabad tennie esküt, Mariska csillogó szemmel helyeselt neki. A „honleány“ ébredt fel benne, összeszorította fogait és a parancsot azzal a nyugalommal hallgatta, amellyel a beteg rászánja magát a műtőasztalra.

Mariskáék zokszó nélkül adták el a felesleges butorokat, mert fizetést nem kaptak. A hitves — mintha most fedezte volna fel Elekesben a harcos férfit, akit mozgósítottak és csatatérre küldtek — barátságos arcot vágott és még ő maga biztatta Pétert. Derű volt akkor is a homlokán, amikor egy ékszerésznek eladta a saját és Péter aranyjeggyűrűjét és helyébe két vékony ezüst gyűrűt vásárolt. Az egyiket meghatva húzta Elekes ujjára s e művelet közben meleg hullám öntötte végig: szereti Pétert oly odaadással, mint soha, most lesznek igazán egymáséi, összetartozandóságuk szilárdabb, mert a közös védekezés és a létért való lihegés egymáshoz forrasztotta őket. Imponáltak egymásnak, nyugodt és tiszta volt a tekintetük.

Egész rövid időszak következett el, amikor nemcsak a hitvesek találták meg egymást, de minden erdélyi magyar. Mariska egyszerre elnézőbb lett az emberek iránt, kikapcsolt minden kis ellenségeskedést azokkal szemben is, akikről azt hitte, hogy együvé tartoznak. Ez időpontba esik barátságának elmélyülése Tarnóczinéhoz is, akivel mindennap találkozott; cselédkérdés, beföttek, ruhaproblémák helyett egymást erősítették, és Tarnócziné is a nagy cél hatása alatt felfüggesztette apróbb hiúságait.

Soha Mariska nem tudott úgy szeretni, mint ebben az időben, de gyűlölni sem oly szívósan. E két érzelem foglalkoztatta, betöltötte lelkét. Gondolkozni, határozott célokat maga elé állítani, legyőzni a nagy kérdőjelet, hogy mi lesz, ha a magyarság számítása nem válik be, most sem tudta. Mindent egyetlen lapra tettek fel és lehetetlennek tartották, hogy ne nyerjenek. A helyzet józan megítélését Pétertől hiába is várt volna, mert Péter sem tudott semmi biztosat, mindig csak azt hajtogatta, amit másoktól hallott és arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem is szabad külön úton járni, mert ő katona és biznia kell a végső győzelemben.

...Igy jutott el Mariska életének abba a szakába, amely után csak az önálló kenyérkereset következhetett. Ha az ember benne van az eseményekben, bármily viharosak is azok, halad velük, lépésről-lépésre sülyed, eltompul, nem veszi észre a váltakozó napok külömb-ségeit. Péter állította magáról, hogy katoná, de Mariska viselkedett úgy, amint katonához illik, egyszerűen, tépelődés és latolgatás nélkül, odavetve magát az események elsodró árájának. Beugrott vakmerően a gépirónó mesterségébe is, noha erre nem volt különösebb felkészült-sége. A bátorságnak, a házárdnak érzése kezdett elhatalmasodni rajta. „Csaholni kell a csaholókkal“, „Aki mer, az nyer“ — ez elcsépeált szólamok fölrémlettek benne, fajsúlyos tartalmat találtak, mintha Mariska milderre magától jött volna rá. Az idegeiben érezte meg az új világrendet, amely másként értékel és amely mindig a bátornak juttatja a pálmát. Sajnálkozva nézett Elekesre, szinte rosszul esett neki, hogy hiányzik urából a dolgok megmarkolásához szükséges elszántság. Példák jutottak eszébe a vakmerőségnek egész sorozata, fel a Tarnócziék esetéig, akik fel mertek menni Budapestre és sikerült nekik. Egy kis házárd nélkül nem lehet meglenni a mai világban, ahol csak egyik napról a másikra él az ember. Nem lehet célt érni Péter merev becsületességével, — több alkalmazkodásra és rugalmasságra van szükség. Mariska összehasonlítást tett maga és Péter között és úgy találta, hogy ha Péterbe nem lehet több merszet belecsepegetni, akkor bármily fájdalmas is, ő neki kell a megélhetésért lábát koptatnia. Azzal is tisztában volt, hogy a mai világban aki dolgozik, annak nincs ideje keresni, de még nem mert e gondolatból táplálkozni, valahogyan pizkosnak találta e gondolatot, amely után meg kéne mosni a kezeit és csak az a szándék érlelődött meg benne, hogy a munka semmi formában sem szégyen és neki kell vágni a világnak, úgy ahogy.

* * *

Mariska komolyan és szívesen látott a munkához.

Egy órával hamarabb ment be a szerkesztőségbe s egy órával későbbben hagyta el a helyiséget. Feltett szándéka, hogy török-szakad, de bedolgozza magát e helyen. Szerencséjére sikerült is, mert a megbetegedett kisasszony nem tért vissza és Stern kezébe véve az ügyet, elintézte, hogy állandó alkalmazást kapott.

Mariska gondosan megvonta a határvonalat otthoni élete és az irodai élet között. A hivatalban nem gondolt másra, csak a munkára, — otthon pedig igyekezett lehetőleg nem gondolni a szerkesztőségre. Ez már nehezebben ment, mert a változatos élet, amelyet a szerkesztőség számára nyújtott, otthon is gyakran meggondolkoztatta.

Péterrel csak ebédközben találkoztak s vacsora után is mindketten igyekeztek lefeküdni, mert nagyon fáradtak voltak. Péter arca állandóan

felhős volt, sokszor nekidurálta magát, hogy mond valamit, de abba hagyta. Mariska nagy bőbeszédűséggel mindenről beszámolt, ami a szerkesztőségben történt. Jellemzte a szerkesztőség tagjait, elmondta Péternek, ki hogyan vélekedik a politikáról; Sternről is beszélt, akivel nem lehet tisztába jönni. Néha olyan távirati híreket közölt, amelyek csak másnap fognak megjelenni az újságban. Péter ilyenkor némi büszkeséggel nézett Mariskára...

— Dolgozni és kedvesnek lenni — erősítette magában Mariska ez arany szabályt, valahányszor átlépte a szerkesztőség ajtaját. Hízelt neki, hogy szeretet veszi körül, nem előkelősködni vele és ha leejt valamit, két kéz kap utána. Jókor felismerte, hogy a szerkesztőségben „a fiúk” — már kezdte így hívni a munkatársakat — nem csak azért kedvelik, mert serény és elvégzi a rája bízott munkát. Tudott, legalább is igyekezett bánni az emberekkel; aki kevésbé volt rokonszenves előtte, azzal szemben is előzékeny volt és udvarias. Valóságos szerkesztőségi titkárnővé dolgozta be magát; ha valaki a munkatársakat számlálva zaklatta, elküldte azzal, hogy a szerkesztő úr nincs Kolozsváron, vagy hogy beteg; mindenki számára gondoskodott kéziratpapirosról, amelyet kora délután ki-ki tapperje alá helyezett. Saját szappanát és törülközőjét is odaadta, ha látta, hogy valakinek betintázódott a keze. Szóval anyáskodott és ez még a mindig keserű Sternnek is nagyon jól esett.

Eleinte csak automata volt a gép mellett, törődött is azzal, hogy mit ír le; üresen peregetek el a szavak a keze mellett; csak a szalagra ügyelt, a váltásra; ujjgyűgyesség ambíciói voltak, szeretett volna oly tökéletesen írni, mint amilyen tökéletességgel egy soha vissza nem térő távoli időben címbalmazott.

Később már, amint az egyes idegen város és szereplő politikai és társadalmi emberek nevei ismétlődtek, érdeklődése is tágult és már nem voltak számára közömbösek oly mértékben az események.

Mariska csakhamar megtudott sok mindent a szerkesztőségi tagok magánéletéből. Idegenek is gyakran megfordultak a szerkesztőségben és akkor Mariska óvatosan szemügyre vette őket a gép mögül. Egyszer, egy munkaközben világtalanná vált ember jött fel a szerkesztőségbe és kérte a szerkesztőt, hogy indíttasson gyűjtést a lapban. A szerkesztőségben a vak embert immel-ámmal fogadták, leakarták rázni a nyakukról. Mariska akkor kérte Sternt, hogy kezdesse meg a gyűjtést, ő majd vállalkozik, hogy napról-napra összegyűjti a beérkező pénzeket. Elég tekintélyes összeg folyt be, amely a lapnak is sikerére vált. Megnövelte a Mariska tekintélyét is és amit a legfontosabbnak tartott, véglegesen megnyerte a Stern rokonszenvét, mert észrevette, hogy e cinikusnak látszó fiatalembert csak az önként megnyilatkozott jócselekedettel és őszinte emberi gesztussal lehetett levenni a lábáról. Megfordultak a szerkesztőségben ügyvédek, politikusok, hol cikkeket hoztak, hol sérel-

mekre figyelmeztettek, néha maguknak megtámadottnak érzett román és magyar emberek jelentkeztek, akik míg Stern mosolygott, hevesen verték az asztalt.

Hébe-korba nők is feljártak a szerkesztőségbe, akik rendszerint Kelemen urat keresték. Kelemen volt a színikritikus és Mariska kissé türelmetlenül hallgatta, hogy Kelemen milyen fölényesen beszél a nőkkel, öntelten, elbizakodottan, tegezve őket.

— Lássa, hogy szeretnek — mondotta tréfás szemrehányással Kelemen Mariska felé fordulva — csak maga gyűlöl engem.

— Nem gyűlölöm — szolt Mariska — csak... Azután elhallgatott.

Meg lehet érteni, hogy miért szerették Kelemen Istvánt a nők. A színésznők és a növendékek azért, mert színikritikus volt, a többi nők, mert költő és minden vasárnap egy verse jelent meg. Kollégái is megbocsájtották neki, hogy unottan és felületesen dolgozik, mert mint író igen tehetséges volt. Mindentől eltekintve oly kedves, behízelgő modoru csirkefogó, hogy nem lehetett rá haragudni.

Ápolt külsejű, kissé tömött, de formás végtagu fiú, fényes gesztenye-hajjal, mindennap frissen kiborotválva. Ujjait manikűröztette, selyem inget hordott. Gyakran változtatott ruhát, pertubarát volt füvel-fával.

Fátyolos szemével ábrándosan tudott nézni, mintha egész lénye nem is e világból lett volna. Pénze sohasem volt. Mariska megdöbbenve hallotta, hogy már másfél éve adós maradt a kapucinerekkel s csodálkozott, hogy miért hiteleznek ilyen haszontalan embernek. De miközöm hozzá — kapott ismét a géphez, önönmagára is mérgesen, hogy a „haszontalan embernek“ bemert avatkozni a dolgába.

Kelemen gyerekezeit tipikus polgári környezetben töltötte. Apja patikus volt Szamosújváron és az volt minden vágya, hogy István is patikus legyen és majd átvegye a jóforgalmu üzletet. De István már gimnázista korában is csömörrel gondolt arra, hogy Szamosújváron kell „letennie csontjait“ a pénzsóvár örményspiszek és zsidó tojáskereskedők között. Író akart lenni, mint Balzac, vagy Flaubert. Megírni néhány könyvet s mind feljebb kerülni a dicsőség pólcaira... Valósággal fellélegzett, amikor kidőcögött vele a szamosvölgyi és bekerült Kolozsvárra. Egy évig az egyetem tájékán lógott, azután elvitték katonának. Hadiszolgálatának egyik teljes évét különböző kórházakban szimulálta végig. Azután elküldték egy marskompaniával, de két hét múlva megint ott volt az egyik helyőrségi kórházban. — Nem vagyok gyáva, nyugtatta meg magát, de másokat is, — de ez nem az én háborum. — Sikerült végleg kispekulálnia magát. Ujra beiratkozott, de közben átvették az egyetemet is és Kelemen megtalálta a kellő jogcímet, hogy hogyan rughatja oldalba a rég megutált egyetemet.

— Ez nem az én egyetemem, — mondotta apjának, az öreg Kelemennek, aki összecsapta kezeit, amikor hallotta, hogy Pista újságíró akar lenni.

Ez nem az én háborum, ez nem az én egyetemem s más hasonló „ez nem az én“ kijelentések gyakran hagyták el Kelemen ajkát. Rokonszenvesen önző lélek volt, aki minden neki nemtetszöt egyszerűen félretolt azzal, hogy „ez nem az ő esete“.

Mint a Közvélemény munkatársa egyedül azt tartotta fontosnak, hogy „lehetőség szerint“ jól érezze magát Kolozsváron. E város éppen úgy, mint Szamosújvár, nem elégitette ki igényeit, legalább ha Budapestre feljutott volna... Párisba készült, Londonba, majd Moszkvába, de e terveit hangulata szerint gyakran megváltoztatta. A Budapestre való felköltözést folytonosan kítolta addig az időpontig, ha „majd odaát megjavulnak a gazdasági állapotok“.

Igyekezett jóbalenni mindenkivel. A fél várost barátomnak szólította. Nemesi predikátumát hébe-korba megszellőztette, erdélyi mágnásiuknak kereste a pajtáságát. De jóban volt a nagytökével is; a fásokkal gyakran tett autókirándulást a vidéken. Természetes, hogy román körökbe is beakarta hizelegni magát. Egyes uraknak nagyokat köszönt

és a kialakult beszélgetés során jelezte, hogy szorgalmasan tanul románul, hivatkoztak a kultúrközeledésre és az összes antológiát fog kiadni román költők verseiből. Az elismerést senkitől sem sajnálta. Nem unta karonfogni a szabóját és félórát sétálni vele, meghallgatva a véleményét az angol divatról. A legcsúfabb nőnek is csak szépeket tudott mondani és abból indult ki, hogy a nőknél csak az érhet el sikert, aki kitartóan foglalkozik velük.

Es mégis távol állott tőle minden stréberség. Az előzékeny modor nem volt valami előre meghatározott és kiszámított célkitűzésnek eszébe, csak: jól akarta érezni magát a városban. Addig is, míg itt tartózkodik.

Szép, melegérszerű verseket írt. Jóval felül az átlagon. Novellái is figyelemre méltóak voltak, bár kissé elnagyoltak és csak a felületet érintették. Képzeli tehetsége hatalmas mértékben fejlődött ki és egy fővárosi írónak is dicséretére vált volna. Noha meg sem akart állni mindaddig, amíg olyan nagy ember lesz, mint Balzac — az írásnak nekigyürkőzni nem igen szeretett és ha rá is szánta magát megírni azt, ami nem volt feltétlenül muszáj, úgy készült el vele, mint a szabó postamunkájával: kellő fáradtsággal jó ruhát lehetett volna belőle csinálni, de így minduntalan meglátszott a sok férc és cernaöltés.

Büszkélkedett azzal, hogy gyűlölni is tud. Gyűlölni azonban csak elvont fogalmakat tudott, gyűlöletre hiányzott belőle minden személyes kapcsolat. Teljes érzelmi felkészültséggel a polgári gondolkozást gyűlölte és e gyűlöletet kifelé gyakran hangoztatta, és oly szívósan, amilyen burzsoagyűlölő csak az lehet, aki maga is a polgári társadalomból kinőve csörtet fölfelé.

Ha Kelemen elemezte volna önmagát és mélyebb bepillantást vetett volna ez érzésének forrásába, rájött volna, hogy mindez azért van, mert a polgári társadalom nem tűri meg a szabados életprogramot, féltékeny a megszokottaktól eltérőre és mindent elkövet, hogy megakadályozza az ellenkező úton haladók terveit. Neki végleg el kell menekülni, ha azt akarja, hogy legyen belőle valami.

„Benősülni“ gyermekeket nemzeni, virilistának lenni Szamosújváron, mi lesz akkor Párisban, az én Párisommal — ábrándozott tovább Kelemen.

A szerkesztőségben, különösen egy emberrel szerette volna magát megkedveltetni: Sternnel, a szerkesztővel. Megpróbált mindent, hogy „megfőzze“ e kéréshetetlen embert, aki nem hunyt szemet lustasága előtt. Néhány versét Sternnek dedikálta. Párszor arra is célzást tett, hogy mennyire tetszik neki Stern egyik-másik vezércikke és milyen „bravúrosan találta meg a megfelelő hangot“. Stern gunyos mosollyal nézett Kelemenre. Mintha mondani akart volna valamit, félrehuzta a száját, de hirtelen elhallgatott. Kelemen azt is beképzelte, hogy Stern

gyűlöli őt, határozottan gyűlöli. E véleményét azonban másnapra mindig megváltoztatta, de megmaradt amellett, hogy Stern közönyös ember. A lapvállalat igazgatója egy ízben föl akart mondani Kelemennek, mert néhány napig távolmaradt — egy öregedő méltóságos asszony szöktette ki vidéki kastélyába — és csak később tudta meg, hogy Stern volt az, aki mindent elkövetett, hogy a szerkesztőségben megmaradjon. Másoktól hallotta azt is, hogy Stern mindig dicséri őt. Ezt nem tudja megérteni. Hogy lehetnek olyan emberek, akik titokban kedvelnek és rokonszenveznek valakivel, de amikor szembe kerülnek egymással, gorombászkodnak...

* * *

— Ha nincs ellenére Mariska, maradjon itt a szerkesztőség után egy félórácskára. Okvetlenül le kell adjam a vasárnapi hírcikkemet, mert kora reggel jönnek az anyagért.

Mariska szeretett volna már otthon lenni. Nem is amiatt nyugtalanodott, hogy egy órával korábban, vagy későbben megy haza, de mit üljön itt egyedül egy emberrel az egész szerkesztőségben?...

Csak egy félórácskára — könyörgött Kelemen — azután haza is kísérem magát. Elfognak csapni, — már mára meg kellett volna legyen a kézirat.

— Nem jön? — kérdezte tőle Stern, amikor vége volt a szerkesztési óráknak és hőna alá csapva egy csomó lapot szaladt a nyomdába.

— Nem — válaszolt Mariska és ránézett Kelemenre — Kelemen urnak sürgős diktálni valója van és kért, hogy még máma csináljam meg.

Ugy, — szólalt meg Stern és hol az egyikre nézett, hol a másikra.

— Egy lírai sorozatot kezdek meg, Mariska — magyarázgatta bőbeszédűen Kelemen — minden csütörtökön és vasárnapon szeretném, hogy megjelenjenek. Meglássa esemény lesz; egész új szempontokból nézem nyomorult városunkat, — parancsol egy egyiptomi cigarettát? (Pár percel azelőtt kapta Kelemen egy fakereskedőtől.) Gyújtson rá. Békebeli figaró.

Mariska elvette a cigarettát és egyelőre maga mellé tette a gépre, majd az órára nézett, ezzel is értésére adva Kelemennek, hogy szeretné, ha dolgoznának. — Rémes hölgy maga Mariska asszony — huzta közelebb István a széket az íróképhez. — Nem csevegne velem öt percer sem; mindig ilyen komoly?

Mariska elkacagta magát; rágyújtott a cigarettára és merészen Kelemen fürkésző szeméibe nézett:

— Komolytalannak tart, mert nem vagyok hajlandó kis ostobaságaival tölteni az időt. Maga, Kelemen, ne vegye rossz néven, léha és könnyelmű ember.

— Azért, mert tele vagyok vággyal, lelkesedéssel és más vagyok,

mint maguk, polgári lények, mert sokat gondolkodom és rájövök arra, hogy nem ez az igazi élet, hanem az a másik, amely ott van a képzeletben... Nagyon könnyen ítélik meg maguk az embert... Min gondolkodik?

Mariska maga elé nézett és a cigaretta kék füstjét bámulta, amint illatosan felszállt és csakhamar szétoszlott.

— Min gondolkodom? Semmin.

— Lásd ebből a „semmiből“ szoktuk mi megcsinálni legszebb dolgainkat. — No de írjunk.

Mariska megigazítva haját, gépelni kezdett:

— Őszi estéken, mikor a gázlámpák nézik magukat az aszfalt pocsolyaiban és a bérkocsilovak a standon az ólmosszürke égbe bámulnak, amikor a Mihálytemplom előtt megindul a korzó és előrehajlanak katonatisztek a Statusházak előtt, évről-évre, mint a bibliai Ruth, aki az elhullajtott buzaszemeket utánaszedi az aratóknak, az esti órákban megjelenik vékony, kiaszott skrófulás arcával a Cvekkeres hölgy. Talán nem is hölgy, már nem is nő, rossz ruháiban a pállott szegénység maga és úgy szedi vékony lábait, mint egy halni készülő állat, cugos férfi-cipőben, amelynek talpát már egy generáció koptatta el. E hölgy karján piszkos, bőrcvekkert visel s úgy imbolyog a gázlámpák alatt, mint a holdkóros.

Fölfelé szegzi szemét, vagy behunyja, de a cvekkeres hölgy mindig a földre bámul, az aszfaltra rajzolja föl magának nyomoruságos élete térképét. Vajon mi keresni valója van e hölgynek minden este a korzón és a kávéházak előtt? Miért nem veszi tudomásul, hogy odafenn kikönyököl a hold és miért nem néz körül: emberek vannak? A tegnapi leánygyermek már vásárra hozták gömbölyű kis mellecskéiket, a tegnapi anyák már csak az ablakból nézik a világot, mert köszvényes a lábuk és éjjel téglát vagy villanymelegítőt raknak az ágyba. És ő is már negyven esztendő, hajadon, együtt él velem, mindig itt van, beleesett az életembe. Mint lírai költő, szeretném fölboncolni e nő lelkét, megjelenetezni a férfit nem érintett aggszűz rémes tragédiáját, de nekem úgy kell gondolkodnom, mint az újságírónak, erényem a zolai valóság és csak azt látom, hogy e nő, mint a halász a folyó partján, a nedves aszfalten eldobott cigaretta és bagóvégeket kapkod, egy beteg hiúz ernyed és mégis ragaszkodó mozdulatával. A bagóvégek, eltűnnek a koszos cvekker mélyében, mint elhasznált emberi roncok... E nőnek bizonyára megvannak a maga külön problémái, önálló világnézete van, értékelmélettel rendelkezik és csak annyiban lehetnek fontosak számára az emberek, amennyiben cigaretta végeket jelentenek. Nincs kizárva az sem, hogy hazatérve, nyomorlakásán, grafológus alapon szortirozza őket; külön kivesz minden csutakot a petróleumlámpa elé tartja. Elemzi és mint a csillagász a csillagokból múltat és jövőt olvas ki belőle...

Mariska megállott, mert a gép lefutotta az oldalt. Amig egy új papírlap betetésével foglalkozott, István egyik cigarettájáról rágyújtott a másikra. Nézte Mariska arcát és úgy vette észre, hogy Mariskának tetszik a cikk és szívesen és türelmetlenül várja a folytatását.

— Most Sándorról szeretnék írni nektek. A fogatlan bolondról, akit kicsufol minden iskolás gyermek és Sándor csak artikulálatlan állati ordítással tud felelni, amely betölti az egész utcát, mintha nem is egy szerencsétlen bolond ordítana, de az egész emberiség... — Nem, húzza ki Mariska, írjuk inkább helyette... mintha egy egész kutyahad menekülne a cigány pecérek drótkarikája elől. — És ott vannak a krumplislányok, forgácssárga, nyútt hajukkal, csunyán és szeplösen a sétatéri padon ülve, talán évtizedek óta várják a férfit, a soha meg nem érkező szerelmet. És Issermann, a „rikkanckirály“ úrlovas erdélyi zsentricsalád sarja, hajdani lakkcipőjéből kihullanak meztelen lábujjai és az önfertőzéstől dadogva, lesülyedt háttal lóbálja lapjait és az újságírók törzszakasztalanál véleményt ad le a világról...

Gördülékeny, fajsúlyos szavak kíváncsoztak ki, mind mélyebbről buggyanva és Kelemen már nem törődött a kézirattal, mint olyannal, amelyet kora reggelre le kell adni, Mariskával sem, akinek formás szép arcát még az imént önmegfelelkezve bámulta, csak arra a jelzésre figyelt, amely nehezen indult el képzeletében, de most már mind hangosabb és dübörgőbb, közelebb jön, mint egy hosszú út után beérkező szánkó. A hangja is simult a belső vívódáshoz és Mariska maga is álmélkodva sejtette meg István belső viaskodásának munkáját. Kezdte többre értékelni ezt a léhának tartott embert, mert bepillantást nyert az alkotó munka természetébe.

— Na, megvagyunk, — ébresztette föl István nemcsak önmagát, de Mariskát is a hangulatából.

— Azt hittem, hogy még csak most kezdődik, — mondotta Mariska és szinte sajnálta is, hogy nem folytatják tovább a munkát.

— Úgy érzi, hogy nincs befejezve?... Lehet, hogy igaza van. Minden csak kezdés, újrakezdés, az ember nem futhatja ki a formáját.

Kelemen mindezt kétértelműen mondotta és Mariska meg is érzett valamit e kétértelműségből. Fölkelt a géptől, átadta a szerkesztőségi kulcsot a szolgának: — Ma szép este ígérkezik — mondotta. Mariska meg volt elégedve Kelemennel, mert várakozáson felül jól is viselkedett és mintha kicsérélték volna Kelement, nem volt kekk, nem akart ellenállhatatlan lenni, inkább szentimentális és szenvedő.

— Elkísérhetem magát, Mariska? — kérdezte Kelemen s miután Mariska bizonytalan főbólintással lehaladt a lépcsőn, együtt indultak el a Botanikus kert irányában.

— Most beszéljen magáról valamit Mariska! Mondja el nekem, hogy például mit fog ma este csinálni?

— Mit, édes Istenem — sóhajtott Mariska és majdnem azt találta mondani, hogy semmit (de „semmiből“ — jutott eszébe Kelemen iménti megjegyzése — készülnek a legszebb dolgok). Mit? Fölvetem az ágynakat, diskurálok az urammal és azután lefekszünk, — ma nagyon fáj a fejem.

Kelemen elnézte az asszony járását; volt a mozdulatában valami lusta, macskaszerű, amint ide-oda himbálta magát. Arcában is újszerű, elpalástolt érzékiséget vett észre.

— Épp olyan maga, mint Norma Talmadge, ismeri? Nem szokott a moziba járni?

Mariska nevetett. Szeretne járni, de nincs pénze. Mit tudja Kelemen, hogy milyen nehéz a megélhetés? Azt gondolja talán, hogy ő azért bajlódik a szerkesztőségben, mert olyan nagy öröm ez számára? Az ura nem keres eleget. Nehezen fut még a megélhetésre is, hát még hogy ők a moziba járjanak?

Kelemen mozijegyeket ajánlott föl.

— Csak nem gondolja, hogy magával járok a moziba? Na, szép kis hírem volna a városban.

— Miért ne? Mi van abban? Párisban és Londonban, sőt Amerikában is a nők külön garcon életet élnek.

— Az Amerikában van, de én férjes asszony vagyok, maga pedig egy bohém.

Ilyen hangnemben diskuráltak, és Mariska megfeledkezett sorsáról, úgy érezte magát, mintha most is leány volna, vagy egészen fiatal asszony, akinek semmi más gondja nincs, mint az, hogy élvezze az életet. Nem is vette észre, már ott voltak a Botanikus-kert bejáratánál.

Mariska megkérdezte Kelemenről, hogy mennyi pénzt keres havonta. Kelemen mondott egy számot. Mariska megállott és összecapta a kezét: ha az ő úra annyit keresne! Akkor bezzeg nem hoznák fel minden második nap a mosószámlát a szerkesztőségbe. Kelemen szomorú arcot vágott: nem tehet róla, kifolyik az ujjai között a pénz. Dehát pénz ez? A Mariska ura bizonyára egy Isten, hogy így tud gazdálkodni.

— Jesszusom! hiszen maga engem ide csalt. Mikor fogok én hazatérni?

— Ha már itt vagyunk, sétáljunk egyet. A maga Péterét egy óra múlva is megtalálja.

Kelemen gunyosan nyújtotta el a szót: „A maga Péterét.“ Mariskát kissé bosszantotta e hangsúly és nyomban védelmébe vette az urát. Úgy találta, hogy most, amikor egy léha fiatalemberrel a Botanikus-kertben sétál, ennyivel tartozik az urának.

Kelemen megadta magát. Hát jól van, beszéljen az uráról.

Mariska mindent ami az eszébe jutott, elmondott. Péter milyen

jó ember... Szereti a gyermekeket... Éjt nappallá tesz... Minden krajcárt a fogához ver... Csak egy gondolata van, a családja...

Kelemen figyelte:

— Tudja mi jut az eszembe? Nagyszerű regényfigura lehet a maga ura. Az ő, hamisítatlan polgár, eredeti csomagolásban.

— Ezt már hallottam magáról, hogy mindig, ha valami gunyosat akar mondani, azt mondja, hogy polgár. Hát bűn az, ha valaki polgár?... Magyarazza meg kérem, mi az hogy polgár egyáltalában.

— Hiába magyaráznám magának Mariska, ezt maga sohasem fogja megérezni. Csak árnyalatokkal lehetne megközelíteni a polgár és például a közötte lévő különbséget. A spiszek minden szépet és nemeset elanyagositanak maguk körül. A gyümölcsfának nem a gyönyörű gyümölcszeit formálják, nem ezt a megragadó esztétikai képet látják, hanem hogy hány véka almát, vagy körtét lehet kihozni belőle. A polgár csak a hasznosság szempontjából látja a világot és nem tudja megérteni, hogy olyan dolgokra is szükség van, amik feleslegesek. Na nem mindig... A polgár is rájön arra, hogy valamivel le kell rónia kötelezettségét dolgokkal szemben. Például szereti az iparművészetet; imádja az olyan gyertyatartót, amelynek kigyóformája van, de a kigyó ne legyen haszontalan dísz tárgy, lehessen gyertyát is tartani benne... Mit tudom én!... A polgári lélek, hivatalnok, rendszertő, pedáns és takarékos. Minden tárgynak, amely őt körülveszi, e szaharai szárazságot kell visszatükröztetnie. Ne szép legyen, hanem tartós. Oda van az ilyen szavaktól: „három évi jótállás“, „örökbecsű darab“, „elpusztíthatatlan“.

— Es a magukfajta emberek?

— Mi ennek épp az ellenkezői vagyunk. Nem mi, — utálom a többes számot — hanem én. A magamfajtája ember az anyagot is szellemiségbe szublimálja. Ért maga engem? Hogy magyarázzam meg? Az esztétalélek az utolsó kavicsdarabba is lelket, szellemet akar bevinni. Maguknál nem ismerik a céltalanságot. A legszentebb érzelmeknek is csak akkor van létjogosultsága, ha értelmük van, felfogható, leköthető, felmérhető, szükségleti cikkeknek is beállítható. Én ellenben a semmiből köszörülöm a legértékesebb gyémántot...

A beszélgetés vontatott lett. A Botanikus kertben rézsutosan esett a lehulló nap, Mariskának égette az arcát.

— Milyen jó itt, — vette le Mariska kalapját és lóbálta a kezével.

— Nem szeretem a botanikus kertet. Minden növénynek meg van a neve, a nemzetsége, mint egy tiszticimtarban. A természet csak addig szép, ameddig csak sejtelemyszerűen él bennünk. Linné megszámlálta a szíromleveleket és megszerkesztette a kocsányok gotai almanachját. Menynyivel szebb — egy elvadult park. Álomnövények. A földből felszálló tudatlanság misztériuma.

— Maga csak beszél, hogy beszéljen.

— Ügy van, minden művészetnek ez a lényege. A szerelemnek is...

— A beszéd?

— A csók. Ez is beszéd, de ehhez bátorság kell.

Az üvegházak mögött voltak, egy óriási nagy juharfa árnyékában. Teljesen csend volt.

— Ha meg merne csókolni, — remegett meg hirtelen Mariska, minden összefüggés nélkül. — Ha ez a beszéd mind csak arra való, hogy így behálózzon. — Ha meg merne csókolni — minden idegével reszketve, a váratlanul fölbukkant lehetőségtől, de valahogy vágyódva is utánna, mint az, aki fönnyen van egy igen magas emeleten, lenézve megfogja a párkányt, eláll a lélegzése, hogy hátha leesik, de mégis ösztönszerűen leugrásra készen. Mariska ránézett Kelemenre és Kelemen ránézett Mariskára. Mind a ketten lángoltak, mint két kigyuladt csipkebokor.

— Itt élni, ebben a városban. Döcög az autobus a Ferencz József úton és összeütközik egy tehéncsordával. Amikor reggelként hazamegyek, még a főtérre is kihallani a kakas kukorékolását. Tudja Mariska mi az én passzióm? Kisétálni szép csöndesen a pályaudvarra. Záróra után még leiszom magamat és a hűvös perronon megvárom az éjjeli vonatokat; Párisból jönnek és a tengerig mennek.

— Furcsa ember maga Kelemen... És ostoba... — tette hozzá Mariska csöndes gyöngédséggel. — Hiszen az ilyesmikkel csak ríkatja magát.

— Kisebbségi kérdés, iskolapolitika, transzilvanizmus, a könyökömön nő ki. „Páris, Páris, Páris, embersűrű, gigászi vadon“ — dudorászta zengzetesen.

Mariska fölriadt:

— Menjünk haza. De most már igazán...

Szaladt kifelé a botanikus kertből, hirtelen kijózanodva. Kelemen föltápáskodott a platánfa alatti padról és hallgatva megindult Mariska után. A botanikus kert bejárójánál Mariska gyorsan elbucszott tőle és egész ijedten átvágott a Mikó-utcán. Kelemen más irányba tartott s közbe-közbe visszánézett Mariskára.

Éppen olyan, mint Norma Talmadge — és halkán elkezdett füttyörszni.

* * *

Mariska megkésve érkezett haza. Péter a kapuban föl és alá járkált s már messziről meglátva felesége babos nyári ruháját, elébe sietett.

— Azt hittem már, hogy valami baj történt magával. Hol járkál édes fiam? Ha nem gondoskodtam volna denaturált szeszről, nem is tudom, hogy vacsorázunk. A bolt már be van zárva.

Péter átkarolta Mariska derekát és Mariska szó nélkül hagyta, hogy

Péter a bemenetelben támogassa. Kissé szédült a feje; a délutáni beszélgetés a botanikus kertben még benne volt az idegeiben. Gondolatban eltökélte magát, hogy nem engedi többé megzavartatni a fejét.

— A szelidert is előkészítettem. Mit is kezdtem volna unalmamban?! Ha maga nem jön, magam csinálom meg a rántottát.

Mariska fáradtan leült egy székre és a sarokban álló diványra akarta hajítani szalmakalapját, amely közben legurult a földre, Péter ijedten kapott utána:

— De, Mariska... Hát loptuk mi ezt a kalapot?

Az asszony vállat vont. A férfi elkezdte:

— Levél jött. A gyerekek nagyszerűen érzik magukat. Képzeld, Laci az a gazember kölyök... Azt írja Valéria néni, hogy Laci elhagyta a szandálját és anélkül jött haza. Az Aranyosban fürdött s közben állítólag ellopták. Tessék; — most már járhat mezitláb...

Mariska kikapta Péter kezéből a nadrágzsebből nehezen előkötörasztott levelet, de csak futólagosan olvasta át, minden harmadik szót. Most: nem volt ehhez sem türelme.

— Vettem fiam ezer darab különböző cigarettát és szivart. Minden pénzünket dohányba fektettem.

— Megbolondult?

— Dehogy is — mosolygott Péter titokzatosan és rámutatott az ablakfája alatt gondosan feltornyosított dohánykészletre. — Spekulációra vettem.

Mariska tág szemeket meresztett.

— Megsugta nekem egy dohánygyári tisztviselő, hogy hétfőtől kezdve ötven százalékkal megdrágítják a dohányárukat. Oh! Bárcsak vettem volna többet. Kereshettem volna jó pár ezer leiet. Téltre lett volna tűzifánk, — ha nyáron beszerezzük, sokkal olcsóbb — és disznónk is... Kis pénzzel csak kis pénzt lehet csinálni.

Denaturált szesz, rántotta, dohányspekuláció — csak úgy értelmetlenül csaptak le a szavak Mariska füle mellett és meg kellett erőltetnie magát, hogy jelentésükre gondoljon. Kelemen István gunyoros tekintete jelent meg előtte, amint lehajlik a juharfa alatt és fiatalos göggel kisziszegi a szót: polgár. Ha csak egy napig élhetnék úgy, mint ez a Kelemen — nézett keresztül Mariska Péter elégedett tekintete felett — könnyelműen, pénzgondok nélkül, holnapranemtörődéssel... Ha csak egy napig... Nem mindig ceruzával a kézben. Számolt garassal... Borzasztó főfájásokkal kelni és feküdni a kenyérgondok miatt. De már is pironkodott... hogy egyáltalában lehetséges volt az összehasonlítás Péter és Kelemen István között. Szégyelte magát, hogy ezt a „haszontalan“ embert egy percig is előtérbe merte helyezni a másíknak. Hiszen ha jól meggondolja, Kelemen arra sem méltó, hogy „megkösse a Péter bocskorát“.

Valaminek azonban mégis kellett történnie; Péter arcán ma délután óta egy új vonást fedezett fel; mintha nem is Péter állana előtte, de egy fényképet tartana kezében, amely élethűen ábrázolja az urát, egy fényképet, amelyen olyan vonások is előtűnedeznek, amelyeket eddig sohasem vett észre. Az elmúlt tíz év ott kóválygott a szeme előtt. Akárhol jelent meg a férjével, Péter mindig tiszteletet parancsolt. Nem érzett elfogultságot vele szemben, de meg kell adni, hogy Péter gavallér volt. Ur, a szó legszorosabb értelmében. Kifogástalan modorával távol tudta tartani az embereket. Magánéletében is... Humora volt: gyakran pajkos fény villant fel a szemében, amely elárulta, hogy biztos a dolgában. Ma lesóványodott, zavart tekintettel néz mindenkire, csupa bocsánatkérés. A kérdésekre szórakozottan felel, pirul és elkezd dadogni. Senki sem nézné ki belőle, hogy valaha nagy fiú volt az igazságügyi palotában... Csak ül otthon a kuckóban s minden tevékenysége: hogy lehetne elspórólni őt lelt... Nem mondja, volt egy időpont, amikor tetszett neki Péter takarékosága, családiasságnak ez a rendkívüli érzése... De e tiszteletreméltó erények most nem imponáltak neki. Egyszerre elveszítették vonzerejüket és kicsinyes, férfiatlan tulajdonságoknak tűntek fel.

Mariska határozott lelkiismereti furdalásokat érzett. — Vajjon lehetséges-e oly tisztán közelednem e házhoz, mint hajdan? Nem-e követtem el valami apróbb bűnt, amit nem lett volna szabad megtennem, most, amikor Péter annyit kinlódik a megélhetésért?

Kétségei voltak. — A mai beszélgetés — mormolta — Kelemennel mégis csak éket verhet közöttem és Péter között és tisztán azzal, hogy nem hagytam ott Kelemen, hanem hagytam beszélni, bizonyos mértékig bűntársa lettem Kelemennek. Igaz, hogy Kelemen alig említette Pétert, de e beszélgetésben olyan felhívások, olyan utalások voltak egy más életre, hogy könnyen kihatnak a továbbiakra is... Szamárság — nyugtatta meg magát, — semmi sem történt. Megcsókolhatott volna, nem volt módomban meg sem akadályozni, még sem tette. De szerencséje is, mert pofon vágtam volna.

— Vagy tán ott követtem el hibát, — gombolyította fel ismét az elmélkedés fonálát, — hogy sétálni mentem. Ebben sincs semmi, de nem teszem többet. Megtörténhetik, hogy Kelemen nem törődik többet velem. Valószínű, hogy nem is akar tőlem semmit. Kelemennek, akít körülrajongnak az asszonyok, nincs szüksége arra, hogy éppen rám vesse ki a hálóját. Szellemet nem tudok neki nyújtani, ahhoz nem vagyok elég művelt. Szépséget? Ugyan. Annyi szép nő van a világon. Csak szeszély, pusztá udvariasság a Kelemen részéről, amely kijár minden nőnek. Lehet, hogy Kelemen, amikor elkísért, valami hálafélét akart leróni, mert külön fáradtam neki. Ha véletlenül más nővel ment volna ki az irodából, őt kísérte volna el. Nem, ezek egészen ártatlan dolgok, szóra sem érdemesek.

Mariska szerette volna azt is tudni, hogy hát Kelemen mit gondol tulajdonképen magában? Adandó alkalommal majd meg fogja kérdezni. Egyelőre vár. Lehet, hogy ez az intim beszélgetés sohasem fog megismétlődni többet.

* * *

Kelemen azonban változatlan kitartással foglalkozott Mariskával. A szerkesztőségben kijelentette, hogy rájött arra: géppel jobban és gyorsabban tud fogalmazni, sőt már pusztá gondolatai is egyenesen hozzásimulnak a gép kattogásához. Egy-két nap mulva ismét odacsatlakozott Mariskához; se szó, se beszéd, kíséretet kezdte. Mariska nem tudott erre szólni egy szót sem.

Az asszony Péterről beszélt Kelemennek. Azért is, szántszándékosan Péterről; milyen melegszívű ember, él-hal a családjáért, mindenki úgy érzi magát közelében, mint az anyai házban, s ha az eszkimók földjére kerülne, akkor is boldog volna az oldalán. Maga sem hitte el, amit mondott. De egy belső hang azt sugta neki: „ne engedd lebecsmérelni az uradat.“ Abba a hitbe ringatta magát, hogy ha egy árnyalattal... maga előtt is... különbnek tünteti fel Pétert, könnyebben ellenáll a kísértésnek. A könnyelműséget, hogy „udvaroltat“ magának akarta ellensúlyozni ezzel.

A végén már kifogyott e témából. Hagyta, hogy beszéljen már valamit Kelemen is.

— Nos, mikor megyen Párisba? — kérdezte.

Kelemen ismét beletalálta magát kedvenc légkörébe:

— Tulajdonképen nem is kellene elmennem. Én: belülről látom Párist. Kolozsváron is: Párisban élek. Egy autó fordul be Felek felől, bizonyára Tordáról érkezett, de én azt mondom: megjött a szép francia kisasszony; és úgy iszom a szilvapálinkát a New-Yorkban, mintha abszint volna. Vannak francia könyveim; magát Mariska úgy nézem sokszor, mint egy elátkozott párisi hölgyet.

— Oh!...

— Mariska tudja hol talállok e városban egy kicsi hamisíthatatlan Párist? Maga ott soha sem járt, mert a maga fajtájú tisztességes keresztény uriasszonyok oda nem járnak. A központi barban. Drága tyukok, álmisszek, a gyomrukig meztelenek, de televannak a mámor éjszakaival. Már mind megjárták a külföldet, délben kelnek fel, négytől-ötig a kávéház teraszán ülnek, azután estig manikűröztetik az ujjukat, éjjel simmit táncolnak, úgy isszák a pezsgőt, mint a gödény. A félhülye milliómos Mendel fizet nekik, de hozzám röhögnek az asztaltól... Oh! Én ki sem mennék e nyomorult városba, ahol ha esik, itt-ott még kötésig ér a sár, — ez is „transzilvánizmus“. Nem kíváncsiak a maguk nevezetességeire; nem nézik meg Mátyás király szülőházát. A

Bethlen bátyáról sem tudják, hol van. Nagy böröndökkel elmennek Páristól—Kairóig és vissza. Azt sem tudják, hogy mit mulasztottak...

Mariska felbigyesztette az ajkát. Kelemen folytatta:

— Nem tetszik magának? Hát van még itt Páris! A Friedmann könyvesboltjában. Megérkeznek a friss divatlapok. Könyvek, folyóiratok. A Vogue... A Mercur de France. Egy hüvös negyedóraig oly jól el lehet kotorászni a könyvek között; mintha jógyermek volnék, kotorásznék az édesanyám ruhásszekrényében, otthon. Brr... Azután kimenni a főtérre. Ismerni minden kolozsvári blattot. Undorodni mind-egyiktől. Verseket írni száz leiekért. És meghalni, meghalni Kolozsváron!

Mind a ketten szótlanul mentek. Egyszer csak fölriadt Mariska:

— Jesszusom! Hogy elcsavarogtunk. Hiszen már künn vagyunk a Hóujában.

A Szamoson egy vékony palló volt, azon mentek keresztül. Egyenesen a Törökvágásra jutottak ki.

Távol apró kis lámpák gyuladtak fel s a városból kizengett a harangszó.

Lefelé a Fellegvárt pillantották meg.

— A Fellegvár, a Fellegvár — tagolta Kelemen, — mindennek olyan szép neve van ebben a városban...

Ilyen és hasonló beszélgetések sokáig épen ragadtak meg Mariska emlékezetében. Nem is csoda. Mariska valósággaí fölszitta a szavakat, oly szépen és ujszerűen tudott beszélni ez a Kelemen.

Egy izben — ez az epizód legtovább tartott ki Mariska életében — korábban vége volt a szerkesztőségi óráknak, mint máskor. Mariska ki akart menni a uszodába. Egyszer csak föltűnt oldala mellett az elmaradhatatlan Kelemen. Forró, tikkasztó nyári délután volt. Mariska formás testén áttetszett a nyári ruha.

Kelemen készségesen jelentette ki, hogy igen nagy a meleg és ő is hajlandó az uszodába menni.

Mariska először fürdött kinn a szabadban és Kelemen önelégülten látta, hogy az asszonynak gyönyörű alakja van.

Valóban Mariska az utóbbi hetekben határozottan megszépült. Lesoványodott, arca lesült a déli napozástól és az öltözködésre is több gondot fordított. Hangulata is vigabb volt, néha felelevenítette leánykorának ellenállhatatlan kacérságát.

— Ha léleekben is így letudna vetközni előttem, mint most testben, én volnék a legboldogabb ember...

Mariska elpirult és kacagva ott hagyta a férfit. Kelemen a homokból sokáig elnézte Mariskát, amint izmos karjaival repült a gyűrűhintán, majd felszalad a tranbulinra, bekapja az orrát és boldogan veti magát a vízbe.

Az asszony nedves teste villanyosan izzott a nap meleg fénye alatt; Kelemen mellé feküdt és egy fűszálat fogai közé harapott.

— Mondja Kelemen — óvatosan szólt Mariska e kérdéshez, nehogy az ég szerelméért, olyan feleletet kapjon, amely barátságuknak esetleg véget vetett volna — mondja Kelemen — de őszintén — mit jár maga annyit utánam? Biztosra veszem, hiszen nem vagyok vak, hogy maga csak az én kedvemért jött az uszodába. Tetszem magának? Vannak magának csinosabb nők is az életében, akik hiuságát is jobban legyezgethetik, vagy tán olyan intelligensnek tart, hogy barátjának kíván tekinteni? Örök rejtély, hogy miért velem tölti a szabad idejét, egy olyan asszonnyal, akitől semmit sem remélhet.

Kelement meglepte e váratlan kérdés. Kívette gyöngéden ujjaival Mariska fogai közül a szétharapott fűszálat és zavartan forgatta.

— Lásza, éppen ez az! Hogy maga megközelíthetetlen... Azért szeretem Elekes Péternét, amiért Párist szeretem: a soha el nem érhető távolságért. Különben is, mit tagadjam, erotiká fűz magához. Párishoz talán nem? Az erotika lelki dolog, átizzik rajta a lüktető vér, izom, formák s mégis minden anyagtalanság. És maga türelmes megértő lélek... Végig hallgatja a mondokámat, nem csap rám, hogy számár vagyok, mint még pár héttel azelőtt... Meg nem írott könyveimnek maga a legideálisabb olvasója.

Mariska végig feküdt a porondon és hunyorgatva nézett a napba. Milyen messze van az ég a földtől! S mégis mennyivel közelebb áll hozzá ez a zavartalan kékség, mint a földi világ. Milyen messze van tőle a Donáth-út is és Elekes Péter örök lamentálásaival. Ez a nagy-nagy szabadság... Most a darvak serege úszik el az égen, a sétatér felé kecses fekete ékben, céltalanul. Oh! Hogyha itt lehetne feküdni az egész életen keresztül.

A napot most egy felleg szeszélyes ábrája takarta el s egy árnyalattal meghomályosodott a levegő.

— Oh én tudom, hogy itt, csak itt, ahol annyi mezítelen test süt-kérezik a fényben, merek gondolkodni így. Otthon egészen más...

A nap ismét kisütött, a felleg keresztül uszott rajta. Az uszoda strandja áttüzesedett. Az emberek hátukról oldalukra feküdtek. Lustán, kéjesen, elomlóan virágzott itt minden élet, mint egy keleti kert növényzete. A napfény paskolta a testeket, a porusokat izzó ólommal forrasztotta. Mariska most Kelemenre, Kelemen meg Mariskára nézett. A férfi az asszonyhoz fordult és figyelmeztette, hogy egy vízíbogár szállott a karjára. Hol? — ijedt fel Mariska. Kelemen nem felelt, hanem levette. Amikor ujjaival Mariska karjához ért, átfogta szelíden a csuklóját és egész leheletszerűen odacsókolt.

— Fáj? — kérdezte oly egyszerűséggel, mintha semmi sem történt volna.

A Krompacher-vacsora után úgy folytak az események a bankban, azzal a folyóvízszerű egyhangusággal, mint annakelőtte. De talán még sem úgy. Valami zökkenés állott be az üzembn. A nyári holszezon lenne tán az oka? Vagy talán azért apadt le mindenki munkája, mert a miniszterium betiltotta a bányatermékek kivitelét, ami pedig az intézetnek alapja és támasztéka volt. Elég az hozzá, hogy „üzlettelenség“ honolt a piacon. Nem is szólva arról, hogy bizalmas körökben híre járt: jövőben a devizaüzleteket csak külön miniszteri engedéllyel lehet folytatni.

A bank hölgyei kinéztek az ablakon; egy fatisztviselővel, egy román repülőtiszttel kokettáltak, ahogy jött. Kalandra vágyó fiatalság a város e részén bőven akadt, mert a bankhelyiség a főtérre nézett, ahol a déli órákban körülkorzózta a templomot. Varga főpénztáros is leült olvasni a „Gyilkos“-t, ezt a tipikusan kisvárosi terméket, amelynek hasábjain minden héten megszöktetnek egy úrleányt és lelepleznek egy alaptőkeemelés.

Elekes Péter leveleket irogatott Tarnóczinak, sűrűn teleszántva a vékony papírlapot, mert a levéltarifa is megdrágult. Spórolni kell a papírral és egy külföldi levélbélyeg hovatovább annyiba kerül, mint egy kiló kenyér. Unalmában naplószerűen írta le Tarnóczinak az eszébeötlő eseményeket „helyzetképet rajzolt“, itt ott filozófiai megjegyzéseket is tett, mintha gondolkodási módjának új fejlődése nyílt volna meg és a napi élet kénytelen pedantériáját e területre is átvitte volna.

Mindennek ellenére Péter még mindig nagy mester volt az egészen közelfekvő dolgok fel nem ismerésében. Hiányzott belőle a pszichológia, a megfigyelés, amely tulajdonságok nélkül még az üzletemberek sem mennek semmire. Természetesen sejtelve sem volt arról, hogy Mariska lelkében súlyos kimeneteli változások mehetnek végbe. Felesége érzéseit megingathatatlanak tartotta — mert magából indult ki — és nem tulajdonított annak sem jelentőséget, hogy Mariska kirándulásra invitálta meg Kelement és Stern szerkesztőt vasárnap délutánra a Hójaerdőbe.

— Mi adjuk az ennivalót, egy kis székelyturót, retket, kemény tojást, egy kiló flekkenek való marha- és sertéshúst, vegyessen, a fiuk megigérték, hogy bort hoznak.

Elekes villámgyorsan előbb számításokat végzett magában. Miután a kalkuláció meggyőzte, hogy nagyobb anyagi megerősítésről nincs szó, — a vacsora költségeit amugy is megspórolják, — belement a kirándulás tervébe, sőt örült is neki, napokig készült rá.

Magyaros vendégszeretettel fogadta hát a két fiatalembert, különösen amikor megtudta, hogy nemcsak borokkal felszerelve érkeztek, de rák- és gyümölcskonzerveket is hoztak, sőt Kelemen egy tábla csokoládét is. Etel, ital oly bőséges mennyiségben volt, hogy két nap sem bírták volna elfogyasztani. Elekes önmegfelekedezett pillanatában annyira ment, hogy a még mindig érintetlen szivar- és cigaretta-készlethez is hozzányúlt, mert mondanunk sem kell, hogy Elekes nem adta tovább a felhalmozott dohányszeretet. Ő nem az az ember, akinek sikerüljön a spekuláció. Mi sem természetesebb, hogy a trafikárat nem emelték fel a városban és a dohánygyári tisztviselő „jólértesültsége” nélkülözött minden alapot. (Nincs kizárva, hogy a trafikárok emelése valóban megforgott a Monopol-igazgatóság fejében és lett is volna belőle valami, ha Elekes nem veti magát közbe. De még a véletlen is fölkinálkozott segítőtársul Elekes balszerencséjéhez, hogy e peches embernek semmi körülmények között se legyen igaza.)

Amikor fölvonultak a Hójába, elől Kelemen ment a Mariskával, utánuk Elekes Sternnel. Elekesnek az a megtisztelő szerep jutott, hogy nemcsak az élelmiszerekkel tele kosarat vitte, hanem magával hozhatott egy vastag pokrócot is, hogy legyen mire leülni az erdőben, mert a délelőtti hirtelen záporszakadástól még nedves volt a fű.

Elekes hamar megtalálta Sternnel a beszélgetés fonalát. Hiszen Stern egy nagy erdélyi lapnak — ha annak irányzatát nem is osztja mindenben — főembere és egyes politikai kulisszatitokban bizonyára jobban be van avatva, mint más. Már pedig Elekesnek kell az, hogy hébe-korba „erősítéseket” kapjon a további kitartáshoz. Ez volt számára az a ritka mentőkötél, amely a víz felett kirántva tartotta és megmentette az elfulladásól.

— Mi van Várdayval? — kérdezte. — Haza jött már?

— Még mindig lenn van a székelyföldön és szervezi a különpartot.

— És a Magyar Párt?

— Az is szervez. Itt mindenki szervez — de a földreformot, a nacionalizálást mégis végrehajtották és befogják zárni az iskolákat is.

Az iskolákat is, — bizonyos elképédés mutatkozott Elekes arcán.
— Azt, azt — hangsúlyozta rekedten és Elekesnek úgy tetszett, mintha Stern örült is volna az iskolák bezárásának.

— Hát ha így van, akkor a magyarságnak minden erejével meg kell akadályozni...

— Tessék — tette oda Stern cinikus komolysággal.

— Talán nincs szükség szervezkedésre? Vagy tán azt tartja helyes-

nek, ha megmaradtunk volna a passzivitásban? — faggatta Elekes Stern, mert most már nemcsak az iskola kérdésizgatta, de az a pesszimizmus is, amely a Stern arcából kiáradt.

Stern pár pillanatig fürkészve nézett a mellette haladó tekintetébe. Mint a szomjas embernek — gondolta — olyan a szeme. Mennyi hit, mennyi ártatlanság, vakremény! Ez is egy — az elveszettekből.

— Passzivitás? — most már rászánta magát Stern, hogy beszélgetésbe elegyedjen. — A magyar temperamentumnak és kényelemszeretnek ez felel meg a legjobban. Ez a non-cooperation, ez az erdélyi romantikába oltott ghandizmus. Ez a magyar energiákat lekötő non-possumus, amelynek az a jó oldala, hogy legalább nem pártoskodnak egymással az emberek.

— Azt hiszem — válaszolt félénken Elekes gondosan megfogalmazva a szót, nehogy megbántsa azt az embert, aki jót tett vele s akit mióta a Krompacher vacsorán megismert, minden fenntartás nélkül tisztel — azt hiszem, hogy a magyar egység ellen a pártoskodást mégis csak Várday irányítja.

— Szamárság — fakadt ki Stern, darabos hangon, — ez a vád egyes lapoknak lelkiismeretlen üzleti politikájából ered. Várday amit csinál, oly őszinte fajszeretettel, rajongással csinálja, hogy önző politikai életünkben egyenesen unikum.

— Meg tudom őt érteni szerkesztő úr, hogy védelmébe veszi Várdayt. És osztja az ő felfogását... Egy lapnál dolgoznak.

— Téved uram! Nem osztom Várday fölfogását. Kevés ember van, akit úgy szeretnék, — mégsem osztom. Abból indulok ki, hogy a magyarságot nem is lehet megszervezni.

— Kezd érdekessé válni amit mond, de... úgy találom, van benne egy kevés rabulisztika is.

— Lehet, hogy nem jól fejeztem ki magamat. Ha az ember csak egy szót mond, igen könnyen szeretik félre érteni. Nekem az az alapelvem, hogy respektálnom kell más véleményét is és nem kételkednem senki jóhiszeműségében. Minden ember lelkivilága sokkal komplikáltabb, hogy csak úgy kutyafuttában el lehetne haladni mellette. Minden ember múltja, nevelése, osztályának külön anyagi és hagyományos fölfogása szerint ítél. Erdélyben éppen annyi a különböző társadalmi osztály, mint a más népeknél. Mi valaha, egy területben nagy ország ittfelejtett szigete vagyunk, de ennek az országnak egész társadalmi faunáját visszatükröztetjük. Az erdélyi magyarságot oly értelemben megszervezni, hogy minden embert állandó és eleven egységbe kényszerítsünk, nem lehet. A magánérdekek és az osztályérdekek, sajnos, fontosabbak a gyakorlatban, mint a közérdek. És az ugynevezett „közérdek“ rendszerint legjobb esetben is osztályérdekek gondos elpalástolása. Mi az, hogy megszervezett magyarság? Azt hiszi, hogy Bukarestben nincsenek tiszt-

tában a társadalom és a közhangulatképződés elemi törvényeivel. Nem mondom: össze lehet állítani egy katasztert, amelybe minden magyar fölvesznek és esetleg rá is vehetik őket, hogy tagdíjakat fizessenek. Azt az esetet is el tudom képzelni magamnak, hogy néhány ember kifelé reprezentálja az erdélyi magyarság ügyét. Vannak olykor kérdéseink is, amelyben a különböző társadalmi egyének is érdekelve vannak és közös bajnak tekintik a rájuk lecsapott rendeletet, amely ellen összességben kell védekezni. Am itt minden politikai szervezetnél, erősebb rugók működnek közre: az élet ösztöne.

— És hogy nyilatkozik meg az életösztön? — kapta fel Elekes a szót diadalmasan, hogy megfoghatta Sternt. — Kérdem én — hogyan nyilatkozhatnak meg, ha nincsenek szervei, ha nincs parlamenti képviselője, sajtója, látható formája, amely a panaszokat és sérelmeket mind felfogja és illetékes helyre juttatja.

— Úgy beszél uram, mintha ön képviselné a józan intellektuel szempontokat — válaszolt Stern, határozottan örülve Elekes gondolatainak — és én csak a primitív érzelmeket, a romantikát, az idealizmust, amely a kisebbségi mozgalomban eléggé sikerhezvezetőnek tartja a meg nem szervezett elégedetlenséget is. Sohasem mondtam, hogy nincs szükség bizonyos megszervezett ellenállásra; ez az állítás nem is volna politikus. Én csak azt mondom, hogy a szervezkedésnek tartalmat kell adni. A szervezkedés nem lehet egy olyan edény, amelybe utólag csepegtetik a tartalmat. A szervezkedés csak alkalmazkodás a lényeghez és a lényeg mindig maga szabja meg, hogy milyen alakban váljon láthatóvá. En a szervezés szó helyett szívesebben használnék valami más kifejezést. Például a nevelést. Legyünk tisztában, hogy amit mi szervezkedésnek tartunk, nem Bukarestért és nem a sérelmekért történik, önönmagunkért kell szervezkednünk. Mit gondol ön, a különböző sók azért kristályosodnak ki, mert elhatározzák magukban, hogy ők most kikristályosodnak. Ismétlem, a történelmet nem lehet csak úgy elhatározni...

— Van benne valami igaz, — vágott közbe Elekes és visszagondolt a Krompacher vacsorára, a borközi ölelkezésre koldus és gazdag között, — nem lehet azt csak úgy kijelenteni, hogy máától fogva együtt fogunk járni, ha előbb nem vált öntudatossá, hogy együtt kell járnunk, akkor is, ha nem akarunk — mindezt azonban nem mondotta ki, csak úgy magában gondolta.

— Ez a generáció még nem látja tisztán a maga helyzetét a világban. Még a régi koponyával gondolkodik. Ne tegyünk neki szemrehányást. Amennyiben lehetséges, neveljük ki magunknak azt a tömeget, amely nem a szájában hordja a maga kisebbségi mivoltát, hanem a lelkében.

Stern most már keményen pattogtatva, oly biztosan, mintha nem is lehetne másként, mondotta el felfogását. Valahogyan hasonlított Stern

fellépése a Tarnóczyéhoz, csak nem volt olyan szuggesztív, a hangnak nem volt meg az a meleg csengése, hiányoztak Tarnóczy kikényszerítő gesztusai és főképpen hiányzott Elekes részéről az az előlegezett bizalom, amely kijárt Tarnóczynak, az ő testi-lelki barátjának, de már Sternnek, egy olyan embernek, akivel most találkozott életében először s akit nem is tekintett magához közelállónak semmiféle tekintetben, már nem. Valószínű azonban, hogy Stern nem palástolt pesszimizmusa hökkentette vissza.

— És miért hiszi azt, hogy ön jobban ért a magyar politikához, mint akik együtt nőttek fel a néppel, a multban is vezéreik voltak és a néplelek minden homályos szögletét ismerik.

— Én ezt sohasem állítottam. Csak azt mondtam, hogy az én fajtámnak, amelyikhez tartozom, — de a hozzátartozandóságnak nem tulajdonítok nagyobb fontosságot, mintha szőke lennék, vagy barna, — vannak némi tapasztalataim e téren. Végtére is a zsidóság más népek jogára alatt pár ezer év óta kisebbségben él és e sok év élniakarásának technikája mégis csak belénk idegződött.

— Lásza — Elekes ismét diádalmaskodni próbált — a zsidóság! Itt sincs egység. Erdélyben is legalább hét fronton küzd, három különböző népi táborban.

— Mindenki a maga bőrét viszi a vásárra. Megint félre értett — nem azt mondom, hogy ennek a pár ezer éves tapasztalatnak feltétlenül érvényesülni kell, de érvényesülhet. Az erdélyi zsidóság is választón van. Görcsösen keres valamit; hol reálishan, hol romantikusan. Ön esetleg feltételezi — engem látva maga előtt — hogy a zsidóságból hiányzik a romantika. A zsidók Palesztinát akarják, ez az ő romantikájuk; az asszimilánsok büszkéek arra, hogy kitarthatnak azon faj mellett, amelytől a kulturát kapták.

— Szóval mégis csak szép dolog az, ha valakiben van idealizmus. Amikor mi nem tettünk esküt, idealisták voltunk. Mit gondol ön: üres hősködés volt csupán, amelyben nincs semmi, hogy úgy mondjam, történelmileg is maradandó?

— Gyönyörű gesztus volt. Feltétlenül imponáló a románság felé is. — Én különben sohasem értettem e gesztussal egyet. Az apám sem — aki ennek ellenére még se tett esküt. Felejtethetetlenül szép minden ilyen eruptív tömegmegnyilatkozás, — de e mellett éhen lehet halni. És még egyet. Népidealizmust nem lehet megrendelésre szállítani. A nép részéről hozott áldozat legtöbb esetben tévedés. Mit gondol, ha az erdélyi tisztviselők tudták volna, hogy ideális megnyilatkozásuknak csak ennyi eredménye lesz, nem tettek-e volna esküt? Minden idealizmust utólag értékelünk. Vagy hogy még közelebbi példát mondjak: itt vannak az asszimiláns zsidók. Hogy vélekedik: az ő gesztusuk beleszorítva a román-magyar antiszemitizmus gyűrűjébe — bár szent meggyőződéseim,

hogy az antiszemitizmus mind a két népnél csak átmenet — előbb-utóbb nem csak az elégedetlenséget sikerül majd megszervezni, de a jóságot és az emberi részvétet is — nem-e talál méltánylásra, nemcsak a magyarok, de bármennyire is ellenmondónak tetszik, a románok részéről is?! A cionisták haragszanak az asszimiláns zsidókra, pedig az asszimilánsok magatartása egy kicsit az egyetemes zsidófaj dicséretére válik. Nem csodálkoznék, ha egy idealista románnak ilyesmi jutna az eszébe: mégse önző, rideg materialista nép ez, amely ki tud tartani egy olyan faj asszimilációjában, amely megveti és megtagadja őt; mégis csak van ebben az egoista zsidóban tiszteletre méltó tulajdonság is, hiszen otthagyhatta volna, jobb kilátások reményében a magyarság sülyedő hajóját és nem tette meg. — Ez az igazolás azonban csak utólag jöhet számításba. Az embereknek, amikor cselekszenek, nincsenek ilyen megfontolásaik, azért cselekesznek úgy, mert muszáj úgy cselekedniök és másként nem tudnak cselekedni.

— Tehát Ön szerint az idealizmus csak a szükségszerűség gyümölcse?

— Ismétlem, az idealizmus: tévedés. De e tévedések fenntartják a világot. Krisztus tévedett, ha azt hitte, hogy megváltja az emberiséget, de mégis Krisztus marad. Am a népek nem Krisztusok, nem engedhetik meg maguknak azt a luxust, hogy előbb keresztre feszítettessék magukat, azután esetleg föltámadjanak: a népek élni akarnak. Egy nép lehet és kell is, hogy idealista legyen, de csak idealista, nem lehet.

— Messze eltértünk a tárgytól; de hát ön hogy látja a mi helyzetünket?

— A háboru előtt a 48-as és 67-es közjogi politika két táborba osztotta a politizálni mindig kész magyarságot. Ma már ez idők rég letűntek; mi Romániához tartozunk. Egész új világ ébredt reánk és megfigyeltem: a magyar szervezkedés áramlatai még mindig e két irányzat szellemiségének medrében folynak. Hiheti ön, hogy azok az emberek, akik megcsínálták a 48-at és a 67-et, ma is ugyanazt a politikát folytatnák, mint a hívek, akik reájuk esküsznek? A kisebbségi politikának hajlékonyan, alkalmazkodónak, a viszonyokhoz mérteknek kell lennie s a magyar „szervezkedés“-nek — nem bánom használjuk hát az ön szavát, — a szervezkedésnek nem jelszavakban, külsőségekben, célkitűzésekben kell kimerülnie, de egyetlen ige hatályosságában; élni akarunk, egyenrangban akarunk lenni másokkal, a mi emberi létünket akarjuk átmenteni fiaink számára, nyelvünket és kultúránkat, ehhez ember és Isten előtt jogunk van és ezt tőlünk senki rossz néven nem veheti.

Stern most elhallgatott. Elekes arcára nézett és azt hitte, hogy kiismeri, keze is kitapinthatja az Elekes agyában vivódó gondolatokat.

— Tudom mit akar mondani. Hogy ön ezt már mind hallotta egyszer. Persze, hogy hallotta, hiszen hol az a politikus, aki ne hangoz-

tatta volna minden minutában, hogy a „magyarság élni akar“... Űgy tudom, ön alügyész volt és engedje ezt még elmondanom. Törvénytörési riporter koromban gyakran vettem részt különböző bűnügyek tárgyalásánál. A hallgatóságnak szánt padsorokban ültem és elnéztem, milyen gondosan ügyelt a teremőr arra, hogy illetéktelen egyének, tanúk, szakértők ne hatoljanak be a tárgyalási terembe; a fegyőröket néztem, akik buta és kifejezéstelen arccal ügyeltek, hogy a szuronyok hegye csillogjon és hogy betartassék a szabályzat; a tárgyalási vezetőelnököt, akinek arcáról leritt a törekvés, hogy a tárgyalás minden vonatkozásában perrendszerűen folyon le; talán önt is láttam ott, alügyész úr, amint lapozott a Btkv-ban, hogy a megfelelő szakaszra keresse ki a büntetést. Önök, ügyész és védő szócsatáztak, hol ellenségesen nézték egymást, hol ellenségnek is kijáró tisztelettel, hol közönyösen — és én egyszerre fölkiáltottam magamban: Uraim, hát a vádlott hol van? Mi lesz a vádlottal? Vele ki törődik? — Nos, alügyész úr én nem akarok olyan politikát, ahol elfelejtik a vádlottat. Én olyan politikát akarok, ahol megkeresik és felkutatják, hogy mi van Elekes Péter esküre jelentkezett tisztviselővel? Van-e már állása? Mit eszik? Hol lakik? Van-e gyerekeinek cipője? Iskolába járnak-e? Nem-e felejtik el a magyar helyesírást? Ne mondják nekem: egy és félmillió kisbbség. A népszövetség. A parlament. A sajtó. A párt. Ne intézzék el nekem sommásan Elekes Pétert azzal, hogy ő is benne van az egy és félmillióban... Az ő ügyét külön emeljék ki s minden Elekes Péterét külön-külön, mert ők nem a magyarság egyeteme, nem egy szám, hanem önmagukban élő, vergődő egyének, szóval: emberre mértébb politikát akarok, nem pedig a demokrácia köpenyegébe bújó felelőtlen gazdanélkülséget, amely épp olyan nagy általánosságban és súlynélküli szavakkal temet el életbevágó problémákat, mint ahogyan a többségi kormány nemcsak a mi, hanem az ő problémáit is... Hoho! Alljunk meg! Hiszen már benn vagyunk az erdő kellős közepében! Kelemen barátunk és a nagyságos asszony, ha nem csalódom, ami üres szalmacséplésünk elől kerekét oldottak.

Ha nem figyelmezteti Stern Elekest, akkor a kisbbségi eszmecserében mélyen elszórakozott ember továbbra is folytatta volna önmarcangoló merengését. Elekes vágyott tovább fűzni e gondolatot, hiszen ilyen kételyek már az ő agyában is megforogtak, ha nem is ilyen világos és kegyetlen határozottsággal. — Nem lehet, — ismételte magában — hogy letélessék velem a kalapácsot s azután magamra hagyjanak az erdőben; ha én vállaltam a felelősséget, én, akinek parancsoltak, úgy vállalja az is, aki nekem parancsol. De hol kezdjem el a felelősségrevonást? Hiszen azt sem tudom, ki utasított és diktált nekem. A közvélemény volt talán, ez a láthatatlan diktátor, vagy egy létező szerv? Én bármely pillanatban előrántható vagyok s aki belemerészelt sorsomba avatkozni:

határozatlan többszámú, — felelősségérzés nélkül, mert az a felelősség, amely kijátszható, áthárítható, elpolítízálható, nem felelősség.

Stern közben másodszor csinált tölcseért a szájával és megváltozott hangon kiabált az erdei út felé:

— Kelemen! Gyertek már!

— Halló! — Kiáltotta vissza Kelemen hangja, majd utána szakadozottan fölszendült Mariska kacaja is.

— Ott jönnek ni! — mutatott a tisztás felé Elekes. Be akarta fejezni gondolatait és hogy legyen egy nyugodt pillanata megfékezni a feltörekvő nyugtalanságot, odaszólt a közelgő Mariskához.

— Megyek keresni egy kis aprófát a flekkenhez.

Égőpiros arccal jelent meg a tisztás szélén Mariska és Kelemen István. Stern fürkésző szemmel vizsgálgatta mindakettőt. Mariska és Kelemen leolvasták a Stern arcáról, hogy mit gondolt róluk; egy pillanatra zavar mutatkozott rajtuk, de szinte szemtelen nyíltsággal állották Stern gyanút sejtető tekintetét. Stern elfordult: ő nem tételezett fel Mariskáról semmit, legfeljebb Kelement vette gyanuba, de különben is ez magánügy, nem érdekli. Mariska megkérdezte, hogy hol az ételeskosár s mikor megpillantotta, kacéron fölfogta a szoknyáját és odaszaladt:

— Jaj Istenem! Nem-e tört el valami? A borok...

— Annyi baj legyen — szólalt meg Kelemen és odafordult Sternhez érdeklődve, hogy hát jól érzi-e magát a természetben? És nem bánja-e, hogy kijött e kirándulásra?

— Légy nyugodt Mariska, — recsegtette az aprófát pár lépésnyire tőle Elekes — amit én cipelek, az sohasem törik el. Na... kipakkolhatja a husokat.

A tűz nehezen gyuladt meg, mert a fa nedves volt. A két férfi odakuporodott a készülő tűz mellé. Kelemen ügyetlenül felajánlotta a segítségét.

— Most jutott eszembe, — kiáltott föl Mariska a kosár tartalmának kicsomagolása közben, — nekem több eszem volt mint maguknak. Hiszen én bepakkoltam egy kis faszenet is.

Pár perc múlva lobogott a tűz. Elekes, az óvatos ember, ügyelt arra, nehogy megégjen körülötte a bokor. Csakhamar el voltak foglalva az uzsonnával. Késő estig ültek künn az erdön, ittak, beszélgettek, de nem volt szó közöttük sem szerelemről, sem politikáról.

* * *

Elekes Péter úgy vélekedett, hogy Sternnek abban van igaza, hogy elmulasztottak gondoskodni róla. Szentigaz, de szerencsére egy kis pozíciót mégis csak kiverekedett magának. Mariska is keres s nem egy könnyen lehet őket most már sárbagázolni; túl vannak a nehézségeken, minden jel azt mutatja, hogy a bankban bizonyos nyomások

igénybe vétele mellett előre lehet haladni. Mintegy „birtokon belül” szemlélte már az erdélyi magyarság küzdelmét a létért, teljes együttérzéssel ugyan, de mégsem ekkora foku dühvel és ellenségeskedéssel, mint amikor minden kilátás nélkül ödöngött az utcán.

— Mi annak az oka, — tette fel magához a kérdést — hogy ma már nyugodtabban szemlélem az eseményeket, szinte magamévá merem tenni a Stern hüvös álláspontját. Talán úgy alakultak a dolgok, hogy felszisszenés nélkül bele törődhetünk a megváltozott helyzetbe, a román-ságot nem úgy tekintjük, mint örökidőkre szóló ellenséget, hanem testvér-népnek, amellyel együtt kell élni, esetleg örök időkre. Igen, a megszokás teszi azzá, hogy az azelőtt még hangos jelszavak elfakulnak, az ellenállás kimerül és a felnövő nemzedék mind kevesebbet látva a régiből, természetesen találja az utat.

Elekes Péter ösztönösen érezte, hogy mennyire másként gondolkodik az az ember, aki jól lakik és az, aki éhes. Biztonságérzése vissza-kerül, ítéletei már nem oly határozatlanok és már szinte boldog, hogy idáig jutott, szöhet olyan elméleteket, amelyek már nem őt érdeklik, hanem a jövő generációt.

Ha valaki egy félévvel ezelőtt mondotta volna Elekesnek, hogy ez így lesz, kikacagta volna. Józan ésszel föl se lehetett volna tétélezni, hogy a dolgok így maradjanak. Ma már ő is másként gondolkodik. Nem gondol arra, hogy háború lesz; ha föl is merül agyában hébe-korba a békeszerződések revíziója, csak békés eszközökkel véli elképzelhetőnek. Inkább azt kérdezi, hogy sikerül-e elrománosítani az erdélyi magyarságot, vagy sem? De e gondolatok sem metszenek többet oly eleven húsba.

Elekest leszoktatta az élet a nagy igényekről. Helyzetét konszolidáltabbnak találta. A bankba már nem úgy járt, mintha semmi köze sem volna a bankhoz. Kezdett érdeklődni a bank üzletmenete iránt és úgy rémlett neki, hogy nem is két hónappal ezelőtt került a bankhoz, hanem ki tudja mióta. Régi foglalkozása, régi vágyai mind az évek elfeledett messzeségébe kerültek... Megfeledkezett az utóbbi hónapok megaláztatásairól, ruganyos emlékezete a borus emlékeket kivetette magából. Ez jó hely — mondotta magában — itt érdemes fészket rakni. Elekes már maga előtt látta a jövőt. Az intézetnek főpénztárosa lesz — nem akarja kiturni Vargát, akit ugyan nem szívesen lát maga körül, de ennek csak ő az oka, — Varga pedig, azt se bánja, legyen cégjegyző, vagy valamelyes magasabb állásban az intézetnél. Elekes számára a bank lassanként az állandóságot, a maradandóságot kezdte jelképezni és Noé jutott az eszébe, aki negyven napi esőzés után végre kiköthetett az Araráton.

Am Elekes pechje nem ismert határt. Amikor végleg elhelyezettnek hitte magát, egyszerre csak hírek jöttek forgalomba, hogy a bank válságos helyzetbe jutott. Óriási valutaveszteségei voltak, amelyeket nem lehetett „leírni“, a köszénbánya üzemek sem mentek, a vasut nem adott vagonokat, az állam még azt sem akarta kifizetni, amivel tavalyelőtről tartozik. A karbidszállításokat nem lehetett lebonyolítani, mert azt a miniszteri tisztviselőt, aki a permiszket kiállította, már áthelyezték. Nem volt mit tagadni, a bank nagymértékű fizetési zavarokkal küzd. Ezt a tényt különben a bank maga is beismerte, csupán arra hivatkozott, hogy ez minden intézettel így van, de az intézetekbe vetett bizalom lehetővé fogja tenni, hogy a bankszakma megússza a válságot.

Vakon bízott a bankban Elekes is. Egy ízben nagy zavart okozott valamelyik közigazdasági hetilapnak az a híre, hogy az Uniobank összeomlás előtt áll és a betétesek vagyona sem garantálható. Varga akkor indítatva érezte magát, hogy saját iniciatívájából a helyzet magaslatára emelkedjen.

— Én vagyok a főpénztáros, én csak tudom, hogy miként állanak a dolgok. A bank megteszi a bűnvádi feljelentést a „Közigazdasági lap“ ellen. Az Általános hajlandó szanálni bennünket és holtbiztosan lehet számítani a Marmoroschra is.

Nagy tanácskozások folytak a tisztviselők között és a hivatalnokok maguk előtt is eltitkolták az aggodalmat, hogy hátha igaz a „Közgazdasági lap“ híre és „nem zörög a haraszt“... Egyszerre kiderült, hogy Krompacher az egyetlen ember, akit ma nem lehet elejteni és mindazok a tulajdonságok, amelyek Krompachert eddig a legelőnytelenebb színben tűntették fel, váratlanul értékeknek tetszettek. „Krompacher nem az az ember, aki ne találna kibuvót.“ „Minden hájjal meg van kenve, rajta nem lehet kifogni.“ „Már háromszor kellett volna csődbe kerülnie és mindig kimászott a bajból.“ A „Vezér“ ma is óriási vagyonnal rendelkezik; két autót vett, egész fürdőtelepe van a Székelyföldön. Svájcban is vannak valutái. Pénze után már morális tényező a városban. A cionisták sportegyesületének védnöke, de a magyar atlétikai klubban is benne van, sőt a román kulturális egyesületeknek is „szolgálatokat“ tett. Szóval olyan ember, aki néhány milliós veszteség után nem hagyja elázni az intézetet.

Elekes e válságos napok egyik délelőttjén elkövette azt a megfontolatlan lépést, hogy azt mondotta: talán mégis kellene gondoskodnunk új elhelyezkedésről. Tisztában kell lennünk a jövővel, hiszen nagyobbrészt családos emberek vagyunk.

— Kérem Elekes úr, — fordult felé Varga szigorú hangon és ismét levette szemüvegét, hogy szemének haragos tekintete annál megfélemlítőbben hasson, — ne csináljon defetista politikát. Az intézet jóhírneve — nyomott meg minden egyes szót — forog veszélyben az ön könnyelmű kijelentései folytán. Legyen megnyugodva minden kolléga úr és kolléganő — s e mondatnál Varga arca az önbizalom dicsfényében úszott — ameddig én vagyok a főpénztáros az intézetnél, a vállalat minden egyes tisztviselője megfogja kapni a fizetését. Ismétlem, hölgyeim és uraim, lélekjelenlét! — füstulázott még egyet Varga úr és mint egy cézár, vonult vissza a háttérbe.

A párnázott ajtók mögött azonban nyugtalanító tanácskozások kezdődtek és a késő estí órákig tartottak. A felingereltségtől pirosan megjelent az öreg „méltóságos“ is, de ezuttal senki sem szaladt ki a fogadására. Azelőtt vagy Grósz vagy Krompacher az előszobába is kimentek utána, most a „méltóságos“-nak egyedül kellett megtennie az utat az előszobán keresztül s lehet, hogy ez a körülmény még jobban kihozta őt a sodrából, mint az, hogy a bankban tényleg nagy bajok vannak.

A bank vezetése, amennyiben a személyzeti részt illeti, az igazgatósági tagok bokros elfoglaltsága következtében Vargára tolodott át. Dr. Grosz a délelőtt folyamán kijött és az irodaszemélyzet előtt hangosan mondotta Vargának: Varga főpénztáros úr, amíg a külföldi urakkal tranzakciós tárgyalásaink tartanak, átveszi az iroda vezetését. Varga a maga pályáján történelmi jelentőségűnek tartotta e kijelentést. Izgatottan jött-

ment és valósággal kéjelgett, hogy „vezéri ügykört“ tölthet be. Azonnal beült Dr. Grosz szobájába, a joggyi osztályba és remegett a keze, amikor megnyomta a csengőt: Elekes urat kéretem.

— Nézze Elekes úr, értesitse családját, hogy ön ma hivatalos órán túl is az intézetben marad. Háttha az uraknak, (vagy nekem) szükségünk van magára, a telefontól, vagy tudom is én, mire. — Amikor látta, hogy Elekes megütődve néz rá és nyilvánvalóan hatalmi túltengésnek tartja e felszólítást, meglassította a hangját és még magyarázólag hozzáfűzte: A többiek úgy is teljesítettek inspekciós szolgálatot.

Elekes néhallat vont és maradt. Ha az intézet érdeke úgy kívánja meg, hogy néhány óráig Varga üres szavait hallgassa, hát akkor mit sem lehet tenni ellene.

Hivatalos óra után ismét előlről kezdődtek a komoly megbeszélések. Közben egyesek eltávoztak és arcukon levertségük mutatkozott. Maga a Vezér, aki ragyogó fehér ruhájában és antilop cipőjében a tökéletes eleganciát képviselte, divatos élénkszinű nyakkendője pedig tüntetőleg kiáltott, harsonázott az életbe, most úgy sompolygott át az előszobába nyíló ajtón, mint egy leforrázott kandur.

Varga főpénztáros a házmesternével többfogásos vacsorát hozott fel. Küldessen fel egy étlapot — adta ki a parancsot és egyik kezét a nadrágzsebében hagyta, majd bizalmasan odafordult Elekes felé — az intézet fizeti. Az étlapot ezuttal mindaketten nem jobbról-balra olvasták, ahol a számok állanak, nem felülről lefelé, egészen a haltot kiáltó „nem maximált árak“-ig, hanem tetszés szerint választottak, az étlap minden anyagi vonatkozásától fölszabadulva.

Később bobiskolni kezdtek.

Egyszerre csak az igazgatói szobából mind zajosabb láрма csapott föl. Az éjjeli órákban felnyílt a párnázott ajtó és az igazgatósági tagok keresték botjaikat és kalapjaikat.

— Varga úr — szólott Dr. Grosz ünnepélyesen — a legsürgősebben el kell utaznunk Bécsbe.

Varga tanácstalanul nézett a sápadt Vezérre, aki ajkait harapdálva jelent meg az ajtóban.

— Utazzon el Varga úr, legyen a doktor úr segítségére.

— En is Bécsbe menjek? En is? — dadogta Varga, nem tudva fölcusodni a meglepetéstől.

— Majd Grosz úr elmondja az ön megbízatását. Nyomban mennek autón.

— Autón — repesett Varga szíve a megtiszteltetéstől.

— Autón és ezuttal remélem, rendben van az útlevele?

Vargának véletlenül még a magyar vizuma is megvolt. Elsején akart menni szabadságra, hogy nővérét, akinek jömenetelű cukrászdája volt Püspökladányban, meglátogassa.

— Rendben van, de a háziasszonyomat értesíteni szeretném.

— Majd ez az ember — fordult Kropmacher Elekes felé — pardon, Elekes úr majd megadja holnap az értesítést.

Varga főpénztárossal forgott a világ. Hogy ő ezt megérhette... A bank válságos pillanatában... Vagy tán egy igen nagyszabású tranzakció készül... Még nem tudja... Még nincs „kellőleg“ informálva... Ime, felé fordult a bizalom. Hogy fognak majd pukkadni a tisztviselők, ha meghallják, hogy Varga főpénztáros Bécsbe ment. Az ő tájékozottságára, szakértelmére, eddig nem méltányolt ügyességére volt szükség, hogy az intézet „kimásszon a slamasztikából“.

...A kapukulcs megforgott a bank kapujában. Az autó túlkölt és az előszobában csak ez a négy ember maradt együtt.

— Ne gondolkozzon Varga úr, majd ráér Bécsben gondolkodni. — Na menjetek Samu — tuszkolta a Vezér Groszt kifelé, alig észrevehető színárnyalatváltozással a hangjában, mintha még akart volna mondani valamit, de megcsuklott — hát minden úgy lesz, ahogyan megbeszéltük?!...

* * *

Grosz és Varga lementek a lépcsőn. Kropmacher sóhajtott egyet és kissé tántorgó léptekkel visszament a szobájába. Elekes tanácstalanul állott. Vele senki sem törődött. Éjfélig ott ült egyedül, leoltotta a villanylámpákat, bezárta a nyitott ablakot, bekopogtatott az igazgató ajtaján. Kropmacher nem felelt, erre Elekes óvatosan betolta az ajtót.

Kropmacher az íróasztalnál ült és ijedten kiállította: ki az? Rosszul, határozottan rosszul festett a Vezér, mintha egy óriási tivornyát lumpolt volna végig és most szarkalábbal a szeme alatt, borzosan aludni szeretne.

— Maga az Elekes? Még mindig itt van Elekes úr?

— Azért jöttem, hogy jelentsem a vezérigazgató úrnak, hogy elmegeyek.

— Elmeget. Azaz... Maradjon itt... Könyörgöm magának, maradjon itt; ne hagyjon most egyedül.

— De vezérigazgató úr — kiállt Elekes, most maga is megszeppent és siránkozó hangon és a bankfőnök ólomszínű arcában a kétségbeesést látta.

— Nézze Elekes, ha maga most elmenne... Várjon csak, itt van egy szivar. A Méltóságos szokta szívni. Upman a békeidőből. Na én is rágyujtok, csak maradjon itt velem, amíg fölvirrad... Elekes úr parancsol szivarvágót?

Elekes akadozva nyúlt a szivar után és leharapta a végét.

— Parancsol egy szál gyufát is? Nem, — szabadkozott, — engedje meg, hogy én gyujtsam meg. Ön az én vendégem. Vagy ha jobban tetszik önnek — mosolygott végtelen keserőséggel, — ön a vezér-

igazgató és én vagyok Elekes Kálmán, vagy Péter... bocsásson meg, ha nem tudom a keresztnévét... A név az nem fontos, egyáltalában nem fontos... Tudja-e lelkem, hogy — és itt megcsuklott a hangja, mintha a vizsgálóbíró előtt állana és töredelmes vallomást kellene tennie — én ma tönkrementem.

Elekes megdermedve emelkedett föl a bőrfotelből:

— Tönkrement?

— Tönkrementem. Semmim sincs. Vége. Csak be ne csukjanak... Ah, mein Gott... (egyszerre német szavakat kezdett beszédébe keverni) Vége az Unióbanknak. Vége a jó életnek. Beállott a krach, Elekes. És ha maga most nem lenne velem, én... talán agyon lőném magamat. Egy félóraig maradjon csak itt, beszéljessünk. Mentse meg az életemet.

Elekes most nem törődött azzal, hogy vele mi lesz. Saját nyomorult kis sorsa, a melyet reggel még úgy becézgetett, mint egy fogoly madárkát, nem is jutott az eszébe, csak nézte, hallgatta ezt az összetört embert, aki még köszönését is immel-ámmal fogadta. Bezzeg tegnap még ezreket dobott ki az ablakon s most itt nyöszörög s neki, Elekes Péternek kell segíteni rajta.

— Elekes úr! Ugye nem fontos, hogy elmeséljem magának miként mentem én tönkre? Tartsak talán közgazdasági értekezéseket... dissertationen... arról, hogy milyen konjunkturákkal kellett megküzdennem? Igaz, nem volt szolid az üzlet, de mondja meg nekem maga, ugynevezett becsületes ember, ein tüchtiga Mann, lehet-e ma szolid üzleti elvekkkel pénz csinálni? Hát van szolid üzlet a világon? Minden rizikó Elekes úr és az életnek csak egy titka van, hogy az ember megcsinálja azt, amit akar. Becstelen, csirkefogó, emberek kizsákmányolására való élet ez, de ha sikerül, akkor igazam volt. Maguk, tisztviselők beosztó, számitó, rendes emberek ezt nem értik és higgye el, most birok egy pillanatot, — de ezt már mondtam magának — emlékszik a vacsorámon (közben kijavította magyartalanságát) — hogy vannak pillanataim, amikor én is szeretnék lenni, olyan hős, mint maga, vagy olyan költő, mint Kelemen, de gonosz a világ... Holnap megrohanják a bankot a kis betétesek, kereskedők és én nem tudom visszaadni a pénzüket, mert én egy nyomorult, lecsuszott pénzügyi kapacitás vagyok, aki annyira elbizta magát, hogy még csak arról sem gondoskodott, hogy egy kis tartalékot lopjon le magának. — Elekes úr, én nagyon sajnálom magát, de elsejétől kezdve nem kap fizetést.

Elekesnek megállott a szívverése. Egy szót sem szólott, csak némán meredt maga elé.

— Mindent elmondok, mert jól esik elmondanom, — Es ist eine Erleichterung — mert fogalma sincs mi az, ha az ember egyszer levetkőzhetik és igazat beszélhet... Hát a feleségem a Semmeringen van, vagy tán már elutazott Olaszországba. A feleségem tudja költeni a

pénzt, mert szép asszonynak tartja magát és a pénz arravaló. Majd a kicsike csodálkozni fog, hogy mindez megtörténhetett. De mit csináljunk? Ha neki sincs magánvagyon, csak ami rajta van.

— De vezérigazgató úr...

— Ekszerek?... Na az nem sokat ér... — Krompacher behunyta a szemét, majd hirtelen megfogta Elekesnek a kezét, — Mit gondolsz? A Grosz oda fogja adni neki a pénzt?

— De vezérigazgató úr...

— Ja, persze maga azt nem is tudja, hogy valamit mégis megmentettünk. Megsugom magának: kétszázötvenezer leiet és ötszáz dollárt. Grosz megígérte, hogy a felét a feleségemnek adja. Bizik maga Groszban?

— Nem is tudom...

— Mert én nem bízom. Ismerem őt, mint a rosszpénzt. Azt fogja mondani, — mit tudom én — hogy elkobozták a vámnál. Vagy azt fogja hazudni, hogy ellopták tőle. Ezért küldtem el vele a Vargát, hogy itt-ott segítségére legyen, hogy keresztül vigyék a pénzt. De Grosz haza fogja küldeni a Vargát, mert ő egy raffinirozott máramarosszigeti alak és becsapja a barátait. De most mondja, nem-e kellett megpróbálnom?

A Mátyás-téren már majdnem világos volt. Terhük ünnepélyességével veteményes kocsik csörömpöltek keresztül. A Vezér kinézett az ablakon. Kékes fényben derengett a templom és a városház előtt két ember megkezdte a seprést.

— És most mihez kezd vezérigazgató úr?

— Ne szólítson engem — mondotta keserűen — vezérigazgatónak. Szólítson egyszerűen Krompachernek. Az öreg Krompachernek a fia vagyok Szilágyosmlyóból; mint cipőügynök kezdtem meg meinen Laufbahn... pályafutásomat és azután, — de hiszen ezt ön nagyon jól tudja, — marhakereskedéssel is foglalkoztam. Hol bórrel, hol borral, ahogy jött. Hogy most mihez kezdjek?... Már reggel van, úram és most, hogy kibeszéltem magamat, (kellett ez a kis duma,) az embernek könnyitenie kell magán... Azt kérde, hogy mihez kezdjek? Kezdem előlről. Majd csak rendben leszek. — Ha úgy tetszik Elekes úr, haza mehetünk. Nem tart velem?

— Nem, — mondotta Elekes hirtelen határozottsággal és felgyült benne minden keserűség. Már-már részvétellel volt ez ember iránt, de amikor látta, hogy ez a kekktermészet nem tud megtörni, még saját bukását is cinikusan veszi és nem tudni róla, hogy mikor játszik és hol kezdődik a véres önvallomás, úgy jött neki, hogy arcába sujtson. Nem — mondotta még egyszer sötéten és kezét sem nyújtott neki. A vezér furcsán utánanézett, amint Elekes lerohant.

— Úgy is jó — mondotta magában Krompacher, mert már túl volt mindenem.

* * *

Elekest a hajnali levegő egyszerre kijózanította. Már nem érdekelte — vagy legalább is szerette volna, hogy ne érdekelje — a Krompacher sorsa. Rezignáltan magára gondolt. Mint egy bolond szaladgált utcáról-utcára; oda akart menni az első járókelőhöz, hogy megkérdezze: már most mi történik vele, hiszen elsején nem is kap fizetést. Ludbőrzött a háta, mert összeomlott minden s hogy előlről kell kezdeni a bozalmat, amely pár hónappal ezelőtt lejátszódott körülötte és benne.

Az utcák teljesen üresek és idegenek voltak és a kék derengésben a sikátorok között alig tudta kiismerni magát Elekes.

Hangosan beszélt magában s olyan elkeseredett volt, hogy nem bánta volna, ha leesik egy téglá és agyonüti.

Az utolsó hónapok minden kalváriajárása meglevenedett benne; szeszélyes összevisszaságban jelentkeztek a képek: Mariskát látta maga előtt, amint a mosolygó tekintete egyszerre elhomályosul és a már megbékült arcvonásokat eltorzítja a fájdalom. A Sternnel való beszélgetés is tudatába került: látta maga előtt (csak tudnia, hogy miért olyan pesszimista ez az ember, akinek nincs családja és állásban van) Stern alakját, amint megállott vele az úton, magyarázgatott, majd az erdőt látta maga előtt, a flekkensütést, az aprófa gyűjtést és csodálkozott, hogy hogy is tudott olyan nyugodtan lenni az erdőben, mintha már róla nem is lett volna többé szó, hanem tőle egészen távolálló személyekről folyt volna a beszéd.

Es egyszerre egy új kép vonult fel előtte, amely elhalványított minden más képet. Háborzongató élességgel rajzolódtott ki előtte a már elfelejtett zsidovásári jelenet, amint ott áll a hó szitálásában, a rendőroszogatja; nem tud eladni semmit, bevájkálnak holmijaiba és ő úgy rohan haza felé, mint ahogyan most kirohant a bankból. Sohasem hitte volna, hogy emlékek ilyen elevenséggel jelenhessenek megbenne; egyetlen egy szó sem hiányzott a jelenetből; a szürkéségnek, az ólmosságnak egyetlen színárnyalata sem, mintha fényképet tartana maga előtt, vagy könyvből, gyorsírói feljegyzésekből olvasná utána e végzetes élményt. A mai éjszakának megrendítő részletei ugyanazt a lázas, tragikus lelkiállapotot váltották ki belőle, mint az őszer felejthetetlen jelene és mi sem természetesebb annál, hogy ez az új élmény nemcsak a hasonló hőfoku érzés megismétlődését vonta maga után, de felidézte a már eltemetett képet is.

— Mi vár reám édes Istenem — zokogta, amikor a Szappan utcából kitámolygott és a tűzoltó torony előtt találta magát.

Ez a sárgára festett, minden ciráda nélküli téglatorony megállította — „fölkéne mennem és félre kellene vernem a harangot“ — s kezével, csaknem önkivületi állapotban döngötte a berozsdásodott vasajtót. A vasajtó azonban közönyös keménységgel állott ellent Flekes minden öklütésének, felhorzsolta a bőrét is.

A nagy testi izgalom kijózanította. Az ökölcsapás fájdalmai lelkileg lecsillapították. Most már üres, esengő szemmel nézett maga elé. A dombokat nézte, amint egyszerre megjelennek a város körül, körbe fogják, mint egy háló, amelyből nem lehet kiszabadulni és a dombok után újabb magasságokat keresett.

A tűzoltótorony tetejébe bámult, ahol egy parányinak látszó ember föl és alá kémlelte a házfedeleket és a kéményeket. Irigylte őt, mert oly magasan van fent, oly elérhetetlen magasan... Távcső is tart a kezében, bepillant a házak emeleteinek ablakaín, hol a szobákban békés emberek kitakarva hempergetőznek, vagy szeretkeznek és ez a pötytöm emberke, ez a jelentéktelen tűzoltó, ez az éhbérért küzdő napszámos öntudatosan viseli óriási felelősségét, örködik e hatalmas város békéje és nyugalma fölött, lankadatlanul egyik keze mindig ott van a jelzőharang kötelénél.

Az ébredő reggel a homálynak újabb kulisszáját emelte fel és a nap, mintha az Isten egy végtelen felhőkarcoló ablakából öntötte volna ki, végig loccsant az égen. Mind többen és többen jelentek meg az utcán a munkás emberek, bekötött fejű asszonyok és lányok, akik a gyárakba igyekeztek. Lárma népesítette be az utakat.

Elekes megfogadta magában, hogy a bank eseményeiről, amíg feltétlenül nem szükséges, Mariskának nem fog szólni. Minek búsítsa? Felült az első omnibuszra, kiment a Donáth-útra. Mariska egész éjjel nem tudott aludni — fölváltva Péterre és Kelemenre gondolt. Elekes rossz kedvvel végig mosakodott és Mariskával csak annyit közölt, hogy a bankban egész éjjel folytak a tanácskozások.

— Kapsz legalább külön díjat? — kérdezte Mariska.

Elekes bizonytalan mozdulatot tett a kezével. Persze, hogy kap. Minden órára külön-külön.

A nagy pénzüntézet bukása szélteben-hosszában foglaltatta a várost. De minden szenzáció csak egy napig tart.

A Közvélemény szerkesztősége is lázban volt. Stern arcán ismét megjelent az a bizonytalan, titokzatos fintor, amely valahányszor egy összeroppanás, bukás, halál híre a tudomására jutott, mindig felkérődzött ajka köré. Leült az esetről vezércikket írni. Kelemen Krompacher egyéniségével külön is foglalkozott egy „színes“-ben.

Mariska csak a szerkesztőségben értesült a bankbukás részleteiről. Hazagondolt Péterre, aki naívu az azt hitte, hogy titokban tarthatja Mariska előtt a bankbukást és egyelőre — amíg el nem helyezkedik és büszkén ki nem vághatja: már gondoskodtam új helyről, — semmit sem szólt arról, hogy előreláthatólag elsején már elmarad a megszokott kétezer lei. Am Kelemen sietett Mariska értésére hozni, hogy legyen elkészülve erre a lehetőségre is; de ne essék kétségbe; bizza magát csak teljesen rá; az ő összeköttetései olyan kiterjedettek, hogy csak egy szót kellene szólni egyik vagy másik cimborájának, „Elekes ismét felülhet a bak tetejére“.

Erre Mariska megnyugodott és látva Elekes e nyugalmat, lelki-egyensúlyozottsága is visszatért. Hiszen ha tele is volt aggodalommal, sohasem saját személye miatt történt, de családjának jövőjét féltette.

— Hogyan mondta a barátja? — ismételtette meg magának Elekes Mariskával a Kelemen kijelentését, hogy el ne repüljön, le legyen szegezve s legalább az ígért legyen biztos, — fogok még a bak tetején ülni?

— Fog fiam! Amit Kelemen ígér, arra mérget lehet venni.

Mariska maga sem tudta, hogy mióta bizik oly erősen Kelemennek eddig üresnek tartott kijelentéseiben. Talán a mindennapos séták váltották ki belőle ezt az érzést... Késő nyári estékig sétálgattak a Sétatérén. Mindig megállottak a tó partján. Kelemen kifli és zsemlyemorzákat dobált a hattyuknak. A korcsolyacsarnok előtt, ahol a kolozsvári festők napestig a Kioszkot szokták festeni, beültek egy csónakba és csónakáztak. Kelemen bemutatta Mariskának néhány új versét, amelyeket „majd hozzá fog dedikálni“. Vontatott, éneklő hangon mondta el a verseket s ilyenkor mindig fölfalta Mariskát a szemével. Karjaik is összetalálkoztak, sőt már Kelemen meg is csókolta az ajkát...

Az életnek új szépségei bontakoztak ki Mariska előtt, amelyeket nem volt szabad megzavarnia a nyomoruságos lét anyagi gondjaival. Az állást sem forszirozta és ha Kelemen egyszer azt mondja neki, hogy az Elekes állása meg lesz, akkor ezt éppen úgy el kell hinni, mint azt a sok aranyporos megindultságot, amelyet ő vált ki a költőből.

Ilyen séták után Mariska nyugtalanul és hideglelősen bujt az ágyába. Elekes a konyhaasztal mellett állott és kigombolta az ingét, hogy vetkeződjön. Az asszony félig lezárt pillái mögül nézte az urát, amint levetette a nadrágtartót és a nadrágját egy széken óvatosan helyezte el, hogy össze ne gyűrődjön. Majd kifordította zsebeit, gondosan egymás mellé rakott zsebkendőt, nikkelórát, noteszt, bicskát, arcképes személyazonossági igazolványt, egy ócska bőrtárcát, amelyen egy patkóba foglalt lófej díszelgett. Csodálkozott, hogy e sok lim-lomnak meg van a maga külön élete és amint egyenkint visszatükröztek, szürkeség, elrongyoltság, búbanat... Péter tett-vett, hosszú als nadrágjának madzaga úgy lógott utánna, mint egy jel, amelyről Pétert meg lehetett különböztetni a többi emberektől. (Kelemen bezzeg hosszú hárisnyát hordott). Péter nagyokat ásitott, felhuzta az óráját, megnézte, hogy jól be van-e riglizve az ajtó, majd felült az ágyban és szórakozottan nézegette lábafejét. Mariska most arra gondolt, hogy mindezt mily természetességgel csinálja ez az ember és tulajdonképen, hogy jön hozzá, hogy e mozdulatokat oly magától értetődőnek vegye. Mi jogositja fel Pétert, hogy minduntalan megismételje mindazt, amit már tegnap este is csinált — „egy olyan ember, amikor még keresni sem tud“. Összehasonlításokat tett Péter és Kelemen között „Nem tudom, igaz-e vagy álom, báránfelhők usztak az égen, álmaimban valaha régen, Melisande volt az ideálom.“ E versfoszlány jutott az eszébe, Kelemen háromszor egymásra következő délután suttogetta el neki.

Péter befordult a falnak, feldünyögött az ágyból:

— Fiam! Oltsa el maga mellett a lámpát. Oly sokba kerül a petroléum!

Hát ez az. Neki csak egy léte van és ezt élni akarja. Ebben nincs semmi meglepő, ha Péter még oly nehezen is kapiskálja. Ha jól meggondolja, Péter sohasem is értette meg őt, mindig éltek benne titkos vágyódások, amelyeket Péternek sikerült elnyomnia. Önmaga is megfeledkezett e kikívánczásokról s legfőljebb gondolatban csalta az urát. Most már számárságnak tartja, hogy mindig azt hangoztatta magában: az asszony legyen tisztességes. Pedig csak a látszat a fontos. Tarnócziné, ez a csufság, bizony megcsalta az urát, mégis jobb sorsa van, mint neki. Oh! Milyen ostobaságot követett el akkor is, (hogy bánja most), amiért nem adta magát oda Istvánffynak. Istvánffy arca jelent meg előtte, fekete cigányképevel, fehér fogaival, amint szupé után csárdást táncoltak a dobogón és hiába próbálta volna kirajzolni magának ezt az arcot, csak

a körvonalaít sejtette, azonnal elkeveredve a Kelemen arcával. A dereka körül finom ujjakat sejtett, hosszú, meghagyott körmökkel és az egyik ujjon hatalmas pecsétgyűrű... Mariska nagyon fölháborító dolognak tartotta, hogy az életet egyetlen ember mellett kell leélnie. Mint egy konflis lónak két szemellenző között. Soha sem nézni sem jobbra, sem balra, gyermekeket szülni és megöregedni. Az oldalához tapintott, combját is megsímogatta és a gondolat, hogy még tud tetszeni, ennyi nyomorúság és nélkülözés után, felvidította, már nem is törődött semmivel.

Mi várhat reám? — vigasztalta magát. — Holnapután elpusztulunk. De most itt van ez a kis szerelem Istvánnal. Novemberben leszek harminc éves. Rövidesen vége a fiatalságomnak. Elmúlik az élet és hogy volt, nem is vettem észre. Oh! Még azok is jobban élnek, akik pénzt keresnek a testükkel, — de ez a gondolat a szájára fagyott és újra szerelem karolta át vizionárius polipkarjaival. Nem is szerelem ez, csak valami kellemes bizsergés, egy kis szivárvány. Véget fog érni ez is.

Elekes ismét dűnnyögött valamit a paplan alól. Mariska eloltotta a lámpát és nem is két kart, hanem a karok egész erdejét érezte a teste körül. Elekes odament hozzá. A férfinak felizzott a teste és Mariska csömmörrel érezte meg az Elekes hajából kitóduló unt illatot, de nem tehetett semmit. Közönyös volt és szenvtelen. Csak a fantáziája mámorosította és amikor csókot érzett a száján, belül zokogott, mintha volna még egy másik, most tavaszodó, gyönyörű Mariska: István, István!!

* * *

Kelemen István költő és hírlapíró, a déli órákban legény lakásán kellemesen felébredve azzal az elhatározással ment ki az utcára, hogy állást keres Elekesnek.

Bérmocsiba vágta magát és elhajtattat a cukorkagyárba. Végigdült a bérmocsi fekete viaszkosvászonral bevont pamlagán és jobb oldalára hajolva nézte a mozgalmas utcát. Nézte is, meg nem is. Úgy tett, mintha őt — egy mesebeli tartomány régensét — nem is érdekelnék a földlakók. Hiszen Párisban él és mindez „nem az O esete“.

De azért nem volt túlszigoru az emberekhez. Elvértve nagyokat köszöntgetett a kocsiból egy-egy eltipegő kóristalánynak, akik közül valamelyikkel esetleg viszonya is volt, de „pontosan nem tud visszaemlékezni“, ami nem is csoda, hiszen „annyi sok nővel volt már dolga“. Kedvelte az eredetieskedést, nem úgy köszönt, mint más ember, hanem kirántotta kabátja külső zsebéből zsebkendőjét és szélesen a nő után lóbálta. Más hasonló szokásai is voltak, így adván értésére az embereknek, hogy bár egy világ van közte és közöttük, nagyon szereti őket; mégis, valami különleges fából faragták, sőt nem is fából, mert minden mozdulata elárulja „a szublimált“ szellemiséget.

Jól érezve magát, mosolygott a konflisban. Ez a mosoly sohasem

tévedt le arcáról, még akkor sem, amikor tele volt fájdalmakkal. Az ő fájdalmai!... Kis irodalmi pózok. Elképzelt és kormányozható lírai kesergések. Rímelés közben magára kényszerített melankolia, amelyet bármely pillanatban abba tudott hagyni, hogy nagyszerű ebédekre gondoljon, Brillat-Savarin modorában megoldott szupékra. Világfájdalma ellenére is lefeküdt egy óraker, édesen aludta végig az éjszakát. Még csak nyugtalan álmok sem zaklatták másnap délig. Fiatal volt, zsigere, szíve és idegei kifogástalanul működtek.

Unta fölmenni a cukorkagyárba. Alapjába véve Elekes Péter sorsa fölötte hidegen hagyta, de ha már könnyelmű percében ígéretet tett pro forma Mariskának, fölmegy.

A cukorgyári igazgató — joviális aggregény, táguló orrlyukakkal, pókhassal és kedves tekintettel, amely szünetlen asszonylíhegést árult el — leültette és nyájasan megkérdezte tőle, hogy mit akar inkább, szivart vagy cigarettát?

— A vagontételesből kérek — szellemeskedett Kelemen.

Az igazgató az első pillanatban nem tudta megérteni, hogy mit ért Kelemen a „vagontételes“ megjegyzés alatt, Kelemen sziporkázva adta meg a felvilágosítást.

— Abból a szivarból kínáljon meg, direktorkám, amelyikből azok az urak kapnak, akik vagontételekben vásárolják a cukrot.

Az igazgató elmosolyodott.

— Na, a cukorkát éppen vagontételekben nem vásárolják nálunk. Összetéveszt a sodronyiparral. De honnan tudja maga huncfut, hogy a jó klienseknek mivel szoktunk kedveskedni? — bökött tréfásan az ujjával az igazgató Kelemen mellé felé. — Csak ujságíróval ne kezdjen ki az ember!

Az igazgató a vaskasszához ment, ahonnan díszes fadobozt emelt ki és szertartásos mozdulattal egy testes havanna szivart nyújtott át az ujságírónak.

Kelemen a szippantások közben gondolt arra is, hogy neki tulajdonképpen most Elekest kellene protezsálnia — de egy hang azt sugta neki: akit te protezsálsz, az úgy is el van veszve. — Éppen ezért kerülgette a témát s előbb hangulatot igyekezett teremteni az ügynek:

— Direktorkám a Központiban van most egy olyan nő, Violetta, amilyen még nem volt. Tudja ki kezdett udvarolni neki? Nem is képzelem... Soltész ügyvéd. Leadott már vagy tízezer lajcsit a nőre, de a nő az orránál fogva vezeti. Tökéletesen igaza van! Nem evett meszet, hogy éppen Soltésznek dőljön be. Közben Soltészné megtudta — most jön az érdekes, — hogy az ura udvarol a táncosnőnek és amikor a nő és Soltész tegnap délután együtt ültek a New-York terrasszán, megjelent Soltészné és az urát kétszer pofon vágta. Hát ilyen szenzációk düljék fel városunk beléletét...

A cukorkagyári igazgatónak felragyogott a szeme.

— Ne mondja... A Soltész? Hisz az egy mintaférj! Remélem, hogy a Közvélemény megírja...

Kelemen félrehúzta a száját. Ezzel a Sternnel nem lehet megértetni, hogy ilyesmi érdekli a közönséget. — Nem is ez az érdekes benne — folytatta — hanem most jön a java. A két nő összeverekeedett; egymást cibálták az utcán és a szemben lévő Rédey-házból is kinéztek az összes ablakokon és pár percig röhögött az egész csödület.

A cukorgyári igazgató mind csak azt hajtogatta: Ez a Soltész...

Közben különböző irásokkal jelentek meg a hivatalnokok, de az igazgató elküldte őket a levelezéssel, hogy ráér aláírni délután. Ne zavarják most, mert interjút ad a szerkesztő úrnak. Kelemen és a cukorkafőnök pedig megállapodtak abban, hogy vasárnap este együtt mennek el a Központi barba a Biazinibe és megnézik azt a nőt, aki ilyen hecceket csinál. Most azután Kelemen szórakozottan megszólalt:

— Igaz, direktorkám, nem is ezért jöttem fel. Egy derék hivatalnok ismerősömet akarom beajánlani önnek. Jóravaló ember. Volt alügyész. Legyen rá gondja.

— Szerkesztő úr. Már én tele vagyok ezekkel a tisztviselőkkel. Nincs abszolúte semmi hely sem üresedésben.

— De mégis, egyszer, ha majd lesz, gondoljon rám...

Na — s itt az igazgató egy széles mozdulatot tett, amely kifejezte, hogy ezt könnyen megígérheti, mert teljesen kizártnak látszik — ha majd egyszer hely lesz, akkor...

Kelemen nem is forszírozta tovább az ügyet. Ő mindenesetre megmondta a magáét.

— Jöjjön velem, — temette el az igazgató Elekes ügyét — ha szépet akar látni. A mi üzemünk ma már oly finom keverékeket állít elő, hogy versenyképesek vagyunk a Hellerrel.

Hát hogyan nézne meg Kelemen az „üzemet“! Mindig érdeklődött a cukorkatermelés jelenlegi állásáról. Legnagyobb passziója ilyen tisztántartott, gondos üzemben közgazdasági körsetákat végezni.

Az igazgató felvette fehér munkakabátját és körülvezette az újságírókat. Kelemen elismerőleg bólogatott és ahol a cukorkákat csomagolják, egy sereg leány abba is hagyta a munkát. Összesugtak, Kelemen a nagy emberek szerénységével rájuk mosolygott. Természetesnek találta, hogy nézik őt, a költőt, hiszen ő is szopogatni való rimcukorkákat termel.

A direktor becsomagoltatott Kelemen számára egy kiló „különlegességet“ és a legbarátságosabban paroláztak, hogy majd vasárnap este a Központi barban találkoznak. Kelemen előzékenyen fel is ajánlotta, hogy közel a zenekarhoz külön asztalt is rezerváltat.

Ujra bérkocsin ment haza a jól végzett munka nyugalmaival,

ismét végigdőlt a borkanapén. Az életnek hercege. Maga mellé tette a cukorkacsomagot és ismét végigmustrálta a tömegeket. Meg volt elégedve útja eredményével. Hiszen ő: szólott. Mindent elkövetett.

Mariska délután Kelemen a szerkesztőségben sürgette, hogy mi van már az állással?!

— Minden rendben van, Mariska. Az urát a dézsmautcai általános cukorgyárban fogják alkalmazni. Hétfőn sziveskedjék Elekes úrnak fölfáradni oda, reámvaló hivatkozással.

Mariska igen hálás volt, Kelemen pedig gondolta magában: miért ne legyen ezeknek egyszer jónapjuk? De mindentől eltekintve, ha jól visszagondol, mondottak neki olyasmit, hogy nem alkalmazzák Elekest?... Ha pedig nem alkalmazzák, még mindig rá ér elmondani, hogy a talaj kellőleg elő volt készítve, arról már nem ő tehet, hogy nem tudtak a „felek“ megegyezni. — A felek — és cinikusan elmosolyogta magát.

— Hohó Mariska — jutott az eszébe. — Egy kiló különleges-séget hoztam magának. — Mariska boldog volt, leszerelte őt e figyelem.

* * *

Este ismét együtt távoztak a szerkesztéséből. Mariska ezuttal maga kérte Kelemen, hogy kísérje haza és közölje személyesen a jó hírt Elekessel. Kelemen — pláne, ha Mariskát hazáig kísérhette — nem emelt kifogást az ellen, hogy a jó hírnek ő legyen a szerzője. Elindultak és útközben Kelemen tovább szédítette az asszonyt.

— Mariska, úgy szeretném, ha magából nagy nő, valami ritka mondain lenne. El fogok mindent követni, hogy kiemelkedjék ebből a mocskos, sárba ragadt környezetből. Magának fenn van a helye. Ha nem volna férjes asszony, el venném feleségül. Tudja, hogy imádom... Szeretném, ha gondolkozás módja, érdeklődése is az enyémhez simulna. Könyveket fogok kölcsönözni magának, az én kedvenc könyveimet adom oda, hogy olvasmányaink is egyformák legyenek és a betűkön keresztül is megtaláljuk egymást.

Mariska el volt bódulva e szavaktól. Kelemen lelke legtítkosabb hurjait rezgettette meg. Szerette volna hinni, hogy ez csakugyan így is lehet...

Elekes Péter nem volt otthon. A délután folyamán egy cédulát hagyott az ajtón. Kelemen kezébe vette a gondosan megírt papírlapot s a cédula tartalmából kitűnt, hogy Péter délután kiutazott Désre „üzleti dolgok“-ban, csak az éjjeli csírkevonattal jön haza, két óra tizenhárom perckor.

— Milyen pedáns ember — incselkedett Kelemen — még a perceket is kiírja. Ilyen emberrel szemben még a vonat is szégyeli, hogy ne tartsa be a menetrendet.

Ez este, amely nem volt külön, mint más est, csak szárazabb

és rekkenőbb, ezen az estén történt meg azután, hogy Mariska oda adta magát Kelemennek.

* * *

A dolog úgy kezdődött, hogy „Péter nincs itt... alig nyolc óra van...” Kelemen meginvitálta Mariskát, hogy menjenek valamelyik nyári korcsmába vacsorálni. Mít üljenek itt, ő a nyomornak ezt a nehéz szagát nem bírja elviselni. Mariska habozott. Háttha meglátják ismerősei... Kelemen végigcsókolta Mariska karját, a csuklóján kezdte, ott ahol a nagy ütőér szalad és azt mondta, hogy ne legyen ostoba, legfőbb ideje, hogy felül emelkedjen, felül az előítéleteken, különben sohasem lesz belőle nagy nő.

— Nem bánom — hagyta magát rábeszélni. Mariska most arra kérte, hogy menjen ki az udvarra, ne üljön itt e szégyenletes rendetlenségben; addig felvesz egy másik bluzt, mert a gépfestéssel összemasztolta magát, különben is bluza gyűrött és nem való estére.

— Nem megyek ki Mariska. Látni akarom magát. Ezt az örömet nem tagadhatja meg tőlem...

Mariska szeméremérzetének minden felhalmozott erejével szabadkozott ez ellen.

— Hát nem láttam magát levetkőzve az uszodában is? Pedig csak egy vékony trikó volt magán.

Mariska elpirult és hogy legyőzze zavarát vékony fejhangon elkezdett énekelni.

A tükörhöz állott, levetette bluzát, felemelte karjait és a tükörből nézett Kelemenre.

... az órákból napok, a napokból az évek,
Hej' de fekete hajamból lassan hófehér lett,
Lassan hófehér lett...

— Ha öltöztethetném magát... Lehúzhatnám a félcipőjét... A harisnyáját... Oda térdelnék maga elé és a legszebb selyemharisnyát húznám fel a lábára. Azután egy gyönyörű cipőt tartanék maga elé és végig simitanám lábujjait, amint beleereszkednek a cipőbe. De előbb egy puha perzsaszőnyeget tennék a talpa alá. Milyen bársonyos talpa lehet magának!

Mariskát vértolulás öntötte el. Ilyesmit még sohasem mondtak neki. Nem szólt semmit, tovább öltözött és tovább vetkezett, és ismét kezdte előlről:

Asszony lett a lányból, a bimbóból róza,
Sok sok boldog percből, sok sok édes óra

— Édes — folytatta Kelemen — kiszerezném bontani magát az

ingéből, mint ahogyan az ember egy narancsot pakkol ki a selyempapirosból...

Kelemen egy lépést tett Mariska felé, aki nem mert hátrafordulni, csak elfojtott lélegzettel várta, hogy mi lesz. A férfi óvatosan közeledett hozzá. Egyszerre csak durván lerántotta Mariskáról az inget. Mariska felsikoltott...

... Kelemen azután cigarettára gyújtott és unottan kezdte nézni, hogy Mariska hogyan öltözködik tovább. Furcsállotta, hogy ez így is lehetséges. Olyan egyszerű volt és most, hogy megtörtént, mondani akart valamit Mariskának, kereste a szavakat, de a szép szavak elhagyták és úgy találta, hogy e pillanatot talán nem is illik szavakkal profanizálni. Mariska is elhallgatott. Megfoghatatlan, idegen, bizonytalan érzése volt, hogy most már tisztességtelen asszony, szeretője egy férfinék. Sokért nem adta volna, ha vissza lehetett volna csinálni...

Egy kapoccsal bibelődött s a világ legtermészetesebb hangján, mintha ez a múltban is így történt volna, mindig, amióta az eszüket tudják, arra kérte Kelemen, hogy kapcsolja be...

Kelemen letette a cigarettát és amint kapcsolta, megcsókolta Mariska nyakát. Mariska újra énekelni kezdett. Az együgyű műdal érzélességbe, a hang modulációiba szorította mindazt, amit prózai szavakkal kifejezni nem tud és nem is érdemes...

Az órákból napok, a napokból évek,
Fekete hajamból...

Kelemen azután ismét fölvette a cigarettát, mintha két cigaretta szippantás között semmi különös és rendkívüli nem lett volna. Végül — csak nem a cigarettára haragszik!? — dühösen elhajította a sarokba és Mariska most ezt nézte. Péter nem így dobta volna el, hanem beletette volna a hamucsészébe s addig nyomta volna a füstölgő csutkát, amíg kialszik belőle minden szikra, nehogy meggyújtson valamit. Ujra Kelemen arcára nézett. Szemével kereste az eldobott cigarettát. A „cvekkeres hölgy“ jutott az eszébe, aki összegyűjti a cigaretta végeket. Valami keserű ízt érzett a torkában, mintha valami port vett volna be és utána egy pohár vizet kellene inni. Elkezdett hát aprókat nevetni és gyors mozdulattal a Kelemen ölébe ült. Kelemen az asszony haját simogatta. Mind a ketten szétnéztek a szobában, hogy a butoroktól, az élettelen tárgyaktól tudakolják meg: mit kellene most csinálni?!

Mariskának kapóra jött, hogy fölbontsa a cukros-skatulyát. Egy-másután kapta be a cukrokat s egy liköröset ketté harapva, a Kelemen szájába illesztett.

Kilenc után elmentek vacsorázni. A fellekvári vendéglőbe, a Flekken-királyhoz mentek fel s mintha férj és feleség, már úgy ültek egymás mellett. Mariska naturszeletet rendelt, utánna vegyes kompótot.

Elekes Pétert már el sem keserítette, amikor a dézsmautcai cukorkagyárban értésére adták, hogy Kelemen úr tévesen adta vissza a dolgokat, mert máról-holnapra való elhelyezkedésről szó sem lehet. Esetleg októberre... Az üzem akkor nagyobb gözzel fog megindulni. A kereslet is megélénkül, legalább is reménykednek.

— Cukorkákat gyártunk uram, nem pedig tisztviselőket — kedélyeskedett az igazgató és husos tenyerével barátságosan veregette az Elekes vállát. — Nem mondom talán munkafelügyelőnek, vagy raktárnoknak, de csak ősszel, ősszel jó uram! Még ezt sem merném határozottsággal állítani. Üzemünket nacionalizálták és megfelelő számban kell alkalmaznunk román nemzetiségűeket is. Igazgatóságunk személyi ügyekben igen kényes. De minek beszéljek sokat. Ön intelligens ember! Tisztában van a helyzettel...

Ugy van. Neki nem kell sokat magyarázni. Tisztában van mindennel. Persze, hogy intelligens ember! Amilyen gyakorlata van már e téren, el lehetne tanárnak. Szinte csodálkozik, hogy még nem kérték fel előadásra...

Az ember mindíg próbál, amíg egyszer fültövön csipí a szerencsét. A sors nem akarja, hogy csendes, fix állásban élje le az életét, hát legyen. — Man probiert — mondotta hangosan magának, mintha nem is önmagának beszélgetne, hanem egy vad idegen urat kalauzolna, akit a jóakarók figyelmébe ajánlottak és most kilincselnie kell vele, hogy ne a nyakán maradjon. Ami őt magát illeti, nincs semmire sem szüksége a világon, csak annak a másíknak lássa el a dolgát, aki családja ember és két szerencsétlen gyermek apja.

Désre is csak ezért utazott le. Egy vendéglő közvetítéséről volt szó. A Burgya tulajdonosa, (akinél Elekes kosztolni szokott) átakarja venni az egyik dési vendéglőt s már-már úgylátszott, hogy Elekes nyíltbe tudja ütni a közvetítést. Nyolcezer lei volt csak közöttük, de az utolsó pillanatban a dési ember megmakacsolta magát. Ez a megmakacsolás Elekesnek két harmadosztályú jegyébe került. Vissza kellett utaznia eredmény nélkül. Mi lesz a vége? A két vendéglős meg fog egyezni egymással Elekes háta mögött, őt meg, aki lejárt a lábát, a míg idáig hozta őket, kifirundcivancigolják. Kitől követeljen közvetítői díjat? Nem volt írás az opcióról.

Kapott valamelyes végkielégítést a banktól, de már ez csak rövid időre futja. Új állás sehol kínálkozóban, de Elekes tartotta magát, szóval, reményekkel, javallatokkal. Annyi mód kínálkozik pénzkérésre: ingatlant eladni, lépési díjak mellett lakást közvetíteni, kis-kereskedők számára kölcsönt szerezni. Valaki azt az ötletet tanácsolta neki, hogy utazzon le Nagybányára, hozzon nyári gyümölcsöt, ősszel diót és gesztenyét, mert annak igen jó ára lesz Kolozsváron. Egy másik jóakarója kilátásba helyezte, hogy bemutatja a „Kompass” szerkesztőjének, hogy hirdetések gyűjtésére adjon megbízást. Végére is egy magyar tisztviselőtől nem fogják megtagadni a kereskedők a hirdetést. Zsibongott agya a sok lehetőségtől. Ajánlották neki, hogy nyisson egy „ingszanatórium”-ot. Lám, Belényesinek, a volt törvényszéki irodatisztnek milyen jól megy az ingszanatóriuma Nagyszalontán. Mi kell hozzá? Egy bukófélben álló kereskedőtől össze kell vásárolni a gallér és ingkészletet és klienseknek — kevés ráfizetetéssel — a mosó-dába kerülő régi gallérok helyett folytonosan vadonat újat adni. Kissé merész és valószínűtlen vállalkozás és csak békeidőben mutatkozik kiadósnak, de Belényesi kikalkulálta és mondják, bevált. Manapság szokatlan módon és sokatsejtető firma alatt kell csinálni a boltot. Szédíteni kell a népet! Nem rossz ötlet az sem, ha játékkártyamosódát létesít. Romániában kártyamonopolium van; a paklikártya egyébként is igen drága. Busásan kifizetődne a kártyatisztogató. Vagy talán eldobnivaló ötlet az, hogy hajtson fel a vidéken minden szívakahüvelyt s halmozza fel az árut és majd később, amikor a kormányzat befogja tiltani a hüvely készítését, nagy pénzeket csináljon belőle? Minden napnak meg volt a maga ötlete. Érezte, ha csak egyet is meg tud valósítani közülük, gazdag ember lesz.

— Igaza van magának, Mariska — szólott elkápráztatva a sok tervtől, — csak máról-holnapra lehet élni. Szabad farkas módjára. Nincs semmi értelme, hogy az ember beüljön valami rongyos helyre s addig üljön ott, amíg aranyeret kap tőle. Egy szerencsés ötlet... amerikaiasan neki kell vágni... Elnézem sokszor, hogy mivel keresik mások a sok pénzt...

Péter várta volna, hogy Mariska, amint régebben szokás volt náluk, helyeselen vagy vitába álljon vele. Ám az asszony csak gunyosan végigméri vagy a vállát vonogatja. Ez már nem első eset — könyvelte el magában Elekes — itt valaminek kellett történnie; nem tudom meghatározni, hogy mi, de az asszony megváltozott. Már csak szemrehányásokkal sem illet, részvétet sem mutat, se hideg se meleg, úgy viselkedik, mintha már nem is tartozna hozzá.

Azon már rég nem ütődik meg Elekes, hogy Mariskának kisebb gondja is nagyobb annál, hogy legalább a háztartással törődjön. Nem is lehet tulságosan rossz néven venni tőle, hiszen hivatalba jár. De

vannak dolgok, amelyeknek még sem volna szabad előfordulnia két házastárs között. Például: kiszakadt a nadrágja a lába között s az asszony türelmetlenül odavágja neki; tessék, varrja meg, úgy sincs egyéb dolga! Három perc az egész, ő maga keresi meg a tűt, cérnát, hát akkor mit idegeskedik az asszony?! Ilyen kis események fájnak, vérig sértik az embert, pláne ha nap-nap után megismétlődnek.

Kérlelhetetlenül közönyös tud lenni e teremtés vele szemben. Este haza jön, ahelyett, hogy leülne beszélgetni vele, egy regényt vesz elő, olvas, fájja a betűket, mintha ő ott se volna. Ha kérdeni merészel, kurta-furcsa válaszokat kap és ha három szót mond az asszony, már megerőlteti magát. Még ezt a közönyt is el lehetne viselni, csak ne volna olyan gúnyos és fölényes... Ez a helyes szó, fölényes, de miért, minő jogcimen az? Amiért állásba került, ő meg nem keres, hiszen megbukott a bank? Hátha beteg volna és hónapokig nyomná az ágyat... Tíz évig másként volt ez bevezetve s megsegíti őt még az ég, hogy forduljon a világ nemsokára.

Ha legalább veszekedne... Bánja is — pattogjon, törjön, lár-mázson, hisz ilyen viharos nekibuzdulások után kifújja magát és megbékülve elcsendesedik. Ám ez a tunya, fád, lassu, érzéktelen együttélés előbb-utóbb megöli az idegeit.

— Valaminek történnie kellett — huzta össze a homlokát ismételten Elekes — ebben az egyben biztos vagyok. Takarékos volt, meg-egyezett, hogy összébb kell huzni a takarót, spórolt, koplált, most rájött a bolondóra, valósággal pazarol. Honnan a csodából került a házba ez a sok édesség, csokoládé? Most is új kalap van a fején. Cipőt, ruhát, retikült, haszontalan apróságokat vásárolt magának. Nekem ezt jogom van tudni, a férj jogán, még ha mindjárt a saját keresményét is költi.

Péter formába önti aggályait, bátortalanul célzásokat mer tenni, Mariska erre felugrik, mintha megcsípték volna:

— Hát aztán? A fizetésemből! Vagy tán azt meri feltételezni, hogy gavallérjaím vannak?

— Nem, Isten őrizz, még e gondolattól is — nézett Péter Mariska szemtelenül nyílt tekintetébe, de abból egy gyóntató pap sem olvasott volna ki mást, mint fölényt és maliciát. Vagy tán ez a Kelemen legyeskedne körülötte? Oh! Már mégis csak több esze van az asszonynak, hogy összeszűrje a levelet egy ilyen szegény ördöggel!

Itt más nem segít — vélte megtalálni Elekes minden bajnak az egyetlen orvosságát — csak ha ismét annyit keresek, hogy a családi tekintélyt helyre állíthatom. Bezzeg kordában tartom majd ökelmét, ha majd megint én diktálok. Lefogom törni a szarvát, le én, úgy Isten igazában.

Elekes már-már káromkodott, de heves nekirugaszkodását újabb

letárgia váltotta fel. — Nagyon szomorú, hogy idáig jutottunk, nagyon szomorú! De az asszonynépségből sosincs elég erkölcsi felkészültség. En elhárítom magamtól a felelősséget. Mariskát sem okolom, ő csak megy, amerre ösztöne hajtja. Gyors cselekvésre van szükség, amíg nem lesz késő.

* * *

Nemrégiben még minden idegszálával azon volt, hogy szabad idejét otthon töltsen. Most egyáltalában nem akarózik neki hazamenni. Folytonosan az utcán lebzsel. (Hát igaz is: a pusztán négy falat nézze!) Rájött arra, hogy sokat kell forognia az emberek között; ne átalja néha a Brisztolba is benézni (csak úgy véletlenül betévedni oda, mintha keresne valakit), közben kiszimatolni, hogy hogyan harácsolják össze ezek a siberek a pénzt. Lehetőleg sok fajtájú emberekkel öhajtott érintkezni. De ez még mind nem elég. Végig böngészte az újságok apróhirdetéseit és még egyszer kiadta a jelszót: a nekszust kell teremteni és nem finomkodva, keztyüs kézzel, uri gavallériával, de inkább ő csapjon be másokat, mintsem mindig őt csapják be.

Később felállított bizonyos taktikai szabályokat is. Például: nem kell minden áron hajszolni az üzletet; csak figyelni kell és nem elmenni mellette érzéketlenül. Elméletben kicirkalmazta az „üzleti fogások“ egész rendszerét és ragyogóan sikerült is neki — elméletben — minden terv. Amikor azonban hozzá akart fogni, hogy meg is csinálja, mint egy vizbejuttatott szappan, a „lehetőségek“ folyton kicsusztak ujjai között.

Gyakori mászkalásai közben furcsa szabású, sőt rejtélyes emberekkel került össze. Az élet tarka és tanulságos, érdemes foglalkozni az emberekkel és Elekes érdeklődése útjának nem szabott korlátot a meggondolás, — noha tagadhatatlanul befolyásolta, — hogy csak az kösse le a figyelmét, ami mögött „üzlet“ lehetősége lappang. Mint a vak embernél a tapintás érzékét kifejleszti a megélés szükségessége, nála ugyanez az agyvelőt kényszerítette fokozott és eleinte szokatlan megerőltetésekre.

Figyelmét állandóan egy tárgyra koncentrált: a jövőjére. Egy pillanata sem volt, hogy megelégedezzen önmagáról; ez a tépelődés szakadatlanul marta, mint egy seb. Nem vált belőle gondolkodó elme, amely rendszerbe foglalta volna ítéleteit, de lett belőle hajtszíjjától elszakadt, fegyelem nélküli gép, a találgatások, a keresések, kérdésfeladások örökös mozgásában. Ment az úton, szemlesütve, beleütközött egy gázlámpába és azt mondta szórakozottan: pardon. Minél többet spekulált, annál inkább belátta, hogy egy új világba tévedt, amelynek most ismét meg kell tanulnia az ábécé-jét. A gyermek módjára kíváncsiskodott, lázas falánksággal akarta megemészteni az eddig még nem tapasztalatot s mint az éjjeli lepke, bután sodródott arrafelé, ahol fényforrást sejtett.

Minthogy nem volt kalauzoló mestere, egy új Virgilius, aki a háború utáni idők ez eltévedt polgárát keresztül vezette volna az Inferno körein és a gyehehnából kivezető utat megmutatta volna neki — kénytelen volt megfigyelni, hogy hogyan cselekszenek „adott körülmények között“ mások, hogyan rendezik be életüket sorstársai, akik egyidőben estek el vele és amazok is, akiket a szerencse lendítő kereke márhólnapra a magaslatokra vetett. Valóságos herbariumot préselt le agyában, összegyűjtve a legkülönbözőbb karriereket. Már ott tartott, hogy e kalandos pályafutásoknak egyszerű konstatálása nem elégítette ki, az érvényesülések vagy nem érvényesülések okainak törvényszerűségét is kereste. De e morfondírozások sok eredményre nem vezettek. Így hát továbbra is a vak véletlen és az okosságnélküli fátum kormányozták tépelődéseinek világát.

— Ha meg akarom érteni a magam sorsát — indult meg egy ilyen gondolatszálon, mint a holdkóros, folytonosan arra vigyázva, hogy le ne bukjon és éppen ezért vissza-visszatért a szilárdnak tetsző kiindulási ponthoz, — akkor be kell pillantanom az egész társadalom lelki-világába. És mit látok? Soha oly kapzsisággal nem ostromolta még nép a „véletlen“ kapuit, mint mostanság. A románok is. Lám, micsoda divat van most, hogy folyton-folyvást házakat sorsolnak ki, ingatlanokat, automobilt; se szeri, se száma a szerencsét kísértő sorshúzásoknak. Minden kis emberben benne van, — minő idők, micsoda felfordulás, — hogy csak a sors szeszélye segíthet rajtuk, a munkának semmi foganatja sincs. A paraszt nem műveli a földet. Csak annyit termel, hogy ne haljon meg éhen; mindenki, úr és paraszt „nemzeti különbség nélkül“ elszokott a munkától.

De Elekes tiszteletreméltóan viaskodott magában, hogy a munkának, a verejtéknek továbbra is azt a helyet biztosítsa a társadalomban, amelyet a békeidőben elfoglalt. Nevelése, megmásíthatatlan alaptermésze, merev alkata, optimizmus szünet nélkül kivetették a léha emberek világszemléletét. Neki más megoldásra van szüksége. Ilyen igazságok vállalása mellett az egész emberi élet fölöslegessé válik...

Talán a hit, az Istenhez való visszatérés segíthetne rajta? Megtörtént vele, hogy egyszer csak azon vette észre magát, hogy ott ül a templomban, hol a reformátusoknál, hol pedig a ferencrendieké. (Oly közömbös volt neki, hogy anyakönyvileg melyik keresztény felekezethez tartozik.) A templomban egy félóra hüvösségét, az anyagi világtól elfordulás áhítatát kereste. Az ő vallásossága — ha lehet annak nevezni — belső nyugtalanságból fakadt és ugyanaz az idegesség, amely a templom falai közé vitte, ismét kikergette a lármába. Várday valamelyik vezércikkében azt olvasta, hogy a tételes vallások megbuktak, mert elpolitikásodtak, nem elégítik ki a szíveket. A hit ellenben örök valami és az emberek türelmetlenül új és új vallásokat csiráztatnak. Elekes ezen

sokat gondolkodott. Várday megállapításait önmagára is vonatkoztatta. Ki hitte volna róla? Az élet értelmét kezdte keresni, de ezzel, mint „üzleti terveivel“, folytonos zsákutcába jutott.

* * *

Egy izben majdnem megtért egy új vallásnak.

Hát ez így történt. Céltaiban vándorlásai közben valaki a háta mögött megszólította. — Jó napot kívánok, alügyész úr! — hangzott a szó mögötte. Elekesnek ez az „alügyész“ megszólítás a hangsúly ismerős tiszteletével úgy tűnt fel, mint egy elfeledett világból jött üzenet. Hátránézett és megismerte az ügyészség egyik fegyőrét, akit az 1914. évi részleges mozgósítás óta nem látott.

— Hát maga az, hogy kerül ide János? — vidult fel Elekes arca, de azonnal el is komorult, mert Jánosnak féllába többől hiányzott és a civilnadrágból fájdalmasan nyult ki a feketére lakkozott protézis.

János elmesélte, hogy amikor 1914. nyarán bevonult, csakhamar kikerült a harctérre és az orosz fronton egy gránát megsebesítette. Népfelkelő fia pár hónappal később az olasz harctéren esett el. Lányát a tizenhét éves spanyoljárvány ragadta magával, felesége pedig négy hónapja már, a Karolinában fekszik, mellrákkal. Ő most a vámnál van alkalmazva a mázsálóban.

— Hát a nagyságos úr hogy van?

Elekes megdöbbenve nézett a sokszavu emberre. János arca miközben a legelremitőbb családi tragédiának részleteit mondotta el, mosolygós volt. Széles harcsabajusza fel és alá mozgott s János úgy emlékezett meg a közeli súlyos eseményekről, mintha nem is vele történtek volna meg. Avarban nem jár az ember oly szenvtelenséggel, mint János taposott véres emlékei között.

— Meg vagyok valahogy. De maga János, hogy bírta ki ezt a sok szenvedést?

János mosolygott.

— Bibliatanuló lettem. Megtaláltam az Istent. Annakelőtte igen el voltam szontyolódva és bánatomban belevetettem magamat a nagy gátnál a Szamosba.

— Ezt már el kell mesélnie, János. Hogyan lett magából bibliatanuló?!

— Vissza kell térni az evangéliumhoz, nagyságos uram!

János hangja, amint a bibliáról kezdett beszélni, papos lett, sőt prédikatori; mintha egy teksztust énekelt volna, szinte dallamosan fújta el egyszerre, hogy a bibliatanulók, vagy millénisták hite szerint milliók fognak megszületni, akik sohasem halnak meg. Aranykorszak következik erre a földre, amint az írva vagyon — és itt János az evangéliumból idézett.

— És mikor kezdődik az Aranykorszak? — kérdezte bizalmas hangszállal Elekes. (Ennyit csak elárulhat neki, régi gazdájának — fejezte ki a hangsúly).

— Ezerkilencszáztizennégy óta láthatatlan hatalom kormányozza a világot. Amint írva vagyon (itt megint idézett). Ezerkilencszázhuszonötben megkezdődik az új boldog világ (bibliai idézet). A bibliaitanulók ma már az egész világon el vannak terjedve.

— És Erdélyben hányan vannak?

— Harmincezeren. Van lapunk, nyomdánk, kőrforgónk!

János nem hagyta magát megzavartatni Elekes kitéréseitől. Belemelegedett — minden új vallás hívében ég a vágy, hogy tovább térítsen — fanatikus láz öntötte el arcát s bár az a szelíd, szentektől kölcsönzött derű nem hagyta el tekintetét, szeméből most a hit frenézise csapott fel.

— Ugy élünk valamennyien, mint a testvérek.

Elekes egyszerre szomszédhozó vágyat érzett a vallás után. Ha bizalommal tud eltölteni egy annyira sorsüldözött embert, mint amilyen ez a János és a széttűllött magyarságban harmincezer lelket összetart, mégis csak kell valaminek lenni a vallásban, egyház, vallási szervezetek, belenevelés, hagyományok nélkül, annyi üldözés ellenére is.

— A nagyságos urnak is be kell lépnie hozzánk. Igaz, hogy mifelénk a vallást még csak a szegény emberek követik. De amint írva vagyon az új testamentumban... (Itt ismét egy idézet következett). Az első apostolok is igen szegény emberek valának.

— Valának? — Amult fel Elekes a régies félmult használatra — és ezt János mondja, ugyanaz a János, aki reggelenként lehuzta az előszobában a kalucsnimat. (Mi minden történhetett a János lelkében, amíg ez a parasztos, gyakran beszszelt, primitív ember eljutott ez archaikus és végtelen távolságot betöltő szóig, hogy „valának“. Micsoda titokzatos fel nem jegyzett lelkifolyamatok ágyazták be a szokatlan nyelvtani fordulatot a féllábu vámmunkás agyába!)

János néhány újságot adott Elekesnek, aki otthon nagy mohósággal lapozta fel az Aranykorszak néhány régi számát, amelyet azután fáradtan ejtett le. A bibliába is belenézett. Erőlködött, nem talált benne semmit. Az Újtestamentum sorai másnak lehettek mennyei manna, égi, soha nem ízlelt édesség, de ő elalszik mellette. Mély szomorúság fogta el, hogy neki még az sem adatott meg, hogy a hitben keressen megnyugvást. Jánost látta maga előtt, a féllábu boldogot és úgy gondolt rá, mint a szemközti kéményen megálló fekete varjura, aki féllábával is tud repülni és olyan messze tűnik el, hogy egyszerre elvész a szeme elől.

* * *

Másnap megint egy régi ismerősével találkozott. Évekig nem látta és azt hitte, hogy már régen meg is halt. Úgy rémlett neki, hogy ez embernek nevét ott olvasta a Cetz „temetkezési intézet“ előtt, ahol évtizedek óta egy csaknem az egész kirakatot szélességben betöltő érckoporsó van kitéve, ólomkoszoruk és két aranyozott faangyal között és az ablaküvegre odavannak csirizelve a gyászjelentések. Elekes különben — amikor a temetkezési intézet elé ért — egyetlenegy alkalommal sem mulasztotta el, hogy meg ne nézze, kik haltak meg e héten.

— Na, ez derék Bagaméri bácsi! Azt hittem, hogy már nincs is az élők sorában. Ez aztán az öröm!

— Több eszem van annál. A Sándor öcsém patkolt el a tavasszal, ifjabb Bagaméri. Én az idősebb vagyok. Az igaz, — tette hozzá, meglassított hangon, mintegy jelezve, hogy ő olyan helyen járt, ahol lábujjhegyen lépdelnek az emberek, — hogy én is cudar bajban voltam, de idénézzen! — fehér vászon kabátja alól kigyűrte a karját — olyan vagyok, mint a vas.

— Hát ezt, hogy csinálta? — érdeklődött Elekes és respektussal nézett végig a hatalmas termetű emberen, aki közben vasbottal is döngötte az aszfaltot.

— Megtaláltam az igazságot. (Megint egy igazság — gondolta Elekes.) Súlyos epebajom volt. Elfer tanár már le is mondott rólam. Akkor áttértem a gyümölcsévésre. Elmultak a fájdalmaim, kimaradt a gyöngeségem. Pár hét alatt teljesen rendbejöttem. Megismerkedtem a Tannal és tudja uram, ma már rá sem tudok nézni a húsrá.

— Aha, maga is bicsérdista lett...

— Ne tessék csufolkodni. Az emberek szeretnek gúnyt űzni az igazságból. Akik még eddig elhatározták, hogy gyümölccsel élnek, — van rá eset, magam is tudok egy párat — azok meg is gyógyultak, ámbátor a tudomány már ölbetett kezekkel várta a halált. Rá fog erre jönni uraságod is, de már akkor késő lesz.

— Hát, hogy is volt ez magával?

A legtöbb ember szívesen beszél a kiállott betegségről. Úgy kezd bele a kórtörténet elmondásába, mintha saját külön eposzát adná elő, amelyek egyes énekeiben a történet szenvedőjének nyomasztó vérműködési zavarokkal, tikkasztó lázakkal, aggasztó szívgyöngeséggel kell megküzdöni, de átvágva magát e Scíllákon és Charibdiseken, beáll a lassú gyógyulás, amelynek minden egyes szakasza ismét külön érdekesség. A „bicsérdista“ valószínűleg már sokszor mondhatta el gyógyulásának történetét, mert folyékonyan ecsetelte a betegséget, majd emelkedett hangon a Tant hirdette, a Mester személyéről áradozott, aki „akármit is ugatnak, lefűtyüli az egész orvosi tudományt“.

— A mi tanunk, hogy megtudjuk előzni a betegségeket is. Éppen ezért idejekorán hozzá kell kezdeni a kizárólagos frugális táplálkozáshoz.

— És vannak már sok hívei a „tan“-nak? — kérdezte Elekes, akit ügylátszik a kérdésnek ez az oldala érdekelt leginkább.

— Erdélyben vagyunk már vagy negyvenezren. Két ujságunk is van. Az egyik Petrozsényban, a másik Brassóban. Pár év múlva megszámlálhatja az ujján, hogy hányan esznek még húst Erdélyben.

— Hát... nem látok benne semmi bolondságot. Hiszen jól lehet lakni gyümölccsel is.

— Jól! akni, telezabálni magukat, azt tudják, de itt — kopogtatott aprókat a vasbottal — itt a tévedés uram! Tudja mennyi gyümölcsöt eszek én naponta? Három-négy almát, kevés diót, ha vasárnap úribb ebédet akarok, megeszem egy szelet görögdinnyét. Ilyen táplálkozás mellett, ha az embert nem éri vasuti szerencsétlenség, a Mester tanítása szerint százhusz évig is ellehet élni.

Százhusz évig? Hohó, nagyon is megfontolandó az ilyen élet! Ő, Elekes a maga részéről vakmerőnek, sőt ostobaságnak tartja a kívánságot és a részvét egy nemével tekint a kigyúlt és bizonyára a koplalástól lázas tekintetű kisíparosra, vagy mire — nem is tudja, hogy mi lehet a foglalkozása — amint ott áll előtte apacsgallérjában, szabadon hagyott nyakkal, gondozatlanul bekötött szandáljában — alighanem ezt is feleslegesnek tartja, külön tehernek s leginkább meztőláb szeretne járni — csapzott hajával, amely egykedvűen állja a legtüzesebb napot is, mert hosszú idő alatt teljesen hozzászokott ahhoz, hogy ne viseljen kalapot.

— Ne méltóztassanak hitetlenkedő arcokat vágni! Természettudomány megállapítás, hogy az emlősök négyszeresét érik el teljes testi kifejlődésük idejének. Ott van például a ló: négy-öt éves korában fejlődik ki egészen. Átlagos életkora husz-huszonöt év. Az ember pedig huszéves kora után is fejlődik. Miért ne bírná el éppen az „intelligens ember“ ez időpont négyszeresét vagy ötszörösét? Ez csak elég egyszerű...

Elekes nem tett ellenvetést. A természettudományhoz nem ért; neki mind hivatkozhatnak elméletekre, ha még olyan egyszerűek is, mint a „Kolumbusz tojása“. Már ő tisztában van azzal, hogy hogy festenek a dolgok gyakorlatban és az elméletben. De azért biztatóan intett a szemével, hogy ha már benne van Bagaméri, hát beszélje ki magát.

— Nem humbug ez kérem! E bölcs tapasztalatokra az emberiség már évezredekkel ezelőtt rájött. A mester Zoroaster meg Konfuciusz tanításaiban mélyedt el és így felfedezte a hosszú élet titkát. Látná csak őt a dobogón! De nem erről akarok beszélni. A zsebemben elfér egész napi táplálékom. Ha megéhezek, bárhol is legyek, előveszek egy almát, azonnal eloltom az éhségemet. Tudományosan — hangsúlyozta Bagaméri, hogy elejét vegye minden lehetséges ellenérvnek — tudományosan meg tudnám magyarázni uraságodnak, hogy mennyi vitamint tartalmaz egy alma. Még csak egyet — ezzel be is fejeztem. Ön is

szegény ember. Nos — vágta ki olyan szubjektív meggyőző erővel, amely fejszecsapással megsemmisíteni készült a világ összes szociológiai elméleteit. Marxot, Lenint, mindenkit — a mi táplálkozásunk megoldja a szegénységet is. Egy almafát csak meg tud szerezni minden szegény ember! Ha az emberiség áttér a gyümölcssevésre, nem lesz több koldus a világon...

Ez már beszéd. Elekes két kézzel markolt a nyomoruság evangéliuma után. Ha tényleg oly kiadós a gyümölcssevés, hát ő is megpróbálja.

— Az összes tápanyagok, amire csak szüksége van a szervezetnek, meg vannak a gyümölcsben. Tessék megpróbálni — folytatta Bagaméri a térítés munkáját — ha nem megy, abbahagyja. De bizony Isten, nem fogja abbahagyni, szinte már látom, hogy megutálja a húst, a tejet, a tojást és csak gyümölcsöt akar.

Elekes elvált Bagaméritől és útközben (amint rendszerető emberhez, aki gondolataiban is pedantériát tart, illik) feltette önmagához a kérdéseket. Körülbeszélte magának a gyümölcssevést és azon tűnődött, hogy ha itt negyvenezer embert almakosztanak, amott harmincezer embert millénistának lehet megszervezni, ha egy futballmérkőzés ezer és ezer embert érdekel, ha polgári dalárdák versenyére összeszaladnak a városok — akkor miért nem lehet komoly politikai munkára összehozni tíz embert, hogy meg lehessen szervezni az erdélyi magyarság pártját. Milyen gyönyörű, öntudatos kalásztérlelő lét volna itt — Bukarestig hallatszana el dübörgése a magyar jajnak, a panasznak, — ha legalább annyi embert forrasztana testvéri együttesbe érzelmi odaadásban és tennivágyásba a politikai gondolat, mint ahány a gyümölcssevőt, a fogarasi mester tébolya.

De lehet, hogy nem is téboly. Amiben negyvenezer ember vakon bizik, már szintiszta igazság.

Otthon bejelentette Mariskának, hogy neki ne adjanak többet húst, mert ő áttér a gyümölcssevésre. Mariska hangosan kacagott: Bánja is ő, ha Elekes felakasztja magát, de figyelmezteti, hogy jobban tenné, ha nem töltené idejét ilyen bolondériákkal és utána nézne, hogy keresen már valami foglalkozást, mert nem lesz hajlandó egy „egészséges és munkabíró embert“ kitartani.

Pár napig küzdött Elekes a gyümölcskoszton, vágyott a rendes táplálkozásra, de föltette magában, hogy kitart, mert ezzel az akaratát is megacélozza, — már pedig neki a jövőben igen nagy szüksége van megingathatatlan akaratra.

Később könnyebbnek érezte magát, bár nem tudta eldönteni, hogy valóban könnyebb, mozgékonyabb-e, vagy csak bebeszéli magának. Az egyszer bizonyos, hogy agya az éhezéstől frissebben fogott; gondolatai gyorsabban váltották egymást, szinte galoppíroztak.

— Ha csak hiszem is, hogy könnyebb vagyok, de nincs is úgy — nem-e elegendő az? Az illúzió a fontos. Szamárság önönmagába véve is, hogy mennyi húst zabálunk mi össze! Tán ezért tesszük, mert itt olcsóbban lehet jóllakni, mint más országban? Ahány csapszék, söntés, kuglizó van Erdélyben, mindenütt lármáznak az emberek (viziókra hajló képzelete sörözéstől rekedt hangokat vélt felismerni), hogy „transzilvánizmus!“ „több erdélyiességet!“ — Ez a vérből táplálkozás, korai érlelmeszedés, ez a mi transzilvánizmusunk — jegyezte meg igen-igen keserűen.

* * *

Estére minden rendes ember hazaigyekszik, de Péter este sem érezte jól magát otthon.

Mariska hetenként legalább kétszer azzal ment el hazulról, hogy (színházjegyet kapott a szerkesztőségtől) a színházba megy. Egyedül? — kérdezte Elekes. — Hát persze, hogy egyedül! Dolgozni bezzeg szabad nekem egyedül is — tette hozzá csipősen — ne féljen nem harapja le senki az orromat. Ha pedig féltékeny, várjon meg az előadás végén. De fölösleges megvárnia... A „fiúk“ közül mindig akad valaki, aki haza kísér.

Elekes néha megvárta Mariskát s amig vége volt az előadásnak, többször körüljárta a sétatert. Egy este is ott ödöngött a sétatér bejárájánál, amikor szembe találkozott Sternnel, aki mint mindig, rohanva vágatott. Stern majd fellökte, amikor kalapjával integetett felé: jöjjön Elekes úr kísérjen el a színházig! Van egy kis dolog az igazgatóval. Kiadták a színházi koncessziókat és persze Kelemen, akinek ez a rovatába tartozik, ide sem üti az orrát. Nekem kell annyi munkám közepette lemásznom, mert különben lemaradunk.

— Csak ne olyan gyorsan, szerkesztő úr, mert nem tudom magát követni.

Stern próbálta meglassítani lépteit és az órájára nézett: pont tíz percig beszélgethetünk. Hát hol is hagytuk el a multkor? Foglalkozik még a politikával?

— Szívesebben nem foglalkoznék, de lehet nekünk nem foglalkozni politikával?!

Stern arcán megjelent a már rég ismert titokzatos mosoly. Nem válaszolt, de egy olyan mozdulatot tett, amely azt fejezte ki, hogy erről neki külön véleménye van, de most nincs ideje bajlódni a problémával.

Elekes szóbahozta, hogy mostanság ő is gyümölcsévésre adta magát. Félénken megkérdezte, hogy mit szól Stern a bicsérdízmushoz?

— Hogy őszinte legyek, nem lepődöm meg rajta, — válaszolt Stern finom mosollyal. — Olyan ember, mint ön, egyenesen predesztinálva van arra, hogy egy-kettőre beleessen e hóbortokba.

Elekes megütközött a Stern kijelentésén. Ezt a „durvaságot“ nem várta volna tőle.

— Bocsánatot kérek! Amikor azt mondom, hogy olyan ember, mint ön, „erdélyi“ embert akartam mondani. Mi, erdélyiek — magamat sem véve ki, hiszen én is ez alatt az üvegbura alatt szívom a levegőt — egy kicsit valamennyien félkótyák és bolondok vagyunk. Talán nem is bolondok, hanem regényes lelkek. Csak annak hiszünk, ami majdnem világos. Ez a kiolthatatlan romantika — beszéltünk már erről, de minduntalan vissza kell térnem reá — benne van parasztban, nadrágos emberben. Ballada, félhomály, — de a megfelelő kifejezést bizzuk csak az akadémikusokra! Már régóta figyelem e tünetet... A transzilvánizmusnak — a szónál megrezdült Elekes, mint amikor egy megütött hangvillára felneszel egy másik hangvilla — a romantika, az érzelgősség alapvető sajátsága. Az embereknek a kalandosság, az újszerűség úgy kell, mint a falatkenyér. Ez a romantika több nálunk, mint egyszerű emberek tömegpszihozise. Író, politikus; művész, intellektuel — itt mindenkinek meg van a maga bogara. Egyik tehetséges írókollegám, plébános volt valaha, gondolt egyet, kiugrott a reverendából, elment egy istenhátamögötti faluba molnárnak. Uk-muk-fuk fejébe vette, hogy megcsinálja a székelység mitológiáját. Vissza — mondják vele együtt a hegylakók legjobbjai — a pogánysághoz! Az elemek istenségéhez, a barlangok közé! Egy másik székely író átvitorlázott Amerikába, mert azt hitte, hogy ott székelynek lenni külön varázsa lesz e romlott világunknak. Drámát írt arról, hogy még ma is élnek az erdő mélyén székelyek, akik megvetik a kereszténységet s véráldozattal fogadnak hitet egymásnak. Azt hiszi, hogy csak a kisebbségi politikát csinálják nálunk romantikus alapon? Ismerek egy másik erdélyi író, aki elment parasztnak, maga hajtja ökreit az országúton, virágot tűz a kalapja mellé és mindent azért, hogy közelebb legyen a földhöz... Itt minden betűvető ember — mi tagadás, magamat sem véve ki — nem önmagát, hanem az emberiséget akarja megváltani. Egy marosvásárhelyi író, akinek négy hetilapja levitézlett, megnősül és az oltár mellől azt kiáltja barátainak: nincs baj fiúk! A lapom egy félévig ismét megjelenhetik. Él Sztánán, itt a közelben egy ember, aki túl a Tiszán a legelsők között volna, itt ragad, házat tákol, saját kezével hordja össze a téglát és a maltert. Amellett fest, rajzol, szervez, politizál, templomot épít, könyveket ír és ő maga áll oda kezdetleges betűszekrényéhez, hogy kinyomja a könyveit. A Kőműves Kelemenek földje... Az öreg Benedek Elek is hazajött a falujába: követ törni, sziklát sajtolni. Tele vannak városaink rendkívüli képességű emberekkel, akikből mind lehetett volna valami, majdnem zsenik, de az erdélyi „majdnemség“-ben megállanak egy isteni torzó félszeg mozdulatánál. Déva vára csonka tornyaival csufondárosan kacag fel a felhős égbe... Ha ön mindezt úgy látná, amint nekem, a

szándékában megroppant, hiteben meghasonlott „majdnem“ kőművesnek látni e néhány év alatt megadatott... ezt a sok félmunkát, véres kacagtatásu nekigyürkőzést, ezt a malomköpróbát, ezt a csírájába visszazomló vergődést... Mint a középkor szentjei úgy tartják nyitva a szemüket: félig behunyva csak az eget látják, de a földet, a kavicsot, soha. Székelyföldön jártamkor nem egyszer láttam e hegyek között harisnyás székely fuvarost, amint ült a szekér közepén a borvízei felett, aludott az istenadta és előtte lassan poroszkált kis mokány lova. Lássa, ez Erdély! Järmünket odakötjük valami gondolathoz, ideálhoz és fantazmagoriához, behunyt szemmel, bóbiskolva, egy-egy lökéstől neki ütődő fővel hagyjuk vitetni magunkat tőle... Én szeretve gyűlölöm Erdélyt. Gyöngeségeivel, hibáival... A romantikáját is imádom, mert sorsszerűséget látok benne. Ne mondják hát nekem, hogy gunyolom önt, mert rászánta magát a bicsérdízmusra. Én ebből is csak azt látom, hogy mind e mozgalmak azért találnak gyökeret, mert ez az erdélyi lélek rejtelmes vadregényességébe, e ritka jótéteménybe tapadnak. De itt vagyunk már a színháznál.

A színházból sűrű tömegek hömpölyögtek ki és betöltötték az úttestet is. Ugyanakkor újabb tömegek rohantak be a színház bejáráin. Amikor e beszélgetés történt, délután négytől éjfélig szakadatlanul játzottak a színházban.

Elekes gondolkozott és figyelmesen nézett a kitoduló tömegekre.

— Gondolkodik? Óh, én is, de sohasem jövők tisztába vele. Nézze csak, itt van ez a színházi előadás is. Az ember azt hinné, hogy mind kulturára éhes emberek ostromolják meg a jegypénztárt. Eh... Nem kultúra kell az embereknek, hanem Gold. Tudja ki az a Gold? Egy kisvárosi hipnotizőr érintés nélküli gondolat átvitelével, szuggeszciós mutatóványaival. Bűvészkedéseinek híre felkorbácsolta a mi városunkat. Hirlapi csaták kerekedtek, ma már nagyobb híresség nálunk, mint maga Napoleon. Persze, ez is csak Erdélyben tud ilyen nagy fiu lenni! Kivágja az adut: misztikumot ígér, elképesztő földöntúli erőket sejtet meg, vagy legalább azt hiszik az emberek róla. Gold mindenkinél jobban megfelel az erdélyi lélek elvágyódásainak. Fontosabb szükségleti érzést tölt be, mit mondjak magának, mint a zene, a leghíresebb vonósnegyes. Nézze csak — vonta felre Stern Elekest, maga is meglepődve — ismeri ott azt a kis köpcös, kékszemű, ápolt öreg urat, aki felöltőjével a karján illumináltan rohan ki a színházból? Nézze, ez az úr igen nagy műveltségű ember hírében áll; miniszter is volt. Azt mondják róla, hogy az erdélyi színészet küzködő napjaiban egyetlen egyszer sem tette a magyar színházba a lábát. Meg is tudom érteni: aki a milánói Scalaban, a párisi nagy operában nézett végig előadást, annak joggal derogál a kolozsvári „játékszin“. De most itt van a Gold estélyén!... Most egyszerre eszébe jutott, hogy támogassa a kulturát. Nézze, hogy csillog

a szeme, még mindig Goldon töri a fejét... Máskor talán föl volnék háborodva. Kaszárnya stílusban írnék vezércikket róla, de most szinte igazat adok neki: minden intellektuális meggyőződésnél erősebb rugók lökték őt ide: a lelke mélyén ott lappangó romantikus éhség, az erdélyi lélek visszajáró szelleme.

Elekes kíváncsian nézett a távozó úriemberre, akit nem ismert fel.

— Ki ez az ember? — kérdezte Stern felé fordulva.

Stern habozott, hogy megmondja e a nevét, de valami dacos gunnyal, amely neki még jobban fájt, mint amennyire Elekesnek fájni fog most, a jótakarás kegyetlenségével a fülébe sugta:

— A nevét nem mondom meg. Találja ki. A magyar párt elnöke.

Azután elrohant. Elekes sokaig nézett utána.

Mint aki sokáig megtartóztatta magát a játéktól és most egyszerre csak odasodródik, ahol kártyáznak... előtte a sok papírpénz és a zsebében nincs semmi... — hasonlóképen vetette rá magát Mariska az új szerelemre. Nem is volt szerelem. Kellemes zsongást csak az együttlét perceiben érzett. Ha egyedül volt, innen-onnan szedte össze a sok képfoszlányt, hogy megjelentesse Kelemen alakját. Amint fölkapott a levegőből egy szemet, arcvonást, hangot vagy mozdulatot — sohasem sikerült neki, mindig valaki más jött ki s ha megfeszült volna is, akkor sem tudta volna eltalálni Kelemen igazi arcát. Minden szerelmes így van, az emlékek boldog-keserű rekonstruálásával, ám Mariska unta már ezt is, mind kevésbé törte magát, hogy megidézzé azt a tekintetét, azt a külsőt, amelyet az ember annál jobban hajszol, minél inkább elszalad előle. Voltak érzéki vágyódásai Kelemen után. Az együttlét fellobogást, megsemmisülést jelentett, de e mámorító pillanatokat nem kötötte össze más, mint az alkalom. A közbeeső időket nem töltötte ki az a folytonos áramlás, amely a szerelmeseket akkor is kéz kézben tartja, ha távol vannak egymástól.

Mariska az első perctől kezdve látta e viszonynak jó és rossz oldalát. Nem is ez volt a baj; inkább az szomorította el, hogy már az első pillanatban, amikor az elhatározó lépést megtette, is látta.

Egy-egy percében kedve lett volna visszacsínálni az egészet. Egy darab ideig én is csaltam az uramat, mint annyi asszony — mondotta magában, — szép volt, tilos volt, legyen vége! Szerencsére Péter nem is tud róla és nem is fogja sohasem megtudni“.

Alig, hogy elhatározta magát Mariska, hogy szakítani fog, nyomban vissza is rettent e gondolattól. Hát lehet a multat visszacsínálni? Nem kényelemből, a lusta erők fényűzéséből, unalomból, vagy léha változatosságból csalta meg az urát; nem azért vetette magát egy idegen férfi karjaiba, mert tele van szeszéllyel, gyermekes kíváncsisággal. Az ő esete más, menekülni akart egy olyan életből, amelyet tovább élni már nem lehetett. Egy olyan világba, amelyről mindig voltak sejtelvei, de csak Kelemen ismertette meg vele. Ez új világ rendje arra figyelmeztette Mariskát, hogy az életnek nincs s nem lehet más értelme, csak az, hogy kiéljék, minél vadabbul. A holnap olyan bizonytalan... Ez az új élet is az, de tele van lehetőségekkel. Elekes mellett viszont remény-

telen a helyzet. Kelemen esetleg el fog venni feleségül — ez a gondolat is megforgott agyában.

Kelemen mindenáron igyekszik tartani, de hogyan? Nyomban hozzákezdett, mint a legtöbb asszony, aki szeret valakit, hogy Kelemen saját képére gyúrja. Hazulról azzal az ürüggyel, hogy minden délben a szerkesztőségben kell lennie, mert sok a munka, Kelemen legénylakására ment. Külön kulcsa volt, tett-vett, rendezgetett a szobában. Kelemen mindig későn ébredt. Mariska maga készítette el gyorsforralón Kelemen kávéját. Megnézte a ruhatárát, veszekedett a bejárónővel, hol pecsétet vett ki a nadrágjából, hol egy gombot varrt fel rá és amikor felébredt Kelemen, hosszasan elnézte a Kelemen száját, amint nyelte a pillés kávé és mosolygott hozzá. Kelemen cigarettára gyújtott, a plafont nézte. „Gondolkodom, most egy vers jutott az eszembe.“ Mariska óvatosan leült egy karosszékre és stoppolni kezdett, csak néha pillantott titokban a Kelemen arcára, hogy hogyan készül, formálódik is az a vers? A stoppoló pamutok váltása közben elképzelte magában, hogy a vers mind róla íródik és kiábrándulást érzett, amikor Kelemen kijelentette, hogy „Ez a szerelem még nem érett meg versre, de majd egy nagy költemény lesz belőle.“ Egész ciklus, de most neki még a régi érzéseket kell likvidálni. (Merő kedveskedésből megpróbálta Kelemen, hogy verset írjon Mariskáról, de nem ment, mert ő csak az elképzelt dolgokat tudta szépen megírni, Mariska pedig valóság, ott ül az ágya szélénél).

— Rendes embert fogok belőled csinálni, meglásd — mondotta Mariska és leseperte a párna széléről a kenyérmorzsákat. — Vagy tán azt hiszed, hogy rendes ember nem lehet nagy író?

Kelemen félrehuzta a száját — polgári lélek — mondotta magában — már is leakar húzni magához. De nem hagyom magam. Hogyis ne. Mariska — most már főnhangon mondotta — én főnn akarlak látni. Nagy nőnek, nem pedig szakácsnőnek.

— Ugy beszélsz, mintha nem is esne jól neked, hogy minduntalan kiszolgálalak. Lubickolsz a kényelemben, mintha nyakig langyos fürdőben ülnél. Végre kapsz egy rendes kávé, főllel, tiszta pohárban, úgy ahogy dukál. Ha nagy kegyesen fölébredsz, már mindent kikészítettem a székre.

— Belőlem is Elekes Pétert akarsz csinálni? Na most az egyszer tévedni fogsz — egy kis ingerültség volt a hangjában.

Mariska erre fölpattant, mintha puskából lőtték volna ki.

— Hát mit csinálsz? Adj tanácsot, ha olyan nagy bölcs vagy.

— Hát... menj el moziszinésznőnek, — jutott Kelemen eszébe, de maga is érezte, hogy ilyen tanácsoknak nincs semmi időszerűsége.

— Csak beszélsz a világba. — Simította meg Mariska Kelemen homlokát. Lennék veled egész nap, kiverném a fejedből a sok bolondságot.

Még hogy egész napot?! Erre aztán igazán megijedt Kelemen.

Nem. Ezt a viszonyt lassanként ki kell hűteni, mert még baj lehet belőle, — félretolta Mariska kezét és összeráncolt homlokkal a menyezet felé bámolt.

A menyezet szélén és a fal szélességében fehér és kék csíkok voltak, kerekén, különböző kiszögelésekkel. Kelemen külön megszámlálta a fehér csíkokat és külön a kék csíkokat, azután a girlandok ábrarészleteit is összefoglalta, majd a kályhacsempéit számolta össze, külön a téglalakúakat, külön a kockákat, statisztikát készítve úgy a nagyobb, mint a kisebb darabokról, majd hirtelen, minden átmenet nélkül Bováriné jutott az eszébe. Tisztára Bováriné — nézett Mariskára — kölcsön kell már adnom neki e könyvet, hátha kijózanodik. De mégse... — kopogtatott a paplanon ujjával, — Mariska azt találná hinni, hogy én Rudolf vagyok vagy pedig Leon, már pedig engemet nem lehet yonvillei mértékkel mérni — azután tovább törte a fejét, hogy melyik volna a legkönnyebb mód a köztük fennálló barátságos viszony minden zökkenés nélküli visszafejlesztésére.

Mariska stoppolás közben gyakran nézett a még mindig az ágyban lustálkodó Kelemeure és tele volt balsejtelemmel. Ismét megállapította, hogy csak rajta mulik, hogy Kelemen a hatalmába kerüljön. Kelemen szeszélyes ifju, zabolátlan egyéniség, könnyen lelkesedik, de könnyen meg is unja, amit megkíván: ő az idősebb, a tapasztaltabb, — neki kell hát találékonynak lenni.

De hova fog mindez vezetni? — tápáskodott föl Kelemen az ágyból és szemével a papucsot kereste.

Mariska fölállott, hogy Kelemennek kikészítse a papucsát. Meggondolta magát. Gyorsan Kelemen mellé feküdt az ágyba, hogy a mesterségesen felgyújtott érzékiség lázában tapassza Kelemen ajkára a kételkedést, de a magáét is...

Akárhogy is próbáltak megfeledkezni a külvilágról, elvonatkoztatni magukat nem tudták tőle. Azt is hallották, — amit szerelmeseknek csókok között nem volna szabad — a megszólaló déli harangszót a reccsenő butort és azt, hogy a butorozott szoba szomszédságában, a fülkében valaki lehúzta a vízvezetékét...

Déltájban mindig együtt voltak, de csak egy órácskáig, mert Mariska sietett haza, hogy még idejekorán ebédet kapjon. Omnibusz bérlete volt (Kelemen meglepte egy havi protekciós bérletjeggyel.) A szerkesztőségben ismét találkozottak, itt azonban diszkrétén viselkedtek, bár Mariska nem bánta volna, ha kitudódik ez a szerelem s már el is képzezte maga előtt a percet, amikor bejelenti a fiúknak, hogy válik a régi urától, Kelemenhez megy feleségül.

Este mindig Kelemen kísérte haza, unott szabályszerűséggel. Szerelmeskedéseik negyedórái rendszeren déltájban zajlottak le. Ezt a körülmények követelték így, Kelemen nem is emelt kifogást, sőt meg-

nyerte a tetszését is, mert szerinte délben az urak és a kiváltságosak szeretkeznek, a filiszterek szerelmi idénye az este, vacsora után.

* * *

Viszonyuk már hetek óta tartott és minden egyes nap meggyőzte Mariskát arról, hogy neki még határozottabban kell kezébe venni Kelemen átgurását, merl a fiatalember érzései unottak és szemmel láthatóan megkopnak szavai is, egész kedélye romlik.

Mariska józanul gondolkodó hölgy volt és amikor elhatározta magában, hogy Kelemennek a felesége lesz, véglegesen szakított minden holdvilágos romantikával. Sietett is a komoly élet megalapozásával és azt tartotta, hogy „nem lehet hosszú kötélre eresztetni a dolgot” — a napokban a gyermekek is haza jönnek és az ő keresete nem lesz elég, hogy a gyerekek kiadásait is fedezze. Ami az új frigyet illeti, nagyon természetesen a gyermekeket nem zudítja Kelemen nyakára, hanem majd beadják őket az internátusba. Világosan látta maga előtt e jövőt, — öt-tíz évre előremenőleg. Kelemenből komoly szerkesztő lesz, de azt sem bánja, ha továbbra is szépirodalommal foglalkozik, csak haladéktalanul át kell térnie a versírásról a prózára, mert versekkel nem lehet pénzt keresni. Ő maga nyelveket fog tanulni, talán nyit egy kalapos üzletet, vagy ismét beiratkozik a konzervatóriumba, hiszen oly kellemes althangja volt egyidőben. Erejében, hogy minden így lesz és ő ezt keresztül fogja hajszolni, ha közben a szerelem el is ernyed, vakon bízott. Csupán a módszerekkel nem volt még tisztában, hol kell meggyorsítani a tempót, hol kell utána engedni, hol kell résen lenni. Így igen lassan mennek a dolgok, már pedig a „sok betegségnek halál a vége”. Mariska várta a pillanatot, amikor e fordulatnak, ha mindjárt erőszakosan is, de be kell következnie.

Ez a pillanat is megjött.

Augusztus utolsó hetében, amikor ismét véresre harapták egymás száját, aztán fáradtan, kiegészítőül ültek a díványon, a nagy összeolvadásból mind a ketten visszabukva külön-külön életük aléltágába. Kelemen törte meg a csendet:

— Mondjad fiam, az urad még mindig nem sejt semmit erről, izé... ami viszonyunkról?

— Miért kérdés?

— Csak úgy!

— Nem édes, az ilyesmit egy férjnek nem szokták az orrára kötni. Azt akarod, hogy megmondjam? Egy szavadba kerül...

— Isten őrizz!

— Miért rémülsz meg? Hiszen ugyis el akarsz venni feleségül — simított arcát a barátjához. — Oh, én belelátok a buksi fejedbe — hízeltgett asszonyi kiszámítottággal: most, most kell megragadni a pillanatot.

Kelemen elsápadt és gyorsan elkapta a fejét.

— En? Elment a szépeszed? — tiltakozott és könyörgött egyszerre a hangja.

Mariska lesütötte a szemét; ujjai ott babráltak keresztbe vetett lábán.

— Azt mondtad, hogy szeretsz — turbékolt összeszedve hangjának minden dallamosságát, — hát akkor ezt is akarnod kell. Alig egy kurta órát tudunk csak szentelni a szerelmünknek. Azt is csak lopva, e barátságtalan butorozott szobában. Hallgass ide! Szép csendesen elválok az uramtól és még az ősszel megesküszünk. Kiterveztem már mindent. Megélhetést, lakást...

— Nem, nem akarok megnősülni — kapálódzott Kelemen — nem nekem találták ki a nősülést. Szegény ördögök vagyunk mind a ketten; ha a kettőnk nyomoruságát összetesszük, azzal csak nagyobb lesz.

Mariska arcán felhő jelent meg, de egy hang belülről folyton azt sugta neki: üsd a vasat, amíg forró. (Ismeri ő már Kelelent, akár a tenyerét. El volt készülve, hogy a fiú meg fogja kísérelni, hogy kibeszélje a házasságot.) Most ő kezdte el finom gunnyal:

— Saját szavaidat fogom a fejedre olvasni: aki szeret, nem gondolkodik. Fejest ugrik — pont e szavakkal mondtad, igaz? — fejest ugrik a víz közepébe, meg ezt: csak a szerelemért érdemes élni — ki mondta mindezt, ha nem te? Talán a csányi pap?

Kelemen a fejéhez kapott. Felugrott és percekig alá és fel járkált a szobában. Bosszankodott, hogy éppen saját staniol-papírba göngyölt szavait kell hallania a Mariska szájából. E szavakkal emelte ki Mariskát az unott polgári életből s ahelyett, hogy hálás lett volna neki, most ugyancsak e szavakkal őt akarja berántani a szürkeségbe. Nem, ezerszer nem! Olyan asszony nem termett a világon, aki őt be tudná fonni.

Kelemen hangja harciasabb lett, aszerint, amint egyik szó lökte, bátorította a másikat. Lappangó önzése zabolátlanul került a himes szavak fölé. Mariska sirásra görbült szájával pillantott rá és elkapta Kelemen hadonászó kezét.

— Csendesen fiam, csendesen. Sohasem hittelek volna ilyen parasztnak — lángolt benne az indulat, de összeszorította a fogait — jó, hogy megismertelek... csak azt sajnálom, — s macska tekintetéből ravasz, szinte alattomos szikra csapott fel — hogy tegnap este mindent elmondtam az uramnak.

Kelemen csak nézte Mariskát. Naiv vidéki asszonynak látta eddig, akit pár mézes szóval le lehet kapni a lábáról... aki megtiszteltetésnek veszi, hogy ő, Kelemen István az erdélyi irodalom „legnagyobb” költője — ez a jelző kijárt minden írónak, akinek legalább tíz verse, vagy novellája jelent meg nyomtatásban — arra érdemesítette, hogy viszonyt kezdjen... Egy gépirónóvel... Tessék! — most fölkapaszkodott az ugorkafára és nem akar lemászni róla. Ez az asszony!

Nem is szép, — mérte végig Mariskát tetőtől talpig — a bokái vastagodnak, százszor mondtam neki, hogy fáslizza a lábait; az alsó testnek semmi játéka nincs s milyen kopottas szegényke. A kezei is pirosak a munkától... Miért nem gondolja a kezét glicerinnel, vagy mi az ördöggel? A szeme, az egyetlen szép rajta. Az ajka... na az is elég szép, nagy érzéki széles ajka van, de a foga romlik — a kultúrálanság jele. Mindig csak a maga nótáját fújja, hogy áldozatokat hoz... Én talán nem hoztam? Igaz, hogy Mariska ingyen nő, de a végén is minden nő csak pénzbe kerül. És milyen unintelligens! Nem fog rajta a tanítás, nem kellene neki a francia szatirikusok, Courts Mahler kell neki, állandóan csak Courts Mahler. Félesztendő mulva e nővel még a külvárosban is dehonesztáló lesz jární.

— Ezt tetted, ezt merted tenni, — rivalt rá az asszonyra — meg gondoltad a következményeket?

— Hát ez csak természetes — kacagott föl kényszeredetten Mariska.

— Fő a nyugalom. Asszonyi dolgokban fő a nyugalom — biztatta magát Kelemen, valami foglalkozást keresett. A nyakkendői között választott, egy divatosat erőszakolt gondossággal megkötözt. Mariska tükön állott. Kelemen foghegyről odavetette neki:

— Mariska szívem más a szerelem és más az élet. Neked gyermekeid vannak. Azt mondom neked, menj vissza az uradhoz. Még nem dultad föl a boldogságát, hogy vissza ne táncolhass. Meg fog bocsájtani neked; ő a jó ember.

Mariska kiejtette kezéből a ruhakefét és keserves zokogásra fakadt. Kelemen szerfelett kényelmetlennek látta e helyzetet. Ledobta nyakkendőjét, elővett egy másikat, dühösen nyomkodta a kemény gallér alá, tehetetlen indulatában majdnem szétszakította.

Megkezdődött közöttük hát a harc nyíltterepen, nem mint eddig a fél és ki nem elemezett érzések guerillacsatározásaival. Mariska ismét metsző gunnyal vágta Kelemen szemébe, hogy mióta lett olyan „polgári“ gondolkozású lény, akinek egyszerre anyagi skrupulusai vannak, miért nem okozott mindez, mielőtt behálózta volna, gondokat; Kelemen úr nagyon téved, ha azt hiszi, hogy kihagyja magát dobni; neki házasságot ígértek. Így jár az ember, ha csirkefogókkal és pernahajderekekkel kezd ki. S mikor Mariska e szavakat mondotta, maga is megrettent tőle: hát lehetséges az, hogy még pár héttel ezelőtt a csillagokat nézték és most úgy szidják egymást, mint a bokrot.

Kelemen cinikusan viszonzta a vágást:

— Hja már ilyenek vagyunk babám!

Ezt már Mariska nem bírta ki, sziszegett és elrohant.

Kelemen utánna nézett. Egy pár pillanatig habozott, hogy ne szaladjon-e le a lépcsőn ne engesztelje-e ki még a lépcsőházban.

— Eh! Tul vagyunk a nehezebbjén, — mondotta magának han-

gosan s szinte örült, hogy ez így volt. Violetára gondolt, akivel amióta a cukorkagyárossal is megismerkedett, gyakran mulatott. Minden este együtt voltak a barban. A cukorkagyáros fizetett.

* * *

Mariska a jelenet után félig ájultan került haza. Nem szólott otthon semmit, azonnal lefeküdt az ágyba. Péter megrettenve kapkodott fűhöz-fához: a Mariska pulzusát tapogatta, mindenképpen jeges borogatást akart a mellére rátenni, azt hitte, hogy spanyolt kapott, mert csak az okozhat egyszerre magas lázat. Mariskának meg kellett mutatni a nyelvét, de amikor Elekes kiskanalat is hozott, hogy megnézzze az asszony torkát, Mariska türelmetlenül ütött a kezére:

— Hagyjon békében, nincs nekem semmi bajom. Egy kis hőemelkedés, az semmi.

Elekes lábujjhegyen járt-kelt a szobában és el akart szaladni az orvoshoz. Mariska teljes erejéből tiltakozott az orvos ellen. Végre az ura hosszas rimámkodására belement, hogy az esetben, ha reggelig nem mulik el a láz, kihívadják a doktort. Már is elszaladt a Monostor-uti patikába — ahol a régi barátságra való tekintettel ötven százalékkal olcsóbban számítják neki a gyógyszert — és vásárolt mindenféle lázcsillapítót.

Mariska egymás alá gyűrte a párnákat, majd felkönyökölt és belenézett a semmibe. Mía nagy csalatkozások érték. Jóllehet eddig is tudta, hogy a Kelemennel való viszonyában nem volt sok „megalapozottság” és nem így érintkeznek azok, akik őszintén szeretik egymást. Mint egy kicsavart citromot, mint egy rongyot... eldobni őt — ezt nem lehet kibírni gyomorral.

Az összeveszés már mindkét részlől annyira elmergesedett, hogy nincs remény a reperálásra. Mariska ismét zokogásba fulladt, majd szitkozódni kezdett, majd elhalkult, csak a könnyeit szipákolta, majd ismét a levegőbe bámult — gondolatok nélkül elnézte a nap beeső nyalábaiban a porszemek csöndes játékát, majd a napsütött uszódát látta maga előtt, majd gyorsan magához tért ábrándjaiból, Pétert kereste és akkor jutott eszébe, hogy Péter a patikába ment...

Átkozta magát, hogy megcsalta ezt a jó embert. A gyerekekre is gondolt: szegények ott Valéria néninél nem is sejtik, hogy milyen rossz anyjuk van. Visszaidézte az összeveszés jelenetét, szépíteni, meglegetni próbálta, újabb reménységeket táplált magában, hogy ez csak fél-értés, kölcsönös tapintatlanság. Pista egy nagy gyerek, de ő az idősebb...; neki kell utána engedni. Rendbe kell hozni az ügyet, mert ha szakítanak, ez az önző Kelemen kiintrikálja őt még a szerkesztőszékből is...

Vajjon ki az oka, hogy így alakultak a dolgok? Ha a Közvéle-

ménynél nem ismerkedik meg Kelemennel, akkor ezt a lelkiemegváltást is elkerülhette volna? De ha meg is ismerkedett, miért hagyta magát elcsábíttatni. Könnyű Katót táncba vinni, — úgy van, ő a hibás, lelkiismereti furdalások kinozták és gondolatban több ízben bocsánatot kért Pétertől. Mariska nagyon jól tudta, hogy Péter, valahány-szor bocsánatot kért tőle, mindig meg volt hatva, könnyezett, mintha neki bocsájtottak volna meg.

Másnap Pétert felküldte a Közvéleményhez, hogy jelentse be, gyengélkedik, néhány napig nem tud feljönni.

Elekes bekopogtatott a szerkesztőségbe és Kelemen rosszat sejtve, a kalapját kereste, hogy a szerkesztőség hátsó ajtaján kiosonjon. Attól tartott, hogy Elekes — aki Mariska bevallása szerint mindenről tudott — azért jött el, hogy őt felelősségre vonja és botrányt csináljon. A botrány „nem az ő esete“, finom artisztikus lelke nem visel el lármás szembenállásokat és egy diplomata érzékű úriember ilyenkor feladja a harcot, az egész terepen visszavonul és előre elkerülve az inzultust, angolosan távozik. A hátsó ajtó véletlenül be volt zárva — máskor bezzeg éjszaka is nyitva van és a villanyt sem oltja el senki — a szerkesztőségi szolgát kellett volna megkeresnie, hogy kinyissa, de az is elkódorgott a postáért — és így az Elekessel való találkozás kikerülhetetlen volt.

Elekesnek közömbös tekintete legkevésbé sem árulta el, hogy tán Kelemennel valami leszámolni valója lenne. A költő zavartan kerülgette Elekes nézését és azt gondolta magában: vagy buta ez az ember, hogy még röhög is, ha látja felesége csábítóját, vagy pedig olyan romlott, hogy szemet hűny előtte. Még mindig azt várta, hogy Elekes ki fog törni, de változatlan nyugodt arcvonásai őt is megnyugtatták.

— Úgy látszik csak ijesztgetett Mariska, hogy mindent elmondott az urának — és most már nem neheztelt Mariskára, de vágyódott is utána.

Elekes Mariska betegségének okát úgy magyarázta meg, hogy ez csak egy nyári influenza lehet, amely mindig kellemetlenebb, mint a téli influenza, szeszélyes és egészen kiszámíthatatlan hatású és az a csodálatos, hogy Mariska nem is náthás, ritkán köhög, csupán a hőmérséklete mutat emelkedést.

Kelemen összeráncolta a homlokát; szerette volna tudni, hogy tényleg beteg-e Mariska, vagy csak kényeskedik. Mindenesetre el fog menni hozzá és meg fogja látogatni.

— Pihenje ki magát a nagyságos asszony, addig, ameddig jól esik — szaladt át Stern a szobán, csak a félkezével nyújtott kezét Elekesnek, mert egyszerre két helyről is telefonon szólították.

Kelemen zavar nélkül lépte át Elekesék küszöbét. A konyhában főlcsapó nehéz szag — ellenére annak, hogy Elekesék még mindig

kosztot hozattak és otthon egyáltalában nem főztek — ismét felkeltette benne a homályos és zavaró képek egész özönét, amelyet első ízben akkor érzett, amikor Elekesékkal kirándulásra ment a Hőjába és e házban találkoztak.

Mariska haját mosott, éppen háttal állott Kelemennek. Szappanos fejét behajtott a vízbe és munkaközben szétnyílt a pongyolája.

— Miért is van — állott meg a küszöbön Kelemen elnézve Mariskát s a magával hozott virágcsokrot odavetette az asztalra — hogy az elképzelt szépséget állandóan a hétköznapi közönségségei kísérik, hogy minden annyira együtt van, illúzió, kijózanodás! Milyen tévedésben vannak a regényírók is, akik köteteken keresztül gondosan elkerülik, hogy észrevetessék a legszentebb érzelmeknek a triviálissal való ölelkezését és csak csókról, szerelemről, holdvilágról regélnek, pedig mindez az életnek csak egy oly parányi részletét teszi ki.

Mariska valóban komikusan hatott abban a pillanatban, amikor Kelemen képzelőtehetsége egy szentimentális jelenet bekövetkezését rajzolta ki. Feje egész kopasznak tűnt fel, homlokára rácsurgott a szappanhab, mint egy széttöredezett email és mozdulatai ahogyan összeháradt haját nedves ujjakkal szétbontani igyekezett és türelmetlenül ráncigálta, egész külsője arcfesték nélkül, reggeli gondozatlanságban, a párolgó matracok és ablakba kitett ágyneműk között minden volt, csak nem artisztikus.

Kelemennek nem volt sok ideje merengeni. Mariska észrevette, hogy megroppant a padló, visszafordult és egy tompa jaj kiáltással el akarta takarni a fejét, de a szappanhab a karján is végig frecskelt. Kelemen szemében mindez még komikusabbnak tűnt fel.

Nem tartották szükségesnek, hogy kimagyarázkodjanak. Kelemen legszebb, mondhatni elsőosztályos mosolyát vette elő. Mariska duzzogott, de az ujrareményiségnek derengése villant fel a pupilláján. Amint ez már szokás, megcsókolták egymást, de még idegenebben mint máskor.

— Komolyan akarok veled beszélni Mariska — változtatott hangsúlyt Kelemen, amikor az asszony hirtelen rendbe hozta magát és kinyitotta az ablak másik szárnyát is. — Gondolkodtam a dolgon, be kell látnod, hogy nem vehetlek el feleségül (Mariska csöndesen bólintott), csak kölcsönösen megnyomoritánók egymást.

Kelemen óvatos kísérő mozdulatokkal próbálta enyhíteni a kijelentések tartalmát. Remegett, hogy Mariskát újra felszólalja. De az asszony passzív, közönyös arccal vizsgálgatta, sőt jelezte is tekintetével: hogyhát akkor...

— Mindent el akarok követni, életemnek az a fő vágya... hogy kiszabadulj a polgári életből. Arra gondoltam... akármilyen furcsa ötlet is... nem hiszem, hogy csalódjam... próbálkozzál meg a színi pályával.

Mariska keserűen elcagagta magát. Erre a bolondságra pár hét

alatt Kelemen már több ízben tett homályos célzásokat. Igen — erősítette Kelemen — nekem az az előérzésem — és ilyesmiben sohasem szoktam csalódní — hogy meg kell próbálkoznod. Hangod is van, mozdulataid ügyességet és tanulékonytságot árulnak el. Figurád föltétlenül a színpadra utalnak s mi történik akkor, ha netalántán nem sikerülne a pálya? Még mindig olyan dolgokat láttál, amelyeknek csak hasznát veheted. Finomítja, nagyvárosiassá teszi a modorodat és mi továbbra is úgy fogjuk szeretni egymást, mint eddig. Szent meggyőződésem, hogy még jobban is. — Sugár Lajossal, a színiiskola igazgatójával ki fogom csinálni — már beszéltem is vele erről — hogy olyan időben tanítson, amikor nem vagy a szerkesztőségben elfoglalva. Összel szerződést is kaphatsz...

— És akkor elveszel feleségül?

— Akkor — mondta Kelemen nyomatékosan és habozás nélkül — akkor igen. (Kelemen nagy volt az ígéretekben. Miért is ne ígérje meg, hiszen a terminus olyan messze van.)

* * *

Igy kezdődött el Mariska új pályafutása.

A Sugár színiiskola egyik főtéri bérpalota negyedik emeletén volt. Mariska huszonnégyszeres órai vívódás és lelki tusák után úgy döntött, hogy most az egyszer még megpróbálkozik Kelemen tanácsaival.

Remegve csepengetett be az ajtón.

Az előszobában a fogason olcsó és ríktó kabátok és kalapok állottak. A bejárat az előszobából egy tágas utcai szobába nyílt, ahol néhány szemmel láthatólag rosszízű kereskedőseged és több különböző koru hölgy nevetgált. A szoba közepén nekivetett lábakkal Sugár mester állott — bársony kabát volt rajta, Lavalliére-nyakkendő és éppen Petőfi Sándor „Szeptember végén“ című versét olvasta, egészen egyéni deklamálással.

Mariska kipírultan állott meg a küszöbön; egy lépést tett előre, de Sugár mester neheztelőleg intett neki, hogy ne zavarja. Amikor befejezte a vers elmondását, megfogta a karjánál és mintha már évek óta ismernék egymást, a legnagyobb bizalmassággal a szoba közepére vonta. Mariska kényelmetlenül érezte magát a közvetlenül viselkedő csoport előtt és már szeretett volna vissza is menni, de Sugár barátságosan lenyomta egy fotelbe.

— Ön, asszonyom művésznő szeretne lenni? — kérdezte.

— Ha lehetséges. Igen nagy kedvem van a pályához.

— Hm. Tud-e énekelni? Vagy tán prózai szerepkör...

— Nem, azt hiszem operetthez van tehetségem. A hangomat kedvesnek találják. Táncolni is jól tudok. Igaz, hogy a modern táncokat...

— Hm. Asszonyom legyünk öszinték. Magácska már nem fiatal leány. Ez nehezíti a pályát. De csinos, észveszejtően csinos — és itt egy táncmesteri mozdulattal meghajolt Sugár, félre nem érthető szemrebbenéssel elárulva, hogy értékeli Mariskát, egyszerű ruhájában is imponáló szépségét és a testéből kiáradó nem mindennapos érzékiséget. — Hát kérem... Ismerkedjünk meg egymással! Majd óra után jobban összeharátkozunk, Elekes Péterné nagyságos asszony... iskolánk új növendéke — mutatta be Mariskát a társaságnak. — Mi itt kis meghitt társaság vagyunk. Sziget a vadonban — próbált idézni valamelyik szindarabból, mire egy kis lány elkacagta magát. Sugár a pedagógus szigorúságával mérte végig és odaszólt neki: Kisasszony! — közben bozontos szemöldöke a dorgálás és a rendreutasítás minden árnyalatát kifejezésre juttatta. — Tessék csak leülni és hallgatni rántotta ki zsebkendőjét és egy aranyozott színházi széket kezdett seperni vele. — Majd külön is veszünk órát... Megengedi, hogy leány nevéen szólítsam... (Mariska zavarában nem tudta, hogy mit mondjon és csak nagy későn nyögte ki, hogy Mariska). A, köszönöm... nálunk demokrácia van, testvériség! Fraternité... Jó, kérem magát Evelin, mondja el Petőfi Sándor versét, de tagolva értelmesen, lehetőség szerint nem nagyon használva kezét, felséges nyugalommal, mintha már színpadon volna, átérezve, beleélve magát, szívvel! — és itt nagyot ütött a mellére — szívvel, mint ahogyan én csinálom.

Mariska vegyes érzésekkel hagyta ott az első színiórát. Undorodott, megcsömörlött önmagától. Neki, Elekes Péternének, ilyen cirkuszokat kell végig csinálni! Onkéntelenül is végig sepert ruháján, mintha leakarta volna rázni azt a sok hozzátapadó piszkos férfitekintetet, amelyek ruhán keresztül is szemérmetlenül levetköztették.

Amikor Sugárnak, e ravasz vén embernek ugri-bugri alakjára gondolt, hányásszerű ingereket érzett a torkában. Sugárt ismerte annak előtte is, a színház „drámai apa“ színésze, akiről többször megírták már az újságok, hogy ne az előadás előtt rugjon be, hanem utána. Színésznek nem rossz, kissé régi vágású — állapította meg Mariska — a publikum szereti, csak ne volna olyan közönséges.

Délután a szerkesztőségben csak futólag, nehogy a szerkesztőség többi tagjai is tudjanak róla, számolt be impresszióiról Kelemennek és szemrehányásokkal halmozta el, hogy aljas, jobbemberekhez nem méltó légkörbe juttatta.

Kelemen vállat vont. Mosolyogva magyarázgatta, hogy ezen nem szabad megütköznie; a színház légköre „szabad“, de viszont nem oly hazug, álszenteskedő, mint a polgári társadalomé. Tudnia kell, — ha eddig nem volt még alkalma megtudni, — hogy a polgári társadalom gyökerében tisztességtelen s ma már egyedül a bohémek között „a cigánysoron“ tartják az erkölcsöt. Az erkölcs relativitásának fogalmát

is érintette, de csak momentán, mert ehhez bizonyos társadalomtudományos alapismeretek is szükségesek... Nézze meg az arisztokrácia életét. A polgári társadalom valóságos rémregényeket talál föl az arisztokraták belső életéről, pedig a különbség csak az, hogy a filiszterek vagy gondolatban követik el ugyanazokat a „kilengéseket“, vagy ha másolni kezdik, stílustalanul, émelyítő módon csinálják. Az ember legyen szabad, mentes minden előítélettől; ez az igazi arisztokrácia; tegye azt, ami jól esik. Egy olyan színész, aki herceget játszik és egy valódi herceg között csak az a különbség, hogy a színésznek nincs pénze, tehát nincs is meg az a mindent megtenni merő függetlensége. Nem azért mondja el mindezt, hogy befolyásolja. Ő, ő jól tudja, hogy a színiiskola nem elégítheti ki Mariska igényeit, legyen nyugodt, az övét sem. Vessen már számot önmagával; több színiiskola nincs a városban; egyszerre nem lehet kezdeni legfelül; azok a nagy művészek, akik ma Párist, Londont és Amerikát járják, ugyancsak valahol egészen lennt kezdtek... Vagy vegyen róla példát; ő is itt van, egy vicinális kis lap szerkesztőségében, holott képességei után már régóta a legnagyobb külföldi lapoknál kellene dolgoznia. Pár hónapig igazán ki lehet bírni. Úgy tervezi, hogy már az ősz folyamán különböző erdélyi színházaknál előkészítheti a vendégszereplést. Ezt már bizza csak rá; neki pazar összeköttetései vannak a színházaknál.

Mariska hitt is e szavaknak, nem is. Van eset rá, amikor az ember jobb meggyőződése ellenére cselekszik, mert azt hiszi, hogy hátha... hátha azt a szemernyi lehetőséget, amely mégis csak kínálkozik, meg tudja ragadni. Hány és hány történetet meséltek el neki, hogy asszonyok és férfiak karriert csináltak, pedig nem volt egyébük, csak a szerencséjük. Végig gondolta az utolsó napokat. A színipályára hagyta vezettetni magát, abban a hiszemben, hogy így könnyebben fogja Kelement a markában tartani. De most már fölteszi a kérdést magához: miért ne lehessen belőle tényleg kenyérkereső, tehetséges, használható színész? Ha számítása bevalik, nem hoz szégyent sem magára, sem másra. Hány urilány ment színipályára és szó sem férhet a tisztességükhöz. Neki egy kötelessége van az életben: önmagáról gondoskodni. Sajnálja Elekest, de nem tehet róla, ha az lesz a vége, hogy mégis el fognak válni egymástól. De Kelemenen is megbosszulom magamat — tette hozzá felindultan s voltak pillanatai, amikor engesztelhetetlen gyűlöletet érzett iránta és kikaparta volna a szemét.

Szorgalmasan járt fel az órákra, nem mulasztott el egy leckét sem. De már egy hét múlva rájött arra, hogy Péter a legnagyobb gyanakodással és féltékenységgel nézi távolmaradásait és egyetlen egy kibeszélését sem hajlandó elfogadni. Mariska nem akarta hazugságait ujjab hazugsággal tetézni. Akkortájt még sokkal több volt benne az öntudatosság és egyenesség. (E tulajdonságait a Domáldiak és a Várdyak

örökéből hozta magával.) Egy délután kereken ki pakolt Elekesnek, hogy már egy hete beiratkozott a színiiskolába és feltett szándéka, hogy színészné lesz belőle.

Elekes egy szék támlája után kapott, hogy leüljön. Elakadt ajkán a szó. Nem is tudott válaszolni, csak nézett Mariskára azzal a nézéssel, ahogyan egy katona nézi levágott lábafejét, mert az elpusztulás elől nem volt más kivezető út és a változhatatlanban meg kell nyugodnia.

Elekes — ha már két rossz között választania kell, — összehasonlíthatatlanul jobbnak tartotta ezt a kegyetlen bizonyosságot, mint az állandó bizonytalanságot, amelyben azóta él, amióta legutóbbi fix állásából kikerült. Mariska viselkedése már hetekkel ezelőtt aggodalmakkal töltötte el és szentül meg volt győződve, hogyha idejekorán nem kap állást, elveszíti az asszonyt örökre. Már sokkal szomorubb dolgokra is gondolt. Nem lepődött volna meg akkor sem, ha Mariska kijelenti, hogy csomagol, itthagyja a gyerekeket és arra megy, amerre szemvilága... Az is megforgott az agyában, hogy jönnek majd ismerősök hozzá, akik lelkendezve ujságolják, hogy Mariska öngyilkos lett... (Hiszen ő is gondolt már több ízben az öngyilkosságra, hát még egy ilyen kevésbé jóidegzetű asszony...) De szerencsére, ha nem is történt más, csak az, hogy Mariska színészné akar lenni, ez a hír is megrázza s nem képes felocsudni hatása alól...

Mégsem adott fel minden reményt. Most nem, majd lassanként meg fogja győzni arról, hogy szamárság, gondolt-e egyáltalában gyermekeire, jó hírnevére, polgári becsületére és hogy honnan a csodából szedi, hogy tehetsége van? Majd később... Majd később... Most csak azt kérdezi Mariskától, — higgadtan, minden harag és megbántódás nélkül — hogy miért nem mondta meg ezt előbb neki; végtére is ő a férj (s még egy fedél alatt vannak), tíz évi házasság után kijárt volna ennyi bizalom...

Mariska el volt készülve, hogy Elekes a lába elé borul és rimánkodni fog, hogy ne csináljon ostobaságokat. Nem bánta volna azt se, ha Péter torkon ragadja és kipofozza belőle ezt „az örületet“, mert legbelül annak tartotta ő is. Milyen jó lett volna, ha egy olyan férj van mellette, aki akarataival leigazza és rákényszeríti az egyetlen útra, ahol nincs kétség.

Mindez nem történt meg. Elekes akadozva dünyögte: színészné akarsz lenni, színészné?! De mi történik a családdal?...

Ekkor hirtelen nagy láрма keletkezett az udvaron. Rázták a kaput. Mind a ketten fölugrottak. Meghallották a gyermekek hangját. Laci és Évike tértek haza a nyári szabadságról. Ujjongva, ordítva, tárt karokkal, egészségesen, pirosan, csillogva, gyönyörűen. Elekes és Elekesné, akik azt hitték, hogy a gyermekek még csak pár nap múlva fognak megérkezni, a hirtelen örömtől könnyezni kezdtek és hol az

egyik gyereket rángatták magukhoz, hol a másikat. A kérdések, a feleletek, a csodálkozás, az elragadtatás szavai szakadtak föl belőlük. Mariska nem tudott betelni a gyönyörűségtől, hogy az ő fia hogy megnőtt; már egész férfi lett belőle, milyen erős! Pista muszkljait mutatta. Évike milyen édes! Mennyi okosság van benne! Miért írtak olyan keveset? Hogy vannak otthon? Apró részletekben mindent el kell mesélniök. Nem-e éhesek? Nem-e szomjasak? Jól utaztak? Autobuszon jöttek be, vagy gyalog? Mi van a csomagokkal? És azután ismét előlről, tízszer ugyanazt a kérdést, a gyermekek minden egyes szavát külön kiélvezve, felbecsülve és értékelve. A család együtt volt, a gyerekek összefogták az apát és az anyát. Elekes, aki Mariskának nem tudta elmondani, ami a szíven feküdt, most egy tekintetével a gyerekekre mutatott. Mély hálát érzett a véletlennel szemben, hogy a gyerekeknek éppen akkor kellett betoppanniuk, amikor családi életét a legnagyobb válság fenyegette. Vak önbizalom fogta el, hogy most már a gyermekek ittléte Mariskát eltántorítja szándékától és visszavezeti őt az egyetlen közösségbe, amelyért élt eddig és amelyért kész bármely pilanatban meg is halni.

Mintha valami magasabbrendű értelem és tervszerűség irányította volna, a természet idényei programszerűen váltakoztak.

A nyár után észrevétlenül az ős szivárgott be a városba. Béka-nyál himbálódzott a levegőben; a gesztenyefák hangos kopogással engedték el gyümölcseiket; a vadszőlők levelei is pirosodtak; a várost körülölelő dombok között a völgy, mint egy hatalmas termosztban, a letűnt nyár egyenletes melegét őrizte. Az esték hűvösek voltak és az utcára nem lehetett kimenni felöltő nélkül.

A külső élet kereteihez az emberek is alkalmazkodtak.

Az Elekes-gyerekek még a szájukban érezték a nyári vakáció édességét; visszasírták a bő rokoní kosztot, — amely „százszor jobb volt a mostaninál“, — de már beleélték magukat az iskolába és új pajtások csoportjában főlényesen lóbálták tanszereiket az utcán. A Közvélemény hasábjai is megelélnkültek; őszi divatcikkek jelentek meg a kirakatokban; a nyaralók is felejtetni kezdték, hogy egy jobb és könnyelműbb világba cseppentek a nyáron. Várday is megmaradt méhese közelében nyaralt, új virágkeresztezéseket figyelt meg, de most újból felvenni készült a pártszervezés programját. Kelemen új verseskötetre — ez már a negyedik kötete volt — gyűjtött előfizetőket és ahogyan ő mondja, „szép lelkeket organizált“. Mariska előleget vett fel, hogy megcsináltassa „őszi kreációit“. Csupán Stern lett fásultabb, még zárkózottabb és a vonások még keményebben vágódtak bele az ajka szélén.

Mindenki csinált valamit, legalább egy lépéssel közelebb került céljához — csak Elekes vesztegelt egyazon helyben. Nem rajta múlt, hogy a szeptember lázas előkészületei számára mitsem jelentettek. Megint fentjárt a cukorkagyárban, ahonnan elküldték: „tiszteljen meg bennünket október elején látogatásával, mert akkor több mint valószínű, hogy szoríthatunk az ön számára helyet“.

Elekesnek olybá tűnt e világ, mintha örökké egy vasuti váróteremben ülne és várna. Borus fejét most odatámasztja a homályos ablaküveghez; azon keresztül nézi, hogy hogyan rohannak az utasok a perronon; mindenki szalad a vonatjára, csomagokkal a kezében, izgatottan. Ahogyan múlt az idő, beszállt az utolsó utas is. De őt ott felejtették egy sarokban. Most... most hozzálép a vasuti portás; vállára

teszi a kezét, a másik kezével megcsördíti a kulcsokat. Á! mosan pillant fel — milyen furcsák is az ébrenálmodások, amelyekből nem tudni, mennyi az álom és mennyi a valóság — a portás sapkája alatt egy ismerős arcot pillant meg és az arc, hogy, hogy nem, a Stern sápadt hosszukás arcára emlékeztetett.

— Múlik az idő — motyogta magában — már nem is tudom, hogy mióta tart ez így. Ott rostokolok még mindig, ahova a vihar vetett... Semmi sem történt velem, — de bennem, a szívemben annyi minden megváltozott.

Az őszi levegőben volt tán e nyomasztó rezignáltság, e csöndes és fájdalmas béke, amely valószínűtlen illatával Elekest elbágyasztotta, vagy talán az ő kedvtelensége narkotizálta a világot? — e kérdésen Elekes nem gondolkodott. Inkább arra az egy pontra koncentrált a figyelmét, hogy elviselhetővé tegye gondolkodásmódjában a végbement változásokat. „Szegény vagyok vagyonban, milliomos tapasztalatokban. Amit az ember elveszit kifelé, a megfogható dolgok kiterjedésében, visszanyeri befelé, a lelkiélet mélységeiben. Minden rossznak van valami jó oldala“ — ilyen s más hasonló aforizmákon rágódott és saját összeomlásának súlyát megkísérelte könnyelműbben felfogni. A koldusgőg főlényével gondolt magyarországi ismerőseire és különbnek érezte magát náluk. Egyik levelében ezeket írta Tarnóczinak: „Nem mersz Erdélybe jönni? Irredentát csinálsz, pedig ezzel csak a mi életünket nehezítitek meg. Merő, handabandázás! — nem gondolkoztok. Én sem gondolkoztam, én sem láttam. Vakon hittem a valóságban. Most már kezd kinyílni a szemem...“

Korholta magát. — Büszke vagy a nyomorodra, pedig ez csak koldusgőg, irigység és gyűlölet! Azzal hivalkodsz, ami éppen hiányzik belőled. Megveted a gazdagokat, mert pénzük van. Irigységedet azonban szereted más szavakba öltöztetni, mert csakis így tudod magad igazolni a lelkiismereted előtt. Légy őszinte, ne dugd be vattával a füledet. Nem hallod?! Egy hang szólal meg benned mélyen, egészen mélyen! Ugye most vágyol, hogy kiemeld a hangot. Mit mond a hang? Ne csüggedj és ne gyűlölj senkit. Mentsd meg a lelkedet...

Kit is gyűlölhethetne? A románokat gyűlölje-e, mert urak lettek az országban, ő meg földönfutó? Azért gyűlölje-e, mert kedvezett nekik a szerencse? Ha lett volna benne életrevalóság, aminthogy volt a románokban — akkor is, amikor ők voltak alul — bezzeg nem fájna most a feje! Hány ember van a magyarok között is, akiknek viszonylagosan jobban megy, mint békevilágban. Gyűlölje őket? Miért? Szántszándékosan nem tört senki az életére. Összeomlásának nincs látható gazdája. Vagy csak szajkó módjára azt ismétелgesse, amit tehetetlen indulatukban mások mondanak: a román rosszabb, unintelligensebb fajta, mint a magyar. Így csak éretlen ember gondolkodhatik és most már szánja-

bánja, hogy gyakran ő is elragadtatta magát. Gonosz és jó emberek egyformán vannak minden népben. Ez az emberszeretet. De a gondolkodás e krisztusi pillanatai még ritkák voltak Elekesnél és emberekről, külvilágról alkotott ítéleteinek szövedékéből csak tűnődve ütköztek ki, mint az első ősz hajszálak. Az ember nem is tudja büszke legyen-e rájuk? Az érettség és a vénülés bölcs jelének tekintse-e vagy kitépje őket?!

Elekes Péter problémátikus lelkivilága a legkülönbözőbb gondolatok szirtjei között hanyódott. Az ujjak ökölbesorulásától a szívnek tenyerébekivánczolásáig, a káromkodás eltorzult grimaszától a szentek emberi indulatokon túl nővő mosolyáig vezetett az út és vissza. Egyik szélsőségtől beleesett a másikba, rejtett és ki nem tisztázott érzések a legváltozatosabb materiába gyurták. Amiben máma hitt, holnap hajlandó volt azt teljes mértékben kétségbe vonni. Minő fejlődés ez régi gondolataihoz képest! Minő döbbenetes pörölycsapások törték el optimizmusát és minő döbbenetes optimizmus az, amelyen még ma sem tudtak kifogni a körülmények. Mi minden van már a háta mögött — ha mindezt papírra lehetne vetni (próbálkozott is vele, naplószerűen meg akarta írni vajudásait, hogy testamentumba hagyja a gyermekeinek: egy egész osztálynak tragédiáját, a maga szomorú esetén keresztül a zsentrinek, a középosztálynak összeomlását), de mindez abbamaradt. Arra eszmélt, hogy mennyire más senkijével össze nem hasonlítható sors az övé. Míg akikkel egy léleknek hitte magát, a felesége, gyermekei mennyire más utakon járnak! Legfontosabb dolgaiban — fogalmazta meg Elekes a mondatot — egyedül maradnak az emberek és a szavak csak akkor kapják meg véres értelmeiket, ha az átszenvedett élet áll mögötte. (Ez a gondolat is az emberekkel való kényszerű összefüggésnek és a tudatossá váló individualizmus összeütközésének a magvát rejtette.)

Kolozsváron ősz volt. Elekes a sétatér, a régi nemzedékeklátta, villámsujtott és viharvert fái alatt vándorzorgott hazafelé. A gesztenyék levelei hullottak. Mihamar már bokáig lehet járni az avarban! Mennyi levél és mind hasonlít egymáshoz! Mind hasonlít egymáshoz és mégis egyetlen levél sincs, amely éppen a legfinomabb erezetében megegyezne a másikkal.

* * *

Mariska felszabadítottnak érezte magát és már csak ösztöneire hallgatott. Vékony laza szálak kötötték a családhoz és véletlenül mulott, hogy még egy fedél alatt élt Péterrel.

Az irodától, a gépelés egyhangú munkájától is szeretett volna megszabadulni. Nem való már ez neki, aki mihamar a világot jelentő deszkákon aratja sikereit... Sugár mester kijelentette, hogy sok tehetség nőtt már fel a keze alatt, de egy sincs olyan „csókolnivaló talentum“, mint ő. A színházi karmester viszont (aki Mariskát énekre tanította)

már soványabban osztogetta az elismerést és ápertén megmondotta, hogy Mariska legfeljebb vidéki színpadokon fogja megállani a helyét. Amikor Mariska elképedtetten a karnagy megjegyzését visszamondta Sugárnak, Sugár dühbe gurult:

— Fuzsitus bolond az — és félkarjával mintha védelmébe igyekezett volna venni Mariskát, átkarolta csipőjén. — Rosszmájú, foghíjas rozmár! Nem lehet mindenki Kurcz Zelma. Szubrett leszel „csókolónivaló“. Megmondották már a régiek: minden jó szubrettnak lábában van a hangja.

Mariska nem csinált nagy dolgot belőle, hogy Sugár meg-megcsókolta, amikor csak lehetett. Tul volt már azon, hogy erkölcsi meg-gondolásokkal vesződjön. Aki színpadra megy, legyen tisztában, hogy a színház levegője más. Nem fog leesni az aranygyűrű az ujjáról, ha az olyan vén bolondnak, mint Sugár „az ügy érdekében“ meg is enged egyet-mást.

Kelemen inkább megszokásból és kényelemből még kitartott Mariska mellett. Utjaik úgyis elválnak, ha nem is erőlteti... Mariska különben nem féltékenykedett, ki lehetett vele jönni. Lassanként ő is olyan könnyelmeűen kezdett gondolkozni, mint Kelemen. A szerkesztőségben is megtudták, hogy Mariska és Kelemen között viszony van. Egyesek sietve fölhasználták az alkalmat, hogy Mariskával többet engedjenek meg maguknak, mint eddig.

Már napirenden volt, hogy Mariska ebédelni sem jött haza. Este is későn; akkor is kocsin. Ilyenkor Elekes kinézett az ablakon, de a kocsizörgésre ijedten kapta fel a fejét. Már csak két hét — vigasztalta magát, — akkor állásba kerülök. Addig már be fogom a számat — és még rajongóbb szeretettel ölelte magához zsivajgó gyermekeit.

— Előadáson voltam, tudja nagyon jól — magyarázgatta az asszony eleinte Elekesnek. — Aki színésznőnek készül, sokat kell színházba járjon. (Elekes nem szólt semmit, csak bólintott a fejével. Később ezek a kimagyarázatások is teljesen elmaradtak.)

Észrevétlenül arról is leszokott Mariska, hogy fölösleges mentegődzésekkel traktálja Pétert.

Kelemen révén több fiatalemberrel ismerkedett meg. Kelemen nem bánta — sőt titokban igen kényelmesnek találta — hogy Mariska flörtölni kezd másokkal. Miután az asszony fizetéséből egyáltalában nem tudott öltözni, itt-ott (a Kelemen protekciója mellett) adósságokat csinált és egyes, kaland reményét sejtő főtéri kereskedők szívesen adtak hitelbe selyemharisnyát, parfümöt, vagy más hasonló dolgokat.

Egy este Kelemen színház után felvitte Mariskát a Központi barba.

Kelemen, akinek úgylátszik, régtől összeköttetései voltak a barban, otthonosan foglalt helyet a zongorához közel álló asztalnál. A zongora előtt petyhüdt, betegesen elhízott szmokingos úr ült egy kis emelvényen, körülvéve magát nagy dobbal, csengetyűkkel, gépkocsitrombitával és

kerepelő szerszámokkal. A zongora előtt egy madárcarcu fiatalember nyújtotta a lehangolt billentyűket. Mariska most ismerkedett meg először a jazz-banddal is. Azóta sem volt ilyen helyen, amióta vége van a háborúnak. Az ő idejében még a tangó járt, most a simmi.

A jazz-band zenekar egyszerre csak pokoli tuszt indított meg. A lámpákat felszórólták, majd újra lecsavarták. Végre megállapodtak az enyhe piros színben, amely végig ömlött a lokálon és a színek és hangok e különös jeladásai között táncos pár perdült ki: Violetta egy égő vörös hajú táncossal. Megkezdődött az estély fénypontja, amelyre a műsor külön bekeretezése is figyelmeztetett.

Simmivel kezdték. A nő szorosan hozzásimult a férfihez. A zene mind erotikusabb hullámokkal öntötte végig az asztalokat. Most a nő megbolondult; trágár odaadással már egybeolvadt a férfi testével. Felső teste azonban mozdulatlan maradt, csak az alsótest rángatózott. Majd a férfi brutális erővel fölkapta és megforgatta a nőt maga körül. A nő erre néhány mozdulatot tett hátra, egy őrizetlen pillanatban lasszot dobott a férfi nyakába. A férfi menekült, fogait csattogtatta, a hurok most már a derekát is bekötötte. Arca elárulta a fogvatartás kinjét és öklei széttrögni próbálták a köteleket. A nőnek kurtára nyírott haja szabadon lengett, szemei szikráztak, mint egy furiának, piros ajka durvaságot sejtetett, szemének kéjes sugaraival telkorbácsolta a fogoly férfit. Nincs segítség. A férfi kimerülten rogyott a földre és a nő diadalmasan a közönség felé fordult arccal elkiáltotta: voila és a férfi széles mellére tette a lábát.

E táncos jelenetet revolveres lövöldözések, apacsrekvizitumok fűszereztek. A joghallgatókból, siberekből, elhízott plebejus asszonyokból, pincérekéből és az inspekciós rendőrtisztviselőkéből álló közönség kiugró szemekkel, megdermedve bámult, amikor újra fölcsavarták a villanyt, vadultan tapsolni kezdett.

Mariska is megszédülve nézte ezt a jelenetet. Ami még sohasem történt meg vele, egyszerre rokoni közelségben érezte magához Violetta és ennek megindult diadalán keresztül önmagát ismerte fel. Ugy tetszett neki, hogy mind erre valahonnan emlékezett s már régtől győtrődött, hogy észbe idézze s most látja, hogy ez az... Pár hónappal ezelőtt még szégyenletesen takarta volna el arcát, ha ilyen szaturnáliának tanuja lett volna. De most felszabadulást érzett és ösztönösen megismételte, hogy ez az, igen ez az, ami eddig hiányzott neki. Beleakarta fojtani a perc mámorába egész múltját, harmincéves asszonyiségének teljes kiéhezettségét és azt a félelmet, amely gyakran fogta el, hogy már az öregedés napjai következnek és még nem is élt eddig... Idegzetének minden rezzenésével ott szeretett volna lenni a Violetta helyében és már nem is csodálkozott azon, hogy kiveszett belőle minden szégyenérzés, hajlandó volna pörére is levetkeződni. Bizonyos elégtételt érzett végig-

tekintve az asszonyok és férfiak arcán amiatt, hogy itt mindenki úgy gondolkozik, vágyik úgy gondolkozni, mint ő. A szemek mind ezt a hirtelen fölcsillanó vágyat sejtetik és azok a „civil“ asszonyok is, akik szembe ülnek vele úgy fordulnak oda szomszédaikhoz, hogy arcukat bíboros pirosság önti végig.

— Tudod mit kap egy ilyen nő esténként? Ezer lelt. És amit keres mellékesen...

Mariska figyelmen kívül hagyta e megjegyzést. A műsornak vége volt. A közönség egyrésze rendetlenül kivonult és a ruhatárba tolongott. Ugyanakkor a szomszédos barban fölhangzott a cigányzene. A mulatóhely hölgyei, akik még lenge öltözetben ott forogtak a parketten, most estélyi toalettekben, magas ülésű székeiken limonádét szörpöltek és szalmaszálaikon keresztül szirénszerű sóhajokat fújtak a levegőbe. Egy elhízott, sáfrányhaju tiroli énekesnő dallamosan keverte az italokat és közben a zsakettes, bazedof-szemű tulajdonos felé kacsintott.

A nagy teremben a pincérek újra törülgették az asztalt és nyomott rózsavilágítót fecskendeztek a mennyezet felé. Katonatisztek szerpentin-szalagokat kezdtek dobálni. Az estélyitoaletes hölgyek cerclét tartottak, egyik teremből átsétáltak a másikba, végre megtelepedtek az asztaloknál.

— Ez a konzum — magyarázta Kelemen. — Bejönnek a „palik“, a nő kivasalja belőlük a dohányt. A nőknek nem kell semmit csinálniok, csak egy kicsit szórakoztatni kell őket.

— Ez a konzum? — ismételte meg Mariska. — Szodoma és Gomorra — suttozta és ösztönösen vágyódott e bűnös lég után.

— Ez — húzta félre Kelemen a száját — ez csak karrikaturája a fővárosi barnak. A legolcsóbb auszsúsz. Páris lokáljaiban — reszketett Kelemen hangja — a mosókonyhába sem engednék be e kimustrált tyukokat... Akarsz tovább mulatni?

Mariska igent intett a szemével. Kelemen körülnézett az asztaloknál. Tekintete az ismerős terménykereskedővel találkozott, aki ujjáival verte a taktust, de nem vette le szemét Mariskáról.

— Ide híjjam azt az urat? Nagyon jó barátom. Tetszel neki Mariska.

Mariska odanézett a távoli asztalhoz. — Vajjon tudné-e úgy nézni, elbűvölni, mint ezek itt... — és már próbálta lekopirozni a törekeny Violetta észveszejtő tekintetét.

A kereskedő megigazította nyakkendőjét, egy pillanat múlva, felbátorkodva Mariska kacér nézésétől, bizonytalanul felállott.

— Szabad? — már is odaült az asztalhoz. — Fränkel Jenő vagyok.

Mariska csak az ujjá hegyét nyújtotta neki. Kelemen barátságosan veregette a terménykereskedő vállát és odaszólt Mariskához:

— Nagyon jó barátom. Igazi jó pajtás!

A pincér nyomban megjelent. A terménykereskedő intett és pár pillanat múlva egy vederbe jégbehűtöten hozták a pezsgőt. A pezsgőt! Mariska ivott, utána nyulva még egy pohárral, az utolsó cseppig. Be akart csipni, hogy teljesen átengedje magát ösztöneinek.

Nem kellett sok hozzá, hogy mámoros legyen. Fränkel közelebb húzta hozzá a széket és elkezdte:

— Nagysád — kereste a megszólítást, kissé zavarba jött, mert eddig csak bárnők között élt — már régóta figyelem kegyedet. Még a békeidőből ismerem. Kegyed volt Kolozsvár egyik legfessebb asszonya. Becsületemre!

— Ne mondja! Hiszen akkor jó lesz vigyázni magára!

— Fränkel Jenő ne tudná? Kisujjamban van az egész város. Kedves urával is megismerkedtem az Unió bankban. De hol van a bank, a tavalyi hó... Becsületemre! Tehát: régi hódolója vagyok és dühöngtem magára, mert sohasem akart rám nézni a korzón. Maga volt a megközelíthetetlen, a tisztességes asszony. Van fogalma kegyednek, hogy milyen luxus az, tisztességesnek lenni... Megtudnám számlálni a kolozsvári tisztességes asszonyokat az ujjamon! De kegyed kitartott, becsületemre. Most aztán jön ez a Pista, — Kelemenre mutatott, aki fölcsapta a monokliját és a nőkre nézett, mintha nem is volna semmi köze a saját asztalához, — szeretem ezt a kölyköt, jó fiú, — meglasztotta a hangját s bizalmaskodni kezdett, — de honnan vesz ruhát magának? Egy selyempipó ma ezerhatszáz lei; maga nem vesz készen, muszáj Róthnál csináltatnia vagy Ferenczinél. Magának havonta legalább ötezer lei ruházkodási költsége van szüksége. Becsületemre. Maga diszkrét tiszta asszony — duruzsolt tovább és egészen közelhajolt az asszony füléhez. — Tudja mit, hagyja a fenébe ezt a Pistát és — nézzon meg engem!...

Fränkel szája habos volt, köpködött maga előtt és kipirosodott az arca. Rövid karja türelmetlenül ért a Mariskához és lábszárárt mind nyújtogatta felé. Mariska élvezte ezt a jelenetet, cipője hegyével megérintette a terménykereskedőt, majd azonnal vissza is húzta és egy apró, kaján kacajt hallatott.

— Elvenni minden pénzt, — gondolta magában, — elvenni a pénzt, kinozni és kirugni, mint egy kutyát! — (Eszébe jutott a Violetta tánca: a nő lasszóval földre igázza a hatalmas termetű férfit és királynői mozdulattal az áldozat nyakára teszi a lábát.) Kedvet kapott, hogy táncoljon; hogy feszültségeit testi mozgással vezesse le.

A legelső katonatisztnek, aki táncra kérte, kacéron odavetette magát. Törődött is azzal, hogy sohasem táncolt simmit. (Gépelni is csak alig tudott, mégis volt hozzá mersze.) A hadnagy jól vezetett és két-három forduló után belevitte a táncba. Mariska úgy táncolt, úgy

riszálta magát, mintha a lelkét akarta volna kiadni. De épen ez a különös, erőszakolt izgalom nyugtatta meg.

Záróra után Mariska Fränkel, Kelemennel és még két tiszttel dülöngézve felmentek a hotel egyik szobájába. Egy felfelé álló orrlyuku pincérgyerkőc ment utánuk a pezsgősvederrel és három szál cigány. Tovább folytatták az italozást. Egyszerre csak azon vette észre magát Mariska, hogy még egy hölgy van az asztalnál: Violetta. — Ezt Kelemen invitálta ide — eszmélt rá a borgőz fátyolán keresztül az asszony — láttam, egész este szemezett vele a taknyos. De most nem törődött vele. Ha már zúlleni kell, olyan istenigazából való zúllás legyen, hogy holta napjáig se felejtse el senki.

Violetta bátoritanul ült az asztalnál. Előkelősködött, nem találta a helyét. Alig egy-két pohár líkört ivott az este és minden átmenet nélkül nem tudott oly szemérmetlen lenni, mint a többiek. Mariskának kellett őt bátorítani. Szenvedélyesen megcsókolta, letegezte és virágait a hajára dobta. Az egész társaság üdvívalgással fogadta Mariska ötletét és még lelkesebben feküdtek neki a tivornyának.

— Huj, sohasem halunk meg — kiáltotta Mariska és egy poharat csapott a tapétaajtóhoz. Verejtékcseppek gyöngyöztek a homlokán, de a karja hűvös volt és jóillatu. Violetta nem bírta a versenyt, arcának hervadsága most feltűnőbben kiütkezött. A festék alatt valósággal bele-sápadt az irigységtől. Nem akart Mariska mögött maradni. Ösztönös verseny indult meg köztük, hogy ki tud érzékibb, idegkorbácsolóbb, szemérmetlenebb lenni.

A kora hajnal még ott találta őket. A felfelé álló orrlyuku pincér néhány üres üveget csempészett be a sarokba, a cigányok elloptak mindent, amit csak lehetett: tányérról a szívarokat, a nagy ímbiszről a zászlót, a nagybögös még a szappant is zsebrevágta a szappantartóból.

Mariska lehuzta a Fränkel briliáns gyűrűjét, csillogtatta a villanyfényben és a saját ujjára huzta, hogy áll neki?!... Violetta gyűrött, vad feje kibújt Kelemen karjai alól és szünetlenül a Mariska mozdulatait kísérte...

Elmult két óra, elmult három óra — Mariska nem jött haza. Pétert elkerülte az álom. Magára kapott egy kendőt és kiállott az elhagyott Donáth-útra. Ő kénytelenül is a melléhez kapott, fázott.

Fázott — nem törődött vele. Még egyetlenegyszer sem fordult elő, hogy Mariska kimaradt volna éjszakára. — Ma éjjel megcsalt — fagyasztó keménységgel felkapta a fejét és revolverére gondolt (amelyet már három évvel ezelőtt eladott a puskaművesnek) — legalább ha azt tudnám, hogy hol van. Csak valami biztosat tudnék, megmásíthatatlan, kijózanító biztosságot, hogy már vége szakadjon e remegésnek.

Fájdalmát bekialtotta a süket, közönyös éjszakába. (Nincs közönyösebb a csendnél. Még egy kutya sem vonított a lámpanélküli, terjengős sötétségben. Ismét betapogatódzott a szobába, lábujjhegyen, hogy a gyermekek fel ne ébredjenek. De Laci meghallotta a padló roppanását és felült. Elekes reá szólt, hogy aludjon. Laci meglátta, hogy édes anyja ágya üres, nincs a párnán egy gyűrődés sem és a székre kikészített vizespohárhoz sem nyúlt senki...

— Hol van anya? — ugrott fel Laci az ágyból és fölcibálta Elekest, aki az asztalnál ült alsónadrágban és fejét úgy hajtotta le tenyerébe, hogy semmi sem látszott ki belőle, mintha meg lett volna halva...

Péter ránézett, megcsuklott a hangja:

— Anya elutazott...

— Hová utazott? — türelmetlenkedett Laci és Péternek valami bizonytalan mesét kellett kitalálni.

— Leutazott Veronka néniékhez. Most már mindent tudsz — aludj!

— Hát te, miért nem fekszel le apa?

— Mindjárt édes fiam, feküdj csak vissza.

Laci megnyugodva bujt vissza az ágyba.

A nagyobbik fiu együtt szokott aludni az apjával. Évike a díványon, Mariska a másik ágyon. Péter leült Laci mellé az ágy szélére és ahogyan Laci mosolyogva visszaringott az álomba, Mariska mosolyát látta maga előtt.

Betakarta a fiut, mert a törött ablaküvegen keresztül is befűt a szél. Újra csak kiment az utcára, mert kocsizörgésfelét hallott. De csak egy tejesszékér csörömpölt, az is eltűnt a gyermekmenhelynél.

Péter nem akart gyufát gyújtani. A félhomályban — lassanként

oszlott az éjszaka sötétje — megbotlott s a lábát beleverte egy székre. Erre mind a két gyermek felébredt. Évike sürgette az anyját. Lemászott a díványról, odaült Laci mellé. Ekkor Péter közéjük ült s hol az egyik gyermek haját simogatta, hol a másikat és vontatottan beszélni kezdett:

— Gyerekek, most komolyak legyetek. Mondjátok meg nekem, mi volna akkor, ha nem jönne vissza többet az anyátok... Ma reggel beállítana és én azt mondanám neki: céda asszony, e házban nincs helyed. Eredj vissza, ahonnan jöttél!

A gyerekek hirtelen elkomolyodtak, félelemmel bámultak fel az apjukra. Évikének vacogott a foga és fázott.

— Laci, Évi, tudjátok mi történt ma éjjel? Rossz nő lett az anyátok. — Most azután válasszatok. Velem maradtok-e vagy vele mentek? Feleljetek őszintén, szívetek szerint... Nem fogok megharagudni.

Laci összeráncolta homlokát, egy szót sem szólt. Évike azonban, mitsem értve mindabból, ami itt történik (csak sejtette, hogy borzasztó dolgok vannak a levegőben), sirva fakadt, kis orrocskájával szipákolt és mind sebesebben hulló könnyeit a hálóingecskéjébe — amely az utóbbi időben nappaliingnek is szolgált — törölgette.

Laci válaszolt:

— Édesapám, én melletted maradok.

Most azután Péter sirta el magát. Laci mind lökdöste, hogy ne sirjon és Évike is: majd hazajön anyuka s azután megverheted... Laci sem tudta biztosan, hogy mi történt, de átérezte apja fájdalmát, gyűlölni kezdte az anyját.

Igy ültek jó negyedóráig és a két gyermek ásitani kezdett, még törték magukat, hogy ne essék le szempillájuk, de kifáradva elszenderültek. Péter is rendkívüli bágyadságot érzett, mintha ólom nehezedne a tagjaiba. Köhécselt is, bámult, bámult, amíg lassan kivirradott...

Mariska tizenegy óra tájban került haza. A gyerekek már elmentek az iskolába. Péter még mindig az asztalnál ült. Nem állott fel. Megvárja, mit fog mondani az asszony. Mariska, aki az előbb az ablakon nézett be, most óvatosan a szobába lépett.

— Bocsásson meg Péter, hajnalig lumpoltunk. Úgy volt, hogy a tordai színigazgató bejött és szerződést ajánlott fel. Elmentünk a Központba vacsorálni — néhány fiu volt velünk a szerkesztőségéből — s egyszerre csak megvirradt. Haza akartam jönni már korábban, de a direktor ragaszkodott hozzá, hogy így-úgy maradjunk együtt, ő már úgysem fekszik le, mert az ötórással hazautazik, azt mondotta, hogyha nem teszem meg neki ezt a kis szívességet, nem ad szerződést és én maradtam, mert — milyen jó asszony vagyok — gondoltam magára, a gyermekekre, mert csak nem szalaszthatom el az alkalmat, igaz? Esküszöm magának, mindenre ami szent, hogy semmisem történt... Az öt órából nyolc lett és akkor már nem akartam haza jönni — a gyermekek miatt

sem — elmentem a szerkesztőségbe, megmosakodtam s most is csak azért ugrottam haza — még a délelőtt vissza kell mennem — hogy magát értesítem...

— Ugy hazudik, mint a vízfolyás. A piaci légy sem olyan szemtelen, mint ez az asszony... Hol tanulhatta? Istentől is elrugaszkodott, képes megesküdni a gyerekei életére is... Elekes csak csodálkozott magában, sőt részvéttel is volt az asszony iránt, aki móhon itta ki a széken fekvő pohár vizet, mert szárazság égette a torkát. — Mint a piaci légy — gondolta ismét és válaszra sem méltatva az asszonyt, kiment. Nagyon-nagyon fáradt volt.

Mariska jelenetet várt s látva, hogy Péter nem is hederít rá, így adva értésére, hogy egy szóval sem hiszi el amit mond, felfortyant, kölni vízzel megmosta az arcát és hirtelen átöltözködött. Péter a fészernél mögötti padkán ült, hátat fordítva a háznak. Mariska zajtalanul kiosont az ajtón.

Péter visszament a szobába. Nemis ment, csak vonszolta magát. Csuromvíz volt az inge. Megtapogatta a homlokát. Tüzes volt, mint a vasaló. Tudta, hogy láza van, de nem volt hőmérője, hogy lemérje magát s csak a pulzusát tapogatta. Nagyon fáj a melle is.

Mariska, aki Burgyához ment el ebédelni, hazajött. (Közben a gyerekek is betoppantak, de nem tudták, hogy mit mondjanak az anyjuknak, mert valami fontosabb és szomorubb esemény adódott elő.) Pétert lázasan égő arccal, félrebeszélve találták meg az ágyban.

Folytonosan vizet kért, krákonogott, azt hitte, mindjárt meghal. Mariska vizesruhát tett a mellére és a nyakára. Az egyik gyerek a menhelyen hőmérőt szerzett. Lemérték a lázát, harminchét kilencet mutatott. A láz éjjel sem csökkent, Péter félretolt minden ételt, csak hánykolódott.

Reggel Mariska telefonáltatott a mentőknek. A nagybeteg embert hordágyra tették és negyvenfokos lázzal beszállították a kórházba.

* * *

Az orvosok egyöntetűen megállapították, hogy Elekesnek kétoldali tüdőgyulladásra van és jobb oldalán mellhártyaizgalmányok mutatkoznak. Ha a szív — mondták — (Elekes annyit szenvedett szíve!) — kibírja, akkor esetleg megmenthető az életnek.

A tüdőgyulladás lassanként felszívódott, csak a mellhártyaszúrások nem akartak elmúlni. A pumpázás azonban megállapította, hogy „az orvosi tudomány nem gennyes mellhártyalobbal áll szemben“.

Amikor Elekes ismét eszméleténél volt, a szurásokat még hevesebbnek érezte és oly gyöngye volt, hogy nem tudott felülni az ágyban. Furcsán és tájékozatlanul nézett szét maga körül. Egy hatalmas teremben találta magát, ahol fekete vaságyakban román parasztok és szakállas

kisiparosfélék feküdtek. Péter tünődött, hogy miként került ide? Hol hülhetett meg. Talán azon az éjszakán, amikor Mariskát leste, hogy hazajöjjön?

Szomszédja felé fordult, megkérdezte, hogy voltak-e látogatói? Nem-e kereste egy hölgy is, mert ő eszméletlenül feküdt s nem emlékszik semmire.

— Tudom — bólintott a megszólított — nagyon rosszul volt, már azt hittük, hogy kámpec magának. Keresték bizony. Egy szép cifra nőszemély, virágot is hozott. Itt volt a két gyereke is. Minden áldott nap itt voltak.

Péter erre megnyugodott, Mariskára sem haragudott, jól is érezte volna magát, csak azok a szurások maradnának már el egyszer. Kíváncsian szemlélte a kórházlakókat. Egyik paraszt reggeltől-estig imádkozott s egy szentképekkel teli könyvet forgatott, anélkül, hogy halvány sejtelmé lett volna a szövegről. A kályha közelében vidáman kártyáztak, a löcslábu asztalnál pedig egy félkaru ember a balkezeivel egyremásra szerelmes leveleket irt, olyan papíron, amelyen rajzok, virágok voltak és a virágok között két kéz tartotta egymást.

A látogató órák alatt Mariska asszony is besuhogott. A klóroformos, rossz-szagu teremben úgy hatott a szép asszony, mint egy hirtelen jött szélfuvás. A betegek felemelkedtek ágyaikból s a kártyások is abbahagyták a kártyázást. Péter ágya felett egy kis cédula állott: Petru Elekes, 38 ani, Pleuritis. Mellette egy otromba betűkkel írott láztábla, a lázhullámmásnak cikcakkos, szeszélyes vonalaival.

Mariska nézte Pétert, szakállas arcát, amelybe vörös és fehér szálak lopóztak. Csodálkozó idegességgel közelített Péter ágya mellé s amikor szeme a fejcédulára tévedt, csak egy árnyalattal voltak melegebb és bensőségesebb érzései, mint amikor a világháború alatt az unitárius kollégiumban a többi Petrukat és Pétereket ápolta. Vigyázva ült az ágy szélére; keztyűjét sem huzta le; szeretett volna már menni. Halkan a gyerekekről beszélgettek, inkább Mariska, mert Péternek nehezeze esett a beszéd. Péter elnézte Mariska új ruháját, hosszú fülönfüggőt, vadonat új selyemharisnyáját, amelyen nem volt egy stopp sem.

Mariska megigérte, hogy beföttet hoz, de mit hozzon, renglótot vagy meggyet? A betegnek nem kellett a befött. Szórakozottan rövid igen és nemekkel válaszolt és kíváncsi volt tudni, hogy egyszerre honnan telik oly sok minden a háztartásra.

Az asszony néhány perc múlva eltávozott, bejelentve, hogy csütörtökön ismét eljön. A Mikó-utca sarkán azután kocsiba ült. A kocsi-ban Fränkel várta... A kocsí elindult, Mariska nem nézett hátra, Péterről már el is feledkezett.

Mariska a rákövetkező csütörtökön még eljött, hétfőn is, de mind rövidebbre szabta a látogatást. Mindketten tudták, hogy a találkozá-

soknak semmi értelme sincs többet. Péternek terhére volt az asszony és Mariska nem jött többet. A fiától tudta meg, hogy Mariska összeköltött és lement Tordára, ahol szerződést kapott a színháznál.

— Veletek mi történik? — kérdeste Elekes Lacitól, aki úgy állott meg előtte, mereven és figyelmesen, mint egy kicsiny árva.

— Évike elment anyával. Engem felvettek a kollegiumba, bennlakásra.

— Laci, majd megszakad a szívem. Se apád, se anyád. Már is elárvultan állasz, mint a feltartott ujj. Mi lesz veled?

Laci sötétén nézett maga elé, de a korán érő gyermek dacos bátorságával.

— Ne félsz apám. Elvégzem a négy gimnáziumot, aztán elmegyek villanyszerelőnek.

— Hát nem szeretsz tanulni?!

— Dehogya is nem. De olyan pályára akarok menni, ahol kenyeret tudok keresni. Szeretném, ha lennének találmányaim!...

— Úgy, úgy — hajtogatta Péter a fejét. És újra tünődött: a mai fiatalságnak több esze van, mint nekünk!

Lacival sokszor beszélgetett. Meglepetéssel látta, hogy a fia már biztosan áll a maga lábán, nem bukdácsol, mint ahogyan ő, a felnőtt. Laci már belenőtt a modern korba. Rádióról, Ford-kocsikról, repülőgépről vitatkozik, olyan természetességgel, mintha ezek mindig lettek volna. Szóba került a világháború. Laci semmit sem érez belőle, messze van tőle, mint a mohácsi vész. A jelen állapotokat is könnyedén veszi. Egy-két szavából látja, hogy egy világ választja el a fiától. Ennek így is kell lenni! Lacit megóvta a végtet, hogy a régit is lássa és összehasonlításokat tegyen. De azért nem távolodott el tőle. A fia, a vére és ezer gyökérszál rántja vissza a fájába... Szinte el sem tudja képzelni, hogy Laci már ilyen nagy fiú... Mindenről lehet beszélni vele... Még mit nem mond, hogy egy újfajta, automatikus szemaforon töri a fejét?... Hát mire jó az?... Mert sok a vasuti szerencsétlenség?... És ebből a fiúból akart ő katonatisztet csinálni?!...

Péternek ezek voltak a legboldogabb órái. Amikor beszélgethetett a fiával. Minden hétfőn és csütörtökön várta s ha egyszer elmaradt, perelt, lármázott, még a kosztot is szidta. Ha jött Laci, kisugárzott az arca, odaintett a többi ágyakhoz, hogy nézzék meg az ő fiát!

— Még románul is tud — kiáltott föl boldogan, amikor Lacit egyik paraszttal beszélgetni hallotta. — Tud ez a fiu mindent. De velem mi lesz? Mi lesz velem? — Keserű könnycsepp hullott ki a szeméből.

* * *

Úgy ahogy helyre jött. Már lejárt a kertbe. Ott összeismerkedett más osztályok betegeivel is.

— Kimenni Braziliába — mondotta az egyik. — Ismerek egy ügynököt, aki ingyen kiviszi a kivándorlókat.

— De én jogász vagyok, hivatalnokember.

— Bizza azt csak rájuk — lármázott az egyik beteg s tarka sávós köpenyegében hevesen gesztikulálni kezdett. — Én is tanult kárpitos vagyok, mégis rászántam magamat az ültetvényekre. Herberger — így hívják a dévai ügynököt — megírta nekem, hogy földet kap minden kivándorló. Ez a beszéd. Ha csak tíz dollárt teszek félre egy hónapban, az már öt év alatt hatszáz dollár. Tudja, hogy áll a dollár? Kétszázhuszon. Ha ennyit megtakarítok, hazajövök, műhelyt nyitok magamnak. Vagy kiadom kosztpénzre, borsos kamat mellett. De ha nem akar, nem is kell Braziliában maradnia. Tudja — fordult elővigyázatosan Elekes felé — Herberger megsugta nekem, hogy Braziliából kvótán felül is át lehet menni Északamerikába. Newyork, Chikago — ez a beszéd!

Elekest nem volt nehéz meggyőznie e terv jóságáról. Még innen a kórházból ír Herbergernek és kimegy Braziliába. Hogy is lehet, hogy erre nem gondolt. Persze, nem szívesen hagyja ott az ember a szülőföldjét. De ő úgyis visszajön, legfeljebb öt esztendőre, ha elmegy.

Igy fantáziált Elekes és tele volt újra reménységgel. Alig várta, hogy azt mondják már az irodán: meggyógyult, elhagyhatja a kórházat.

A kivándorlásra kész csataterve volt. Ami még otthon butordarab megmaradt, egy-kettőre eladja. Ha szerencséje van, talán a donátúti lakást is rászózhátja valakire. Vannak még szegény magyar emberek a városon, akiknek még most sincs lakásuk. A gyermekeknek a befolyó pénzből készített ruhát, fehérneműt, egy évre kistafirozza őket. A Herberger prospektusa szerint nincs szükség útleveleire sem, mert az ügynökség mindent elintéz, útlevelet, vizumot, beutazási engedélyt. Herberger postafordultával küldötte meg neki a Braziliáról szóló illusztrált könyvet. A könyv ékesszólása szerint Brazília: paradicsom. Elekes többször is végig olvasta; valóságos Brazília-szakértő lett, csaknem tudta könyv nélkül az egészet. Áradozva beszélt Sanpaolo természeti szépségeiről, képzeletben már ott járkált, mint amerikai polgárjelölt Rio de Janeiro ivlámpái alatt. A millreisz kurzusát egy-kettőre áttudta váltani dollárra, a dollárt leire, sőt magyar koronára is, mert nincs kizárva, hogyha vissza jön, Magyarországon fog letelepedni. De már számításba vette azt is, hogy ott marad. Megtörténhetik, nem egy példa van rá, hogy kávéültetvényeket vásárol. Vagy kaucsukkal, gyapjával, bőrrel, mangannal fog foglalkozni. Herberger azt állítja, hogy ezek mind kapós cikkek világszerte.

Herbergerrel már élénk levelezésben állott. A dévai ügynök megpendítette egyik levelében, hogy Elekes, mint intelligens ember, nagyon jól tenné, ha egy egész kis társaságot toborozna össze, mert akkor már itt Erdélyben is kereshetne szép pénzeket.

A Közvélemény azonban cikkeket kezdett írni a fazendák rémségeiről, a braziliai pokolról. Elekes azonnal levelet írt Herbergernek és nyugtalanul várta a választ. Herberger néhány nap múlva írt is, felháborodással utasította vissza a vádakat és a sanpaolói magyar konzul levelére hivatkozott, amelyből kitűnik, hogy Brazília valóságos eldorado.

— Ha önnek ezekután is kétségei vannak — fejezte be Herberger levelét, — úgy sajnálom, nem erőltethetem a dolgot. Am legyen! Higgyen ön jobban a lepénzelt sajtónak, mint nekem, akit kizárólag népem boldogsága érdekel és aki eddig is több száz köszönő levelet kaptam a szélrózsa minden irányából.

Elekes megrémült, nyomban mentegetődző levelet írt és sűrű bocsánatkérések között Herberger további jóindulataért rimázkodott. Herberger nagylelkű volt és már azt is jelezte, hogy a Royal-Mail három kéményesen fognak utazni a konstancai kikötőből. Csak már írja meg egyszer, hogy mikor lesz egészséges.

* * *

A kolozsvári őszők hosszúak, méltóságosak. Ilyen szép gyümölcsbe borult, langyos ősz, mint Kolozsváron, nincs is az egész világon! De ha megbolondul az időjárás, akkor a kolozsvári ősz rondább a legromdább télnél. Hirtelen átnedvesedik a levegő, valami csúszós, sárga nyirkosság tapaszt be mindent, a láthatárt és olyan halálos unalom csapódik a lelkekre, hogy meglehet halni tőle.

Ilyen hihetetlenül csúnya, loccs-poccs napot fogott ki Péter is, amikor gyógyultan elhagyta a kórházat. Ruháit az irodában kapta vissza és a gondnok közölte vele, hogy felesége ezer lejt hagyott a számára.

Kezébe vette az ezer lejes bankjegyet, de irtózáttal az arcán dobta vissza az asztalra.

— Tévedés lesz a dologban. Nekem nincs kapnivalóm.

— De igen — erősítette a gondnok, fontoskodva rázta a fejét (még ilyen bolondot nem pipált) — a maga felesége hagyta itt a pénzt egy borítékban azzal, hogy ha felgyógyult, adjuk oda magának.

— Nekem nincs feleségem — akarta Péter mondani, de másképp határozott. — Ha a pénzzel én rendelkezem... akkor tessék azt a kórház részére ápolási díjképen bevételezni.

— Ön ingyenes beteg volt...

— A pénzzel én rendelkezem. Bánom is én, fordítsák akár mire az összeget!

A gondnok nem sokat teketóriázott, becsusztatta a pénzt az asztalfiókba. Bánja is ő; neki igazán nem fontos, hogy veszkelődjön egy ilyen tökkelütött fickóval. Kilépett a kórház kapuján. Nehezen ment a járás, már a Mikó-utca sarkán meg kellett, hogy álljon. Az

arcához ért és az ujjaival vette észre, hogy hatalmas szakáll lepi be az arcát. Nem fog megborotválkozni. Nincs is pénze hozzá. Most egyenesen haza megy. Szeretne már a saját ágyában lenni.

A nagy üresség ráfeküdt a Donátúti lakásra. Elekes kinyitotta az ablakokat, hogy jöjjön be egy kis friss levegő.

A szobában szanaszét feküdtek a holmik, úgy ahogy Mariska lázas csomagolásai közepette ott hagyta. Egy-egy ott felejtett törölköző még őrizte az eltávozott asszony erős parfümjének illatát.

Péterre rájött az éhség. Kiment a konyhába, kutatott a konyhastelázsín, a kosztoscsészék alatt. Nem kapott mást, mint egy papírszalvétába göngyölt hatalmas fél kenyeret. De a kenyér olyan kemény volt, mint a kő.

A zsebeit kotorászták ki: nem volt egy megveszkeedett vasa sem. Most mi lesz? A sok mozgástól elfáradva fokozottabb mértékben érezte a kínzó éhséget. Ez is először történt meg életében. Szétnézett, hogy mit lehetne eladni. De már este volt, hova menjen egy gyuródeszkával vagy egy fölösleges fenyőággal? Le kell feküdni vacsora nélkül.

Alom nem jött a szemre. Nyugtalan gondolatai voltak és fájdalomában a szalmazsák színes vásznát harapta. A gyomra mind hevesebben égett. Ismét kiment a konyhába s próbálta megrágni a száraz kenyeret. Nem ment. Beletörjön a többi foga is? Kibontotta a kenyeret a szalvétából, óvatosan a csap alá tartotta, de a megvizezett kenyérdarabok csak undorral mentek le a torkán. Másnap reggel elment a Burgyába s azt mondta, hogy cakkumpak eladó az egész konyhafelszerelés. A kövér korcsmáros szuszogva jött át, gyanusan nézte végig a lomokat, de azért felajánlotta, hogy megveszi. A felszerelést elvitette, ám amikor fizetni kellett, röhögve jelentette ki, hogy nem oda Buda! Elekes két hónapi kosztal tartozik, a felesége, a gyerekek is potyára ettek s ha mindent beleszámít, akkor még Elekesnek kell fizetni. A differenciát azonban — ne mondja senki, hogy nem jó ember — nagy kegyesen elengedi.

— De nincsen mit ennem — siránkozott Elekes, mire a korcsmáros a kérlelhetetlen bíró fölényével azt a kijelentést tette, hogy mindenkinek olyan a sorsa, amilyet megérdemel. De azért — lássa Elekes, hogy van benne szív — nem bánja, ha marad étel, megebédelhet. Nézzen hát el minden nap három óra tájban a konyhába.

Elekesnek ökölbe szorult a keze. Hát már annyira súlyodt, hogy azt a moslékot kell megennie, amit különben odaadnának a disznónak. Nem, ha éhségtől össze is esik, akkor sem fogad el könyöradományt.

Másnap előről kezdte a koplalást. Közben nem éppen megnyugtató ötlete támadt: az öngyilkosságra gondolt; pusztuljon ő is, ha már minden eladásra került. Életősztöne azonban legyőzött minden ilyen kísérletet és gyávaságnak tartotta megfutamodni az élet elől.

Még mindig szerette az életet. Már a szájaig ért az ár, de még mindig. Nagy betegsége után agyát, energiáját frissnek érezte és már többször jutott eszébe, hogy most érdemes kezdeni az életet. Csak ne volna olyan rettenetesen éhes! — Lopni kellene élelmiszert — ugrott ki a szeme a koplalástól, amikor ezeket gondolta — átmenni éjjel a szomszédba, gyümölcsöt lopni, esetleg egy csirkét is a ketrecből. A lopást, amely az éhség ellenállhatatlan szükségességéből fakad, már nem tartotta bűnnek, mint alügyész korában. Gyűlölte magát, hogy oly szigorúan kívánta alkalmazni a törvényt azokkal a szerencsétlenekkel szemben, akik éhségből bűnre vetemedtek. Ez az én büntetésem — korholta magát. Ha az élet és a bűn között kell választani, úgy a lopás: kötelesség. Kerüljek csak egyszer vissza hivatalomba... (De ezt már olyan lemondással ejtette ki, mint az aggastyánok, akik „ha még egyszer kezdhetnék az életet...“)

Beállott az éj, jóakaratu homály borult a tájra. De Elekes nem ment lopni. Fogvacogva várta a reggelt. Másnap megtörte az éhség. Ráfanyalodott, hogy igénybe vegye az ingyencsokit. A korcsmáros kárörömmel utasította a konyhába...

Különböző ételmaradékokkal előtotta éhségét. Ismét megfogadta, hogy inkább a szemétdombon rothad meg, de moslékot többet nem eszik.

Feldúlt ábrázattal sokat csatangolt az éjszakában. (Nappal nem mert kimenni, mert szégyelte, hogy ismerőssel találkozzék.) Már harisnya sem volt rajta, úgy húzta fel a cipőt meztelen lábára.

Este tíz óra tájban akár a főtérén is spacirozhatott, mert vacsoraidő után egyszerre kihál a város. Kolozsváron jókor fekszenek az emberek. Nyáridőben még csoportosulva hallgatják a cigányzenét, amint a kávéház nyitott ablakain átszűrődik, de esős őszi estéken mindenki haza siet, bebujni a meleg paplan alá. Előkelő város ez, tempós urak lakják, tele van az otthon szeretetével.

Egy este Sternt látta végigrohanni a végtelen Magyar-utcán, a Szent Péter-templom irányában. Stern hevesen gesztikulált magában. Kabátja fel volt gyűrve, kalapja szemére húzva; rohant a járda szélén, mintha keresne valakit. Arca sáppadt volt, tekintete beesett, ideges mozdulattal egyik cigarettáról a másikra gyújtott rá.

Elekes el akart bujni egy kapu alatt, hogy Stern ne vegye észre. De ugyanakkor emésztő vágy is fogta el, hogy megszólítsa. Kilépett a kapuközből és szótlanul megállott az imbolygó Stern előtt.

Stern nem ismert Elekesre. Nem is csoda. Elekes olyan züllött volt, mint a koldusok a barátok vagy ferencrendiek temploma előtt. Arcán gondozatlan szakáll feketéllett s télikabátjáról cernástul figyettek a gombok, a zsebek felszakadozva, a kopott bársonygallér már csak jelezte hajdani rendeltetését.

— Maga az Elekes? Hát magával mi történt?

Elekes azonban Sternt nézte s szeretne volna megfordítani a kérdést.

— Az asszony, ugye az asszony? — fürkészte Stern Péter arcát, olyan klinikai részvétellel, mint egy Dosztojevszki-hős.

Elekes legyintett a kezével. Már nem is gondol az asszonyra.

— Jöjjön velem — szólott kis habozás után Stern. — Jöjjön velem. Beszélgessünk még egyszer. Ki tudja, hogy lesz-e rá alkalmunk az életben. Stern hangja kísértetiesen csengett s Elekest vonzotta e hang, mintha egy garabonciás diák rángatná magával.

Egy éjszakai kis kávéházba ültek be, ahol már nem volt vendég. Csak egy sáfrányhaju kaszírno rakosgatta a cukrokat s egy pincér ült a billiárdasztal tetején, olvasta az összeszakított reggeli lapot.

Stern kitalálta Elekes szeméből, hogy ez az ember ma még nem evett.

— Adjon valamit enni. Sonkát, szalámit, körözöttet, teát, császárhúst. Ami van. Ne sajnálja a konyhát.

Elekes úgy evett, mint a farkas. Mohón, szikrázó szemekkel kapott az ételhez, húzta, cibálta, a nagy falatokban bekapott kenyér majd megakadt a torkán. Dühösen, ellenségesen, hol ehhez a falathoz kapott, hol a másikhöz. Mintha örökre le akart volna számolni az étellel, hogy sohase legyen többet gondja vele és kiirtsa még az irmagját is, egy hosszú életre.

Amikor a végén eleresztette a tányért s mint egy gladiator vonultatta végig kifáradt tekintetét, megrázta a Stern karját ott, ahol érte: — Köszönöm szerkesztő úr! Mostanság sokat éhezem.

Stern sört is hozatott és közelebb hajolt a jóllakott emberhez.

— Na most halljam, mi történt magával?

Elekes nyomorult arcába visszaszállott az élet. Már szivarozott is...

— Könnyű magának Elekes úr — figyelmes tekintetét Péter arcán felejtve. Ez az arc kifejezte a viaskodások teljes játékát. A feneketlen kétségbeesést, a sebzett vad riadt mozdulatát, a lélek és a fizikum végső aléltóságát, amely már az elmúlással szomszédos. De kifejezte a felcsapó életvágyat, a lebirhatatlan megmaradniakarást, az első kielégülés percét, amely után felejtteni lehet és újra kezdeni... — Könnyű magának. Vannak pillanataim, amikor irigylem.

Elekes ijedten kapta ki szájából a szívat és azt hitte, hogy Stern vagy megbolondult, vagy azért ültette ide, hogy gúnyt űzzön belőle.

— Bocssáson meg, nem akartam az érzékenységet megbántani. A minden emberben — még ha állattá is sülyed — lappangó méltóságérzést... Csak egyet mondok: közülünk ön a boldogabb.

— Bolond, egészen bolond — konstataulta Elekes és huzadozva kezdett a beszélgetésbe.

— Hogy mondhat ilyet? Önnek nagyszerű állása van. Erdély egyik legismertebb publicistája. Én — egy letört, sötét, reménynélküli egzisztencia...

— És mégis. — Hirtelen megállott Stern és mély lélegzetet vett. Elekes arcába nézett, folytassa-e?... Péternek tiszta és ártatlan volt a tekintete, mint a ma született gyermeké.

— Maguk engem nem ismernek. Sohasem tudták, hogy mi lappang bennem. Az én életembe még nem pillantott senki. Csak belém lehet tévedni, mint egy erdőbe és ismét kikerülni... Úgy bukkanok fel, mint a véletlen és hogy vagyok, az is valószínűtlen... De ez kitérés, nem tartozik ide! Maguk csak azt látják, hogy én mindig mással törődöm, tanácsokat adok magának, másoknak, mosolygok, állandóan mosolygok. Barátom, maga az első, aki előtt megnyitom a lelkemet. Tulajdonképen... egy adósságot akarok letörleszteni. Többször szíves volt teljes őszinte véleményével megnyilatkozni előttem és így

bepillantottam lelkébe. Az ilyesmi engem mindig érdekelt. Most nem bánom — lásson meg engem is. Eh, számárság. Vissza az egészszelli! Tekintse e megnyilatkozásomat meg nem történtnek — — — Mondja kérem, hogy gondolkodik most a politikáról?

Elekest szorongató érzések fogták el.

— Nem vagyok berugva, higgye el! Tessék, kérdezzen egy számot! Fogadjunk, hogy fejből, egy-két másodperc alatt kiszámítom magának, hogy mennyi ezerkétszázhuszonnégy szorozva háromszáztizeneggyel. Lássá: ez az én egész életem tragédiája. A legkomplikáltabb számműveletekre kapható vagyok, csak azt nem tudom biztosan, hogy mennyi kétszer kettő...

— Kétszerkettő négy.

— Nem igaz, kétszerkettő öt. — De nagyon is eltértünk a tárgytól. — Hallotta? — kacagott fel Stern keserűen — milyen intelligens szófordulattal fejeztem ki megint magamat — eltértünk a tárgytól. Egyebet sem csináltam egész életemben, mint eltértem a tárgytól... Mint a vásári kikiáltó, a bodé előtt ütöttem a nagydobot: tessék beszélni, itt látható a nagypolitika, kampósskereszt, antiszemitizmus, szocializmus, közgazdaság, sport, irodalom, művészet, napihírek, tárca... Mindig csak mással törődtem. A tárgytól mindig eltértem. (Pedig mind arra gondoltam. De tudtam — átkozott intellektuálitás — hogy rá gondolok, ez az én bajom.) A nagy sietésben elfelejtettem megmenteni a lelkemet...

Péternek felrémlett valami a lelkében. Van így az ember, amikor magában gondolkodik s egyszerre — saját szavait hallja egy másik ember szájából. Azt hiszi véletlen, elmegy mellette. Később eszébe jut. „Elfejtettem megmenteni a lelkemet“ — megint egy olyan mondat, amelyhez ő is elérkezett. Nézte Stern arcát. Kiméletet érzett iránta. Stern forró szavai, amelyek a földalatti vulkán dinamikáját mutatták, őt is magával ragadták és úgy érezte, hogy neki is fajsúlyosabban kell megfogalmaznia szavait. Már így gondolkodott önkénytelenül is: eddig együtt utaztunk ezzel az úrral. Egy állomáson vagyunk. De mintha a vonat első kocsijait most lecsatolnák... Meg kell kérdezzem, mielőtt sípolnak, hogy hova megy... Egy másik gondolata kerekedett felül. Nem engedí, hogy Stern marcangolja magát. El kell őt téríteni e veszélyes idegpályájáról. Magáról kezdett beszélni. Ő még nem mondott el mindent. Azzal a bőbeszédűséggel, ahogyan a vádlottak ítélet előtt mindent felhoznak a maguk védelmére, ami csak eszükbe jut, elmesélte, összegezte egész életét. Ez jól esett neki. Stern nem zavarta meg. Elekes kitérése intermezzo volt a számára. Most azután Elekes ismét azt érezte, hogy a vonat azonnal jelez és mielőtt elbúcsúzna, megkérdezi:

— Most már mindent tud rólam. Egy szót kérdek... a magam

ügyében... egyetlen kis szót... egyetlen megváltó, fölemelő szót... Csak egyetlenegy: mit kell cselekednem? — Sternnek eltorzult az arca:

— Ha én azt tudnám! Kisebbség, szervezkedés, párt közjogi határok, impériumváltozás, mi ahhoz a nagy velőtrázó, istentelen problémához képest, hogy már nem vagyok husz esztendő és többet nem is leszek... Elveszteni azt, akit szerettünk... Öregség, betegség, halál... Nem tudom, mi váltja meg az emberiséget! Nem tudom, mi vált meg engem!

— De mit is kérdezem önt? — esett vissza lázas kigyultságából Elekes a régi, tompa hangba — ön, a megrögzött pesszimista!

— Mindig azt vágják a fejemhez. Pesszimista. Senki az életet jobban nem szereti, mint én. Senki nem hirdeti hangosabban az életöszton, jogát, mint én. Ebbe fogok belepusztulni...

— Kétszer kettő öt — tünődött Péter, Stern pedig tovább folytatta:

— A gondolat. Ez az én halálos ellenségem. Ő, nem az a gondolat, amely a hétköznapi folytonosságából fakad; amely az együttélésre utal és könnyen áttehető a tudomány vagy más szellemi szakma műnyelvére. — Ami már nem is gondolat — ez az... csak úgy eszébe jut az embernek. Ravatalt lát maga előtt... Ördögösen ünnepélyes magunkraébredések, éppen az egyszerűségük miatt: miért nem tudok öt lépcsőfokot ugrani egyszerre, amikor tudtam; miért nem tudok éjszakákat átfütyörészni egy lefügyönyözött ablak alatt, amikor tudtam; miért ver hangosabban a szívem és érzem hogy van; miért romlanak fogaim; a hajam is miért hull ki. Másnak is vannak ilyen gondolatai, de elfelejtik őket. De engem megrohannak, mint egy farka vad, leráncigálnak a nadrágomnál, nem tudok szabadulni tőlük. Semmit sem tudok elfelejtetni, semminek sem tudok örülni zavartalanul. Valami szavakkal körül nem írható bizonyosság a szájam izét egy életre elrontotta. A horog már bennem van s minél inkább rugkapálódzom ellene, annál mélyebbre hasít. Most már tudja, hogy miért száguldozok az utcán, amikor úgyis lépdelhethnék, mint más ember?...

Záróra. A pincér feltápáskodott, a rendőr is bejött, a kávélegények már kívülről lármásan rángatták a vasredőnyt.

Fizettek. Szótlanul elindultak az utcán. A román opera és az épülő katedrális közötti uton mentek.

— Én most haza megyek — állott meg Stern a Deák Ferenc-utcai virslisarnok előtt. Mind a ketten féltek, hogy most menniök kell és tartóztatták legalább szóval magukat, hogy időt nyerjenek. — Na Isten vele! — nyújtotta Elekes felé a kezét kényszeredett mosollyal. De eszébe jutott valami, benyúlt a pénztárcájába és elővett egy csomó számolatlan száz- és huszlejeseket. — Engedje meg alügyész úr, hogy önnek baráti kölcsönt ajánlhassak fel.

Elekes zavartan nézett Sternre és az első ösztönös megrándulása, hogy a pénzt visszautasítja.

— Pont ezerháromszáz lej. Kölcsön adom, értse meg, nem ingyen. Ha úgy tetszik, kosztba. Január elsejéig visszafizetendő.

— De legalább valami írást adjak. Hátha addig meghalok...

Stern furcsán mosolygott: Addig meghal? Ez is megtörténhetik?

— Hagyja a fenébe az írást! Hátha én halok meg... Egyikünk sincs bebiztosítva.

Most már Stern hirtelen megrázta Elekes kezét, a markába nyomta a pénzt és eltűnt az éjszakában.

Az időjárás is megenyhült. A hold réztányérja is kibújt az égen s mintha alul, felül fujná a szél, himbálódzott.

Egy régi, ittfelejtett barokkház kapualjában hangos nevetés. Egy férfi búcsuzott el hölgytől.

— Csendes jó éjszakát. Szép álmokat — zengett a férfihang és utána nyikorgott a kapukulcs.

* * *

A Donát-úti nyomorlakás udvarán volt egy elhanyagolt istálló, amelybe Elekes Péter nagy meglepetésére új lakó költözött.

Nem is lehet mondani, hogy új lakó, hiszen az istálló évek óta üres. Most egyszerre lönyerítés veri fel a szomorú, tétova csendet. Valamelyik hóstáti gazda helyeztette itt el lovát és a kocsiját. A sandán néző, kissé megvénhedt ló életműködését egy hetyke fiatal kocsis irányította, aki úgy hajtotta be a megnyitott nagykapun az ütött-kopott járművet, mintha legalább is a zsuki verseny első helyezettje lett volna.

A kocsi lámpásán szám is volt és nem kellett sok találekonyság ahhoz, hogy Péter az első pillanatban felfedezze a jármű bérkocsi jellegét. Beszédbbe elegyedett a kocsissal és szemmel láthatólag örült is, hogy már van ember a közelében, nem nézi a pusztá négy falat, búsongva, itéletnapig. A kocsis eleinte félvállról beszélt vele, de lassanként össze-melegedtek. Péter megtudta, hogy a legényt Kilin Jánosnak hívják, albérletbe tartja a lovát. Közeleg a tél, gazdájának nincs szüksége a Rebekára — így nevezték a beavatottak a Dónát-út új honfoglalóját — hadd változtasson pályát Rebeka, nem árt neki, ha megismerkedik az élet új oldalával is. Ha azután beválik, lehet majd beszélni arról is, hogy Rebeka, mint konflisló jelenlegi hivatásában megerősíttessék.

Kilin János hol kora reggel hajtotta ki a Rebekát, hol pedig este. Egyik nap így, a másik nap úgy, aszerint, hogy mikor volt „szolgálatban“. Elekes szívesen időzött vele, Braziliában úgyis földmunkára fogják s alighanem olyan emberekkel lesz dolga, mint ez a Kilin János. Az ember minden esetre csak profitál — vélekedett Péter — ha igyekszik közelebb férkőzni a nép lelkéhez. Attól a pillanattól kezdve, amikor megtudta, hogy János szülei három hónappal ezelőtt kivándoroltak Braziliába, egyenesen atyafiságos érzésekkel közeledett

Kilínhez. Az öreg Kilínék még nem irták meg, hogy mint megy soruk, János türelmetlenül várja a híradást, nálánál csak Elekes Péter jobban.

Péter esténként az istállóba is bejelentkezett, leült Kilín katonakofférére és hallgatta János csöndes beszélgetéseit a lóval. János úgy társalgott Rebekával, mint az életpárjával.

— Ismerem már ennek a gondolatát is — veregette János Rebekát és egy nagy dézsa vizet öntött a két első lábára. — Ha csak egyet nyerit, már tudom, hogy mi jár az eszébe.

Péter hívta Jánost, hogy aludjon nála a szobában. János vakarta a fejét, dehogy is hagyja itt a Rebekát! Még ha menyezetes ágyba, hófehér dunnák közé fektetnék, akkor sem. Rebeka ilyenkor odanyerített János felé, hálasan és önelégültségében még dobogva is a lábával.

János elmesélte, hogy sovány a kereset. Naponta ötven lejt fizet a gazdának. Takarmányt, zabot, szénát ő ad. Megmarad neki harminc-negyven lejt tisztán.

— Hej, békütyültek a bérkocsi-iparnak — tüszentett Kilín János olyan hangosat, hogy szinte összeomlott az istálló. — Gyütt az otóbusz, mindenki azon jár. Pedig az én fáintos kocsimmal találkára is elmehet akárki.

Péter bólintott. Ez már igaz. A lovak is úgy csöppennek ki a tovaíramló életből, mint egyik-másik ember.

— Még a vonatot is kinyomják ezek a bűdös autobuszok! De azért nincs mit panaszkodnom. Csak kikaparom magamnak is a zabot.

Ez is igaz. Ha az embernek csekélyek az igényei, nem nyújtózik tovább, mint ameddig takarója ér, megtalálja a számítását. Majd Braziliában! Ott senki sem ismeri. Ott fog csak igazán dolgozni. De már írna Herberger az indulásról!

Herberger nem adott életjelet magáról, de irtak az öreg Kilínék. Megbánták, hogy kimentek; becsapva érzik magukat; minden embert, még az ellenségüket is lebeszélük arról, hogy valaha is eszükbe jusson kimenni a fazendákra.

Reggel, kihajtás előtt adta át Kilín János a levelet. Péternek könny szökött a szemébe, könny, amelyet nem kísért sem szó, sem látható indulat. Megint csalódott. Elszontyolodott, de még ideje sem volt megemészteni bánatát, mert egy még hasogatóbb érzés nyomta el a braziliai levél okozta megdöbbenését. Tanácstalanul nézett föl, a koszos, megrágott mestergerendákat bámulta, hogy túl rajtuk az az irgalmatlan jó isten nyissa már ki a szemét! Majd körülnézett és az istálló ablakán a Közvélemény friss számát pillantotta meg a bádog kanna és egy félig leégett gyertya között. A lap első oldala gyászkeretben jelent meg, ösztönösen utána kapott.

— „Stern Emil, a Közvélemény technikai szerkesztője, tegnap délután a temetőben édesanyja sirjánál felakasztotta magát...”

Kiesett a lap a kezéből. Nem akarta elhinni, négyszer-ötször is végigolvasta a tragikus sorokat. Stern öngyilkos lett — az lehetetlen! Hiszen még két héttel ezelőtt együtt voltak s Stern több mint ezer lejt adott neki kölcsön... Maga előtt látta Sternt, kissé feldultan, sok boldonságot beszélve össze-vissza, de hogy ez az igazán okos, felvilágosodott ember felakassza magát — álmában sem merte volna elképzelni. Vajjon mi kergethette a halálba? Elekes képzeletében helyreállította a jelenetet, amely közötté és Stern között folyt le. Stern egyes szavai most bontakoztak ki előtte és ha jól visszagondol, volt a fiatal-ember arcán valami, ami sejtetni engedte a végzetes szándékot. Mérget merne rá venni, hogy Stern már akkor magában hordozta a halált.

Az öngyilkosságot a Közvélemény hosszasan kommentálta.

Sok mindent megírtak róla, pályájának kezdetét, újságírói rátermettségét, nem spóroltak a nekrológ ismert és erőtlen szófordulataival. Itt ott meg is kapták a halott eltűnő alakját és a kolumnás cikk betűáradatából apránként testet öltött Stern, de mint lenni szokott, nem az az ember, akit Elekes ismert. A gyászcikkek átment a második oldalra is, ám hogy miért kellett meghalni e karrierje tetején álló, életerős fiatal-embernek, feleletet, kielégítő választ még a beavatottak sem tudtak adni. Néhány hete búskomor volt — de ezt is csak most vették észre — ez az egész...

* * *

— Én tudom, csakis én tudom — tűnődött Elekes, amikor beállott a temetési menetbe. A temetés a legegyszerűbb szertartások mellett folyt le. A festetlen, fenyőfa koporsót egy darabig a Közvélemény munkatársai vitték a vállukon. Azután letették és átadták a Szentegylet szolgáltnak, akik „hérupp“ kiáltással a vállukra kapták, mint a költözködésnél egy lehangolt zongorát. Bizonyos fölény is volt bennük, mintegy mutatni akarták, hogy újságcsináláshoz érthetnek a szerkesztő urak, de halottat cipelni egyedül ők tudnak.

A Tordai-ut fehér kavicsain jobban sütött a nap, mint a városban. Változatlan áramlással hullottak le a fénysugarak a koporsóra is és az élők megtörölték homlokukat. A napsugarak közönyös lanyhasággal adták oda magukat mindenkinek, a halott Sternnek is, minden emlékeztetés nélkül, figyelmen kívül hagyva, hogy ez az ember azért pusztult el, mert nagyon szerette őket.

A koporsóról — a Deák Ferenc-utca sarkáról még egy félórányi az út a temetőig — kezdtek az emberek is megfélemleni. Voltak, akik nem is titkolták bosszúságukat afelett, hogy miért épen délelőttre tűzték ki a temetést, amikor mindenki el van foglalva. Különösen a délutáni lap munkatársai bosszankodtak... De voltak újságírók, akik viszont azért békétlenkedtek, mert túl korán van. Még álmosak voltak, reggelig

kártyáztak, egyenesen a zöld asztaltól keltek fel, „smen-koporsó“-tól Stern Emil koporsójáig. Ugy volt, hogy a színházi énekkar is kijön, de Sternnek ezzel is pechje volt. Estére operett-bemutatót tűztek ki és a kórusnak ott kellett lenni a jelmezes főpróbán.

Több koszorút is lehetett látni. Nő ellenben kevés volt, csupán néhány berakóleány a nyomdából adta meg a végtisztességet. Javarészt újságírók voltak, néhány ügyvéd, bankdirektor, betűszedő, meg egy öreg idegen ember, akít még az újságírók sem ismertek.

A pap rövidre fogta a mondókáját és a kántor éneke is alkalmazkodott a paphoz: ez is minden meggyőződés nélkül énekelt. Nem volt úgynevezett elsőosztályu temetés.

— Hát érdemes élni? — kezdte meg Várday a bucsuztatót s amikor az elhagyott íróasztalról beszélt, megcsuklott a hangja. Sokan sirtak, a nap azonban sütött, délfele járt és a résztvevők ismét hajlandóságot mutattak, hogy áttérjenek a hétköznapi ügyeire, mert „az élet nem ismer megállást“. Egyesek a sirokat bámulták unalmukban és statisztikát csináltak arról, hogy pár év alatt hány tagját veszítette el a szervezet. — Meg kell már csinálni az újságírók nyugdíjintézetét — beszéltek a kollégák, de maguk sem hitték, hogy érdeklődésük a nyugdíjintézet iránt tovább tart, mint ameddig a temetés.

Stern érdemeiről is szó volt. Legfőbb erényének a pontosságot tekintették és a vállalat igazgatója is megjegyezte, hogy ameddig Stern a lapot csinálta, sohasem volt „állás“. Azok az újságírók azonban, akik e pályát hol a kataszteri hivatallal, hol a tanári foglalkozással tévesztik össze, nem mulasztották el megjegyezni, hogy Stern mégis csak felületes ember volt és cikkei nélkülöztek a kellő utánjárást. A Közvélemény munkatársai külön csoportot alkottak s amíg a nyomdász szervezet kiküldöttje beszélt, már a lap kiadójának bevonásával arról tárgyaltak, hogy most már ki fogja szerkeszteni a lapot.

Ki sem hült Stern hullája, a göröngyök el sem barrikadirozták még a látható világ elől, esetéből már is új lehetőségek rügyeztek. Egy, esetleg két állás nélküli munkatárs kenyérbe kerül. De erről majd fenn a klubban fognak beszélni... Most a román hírlapírói szindikátus kiküldöttje kért szót és egyes csoportokban a vita más irányba telerdőlt.

Kelemen felvetette a kérdést, hogy miért éppen e csunya halált választotta Stern, a halálnak azt a nemét, amely minden, csak nem esztétikus. És miért ilyen borbélylegény romantikával: pont az anyja sirján felakasztani magát?! Egyik cinikus riporter, aki már emberemlékezet óta a billiárdasztalon hált és a haláleseteknek nem tulajdonított nagy fontosságot, azt a megjegyzést tette, hogy zsurnalisztikai szempontból így érdekesebb és Stern kitűnő újságíró volt. De nemcsak kitűnő ember, szerette is a lapját és így nem követte el azt a tapin-

tatlanságot, hogy délelőtt haljon meg és így saját lapját, a Közvéleményt lemarassza. — A román szónok is végzett s még rendetlenebbül, mint ahogyan a hegyre felballagtak, visszaözlött a temetési menet. Elekcs a temetésen sem tudta meg, hogy mi volt az öngyilkosság oka. Olyan titokzatos volt Stern halála, mint élete. Ismét szavak jutottak az eszébe, olyan jelekre emlékezett, amelyek akkor elkerülték a figyelmét, de most látja róluk, hogy mind ennek sorsszerűen így kellett történnie. — Fáradt, nagyon fáradt volt szegény — magyarázgatta magának (gyorsan különválva, hogy Várday és a többi ismerősei ne vegyék észre) és csak mímelte a munka lázát, amint a tüdőbeteg mímeli az egészséget. Az intellektusa ölte meg, mint a legtöbb embert, aki hit nélkül keresi a boldogságot. Milyen pompás ember volt — azok a terméskövek jutottak az eszébe, azok a szépen megcsinált várak, amelyek messziről úgy tetszettek, mintha az Isten egy tömbből faragta volna ki s most közvetlen közelükbe lépve azt látja, hogy ez az egész geometriai alakzat csak hitvány és durva terméskövből volt összetákolva.

Az elégedetlenség ölte meg Sternt, de miért nem ölte meg Stern az elégedetlenséget? Bezzeg Kilin János sohasem fogja felkötni magát, mert nem menthette meg a világot. Aki ép és egészséges, fűtül a világra és ha kell, újra kezdi.

Neki több oka lett volna végezni magával és még sem tette. Pedig már közel járt hozzá. De ha akkor nem tette meg, amikor elhagyta Mariska, amikor minden és mindenki elhagyta, amikor nagy betegsége kórházba kergette, amikor éhezett és koldult, most már nem fogja megtenni. Ő már túl van a veszélyen. Be van oltva minden nyavalya ellen. Amióta a kórházat is elhagyta, kiizzadta magából nemcsak a betegséget, de azt a sok fárasztó tépelődést is, amely behálózta, mint a hináros. Egész szervezete kicserélődött és a remény, a hit nem hagyta el.

Számára nem megoldás, hogy felakassza magát. Stern nem arról győzi meg, hogy milyen könnyű meghalni. Kőműves Kelemen egy asszonyt temetett a várába, hogy a vár megállhasson (ő is egy asszonyt temetett). Egy egész nemzedéknek kell a kövek közé betemetkeznie, hogy a rákövetkező nemzedék építhessen. Stern meghalt (önmagáért), nem is sejtve, hogy holttestét ő is beépítette Kőműves Kelemen várába. Ha eddig sohasem lett volna tapasztalata, hogy hogyan teljesítse az életöstönt, e megrázó élmény küszöbénél észre tér. „Hát érdemes élni“ — hallotta csengeni fülében Várday melegzengésű szavait s ő most hozzá teszi: hát érdemes meghalni? Az akasztott ember torz grimásza most visszalöki őt az életbe.

Úgy van, nem érdemes meghalni. Élni, élni kell, akárhogy is, de élni! Le kell taposni minden olyan gondolatot, amely elköti a kedvet az élettől s a lét céltalanságára emlékeztet.

Kiért a főtérre s azon gondolkodott, hogy valami mellékutcába

assa-e be magát vagy a Mátyás szobor előtt vágjon haza. Brazília már nem érdekelte. Itt marad, itt az ő helye! Bánatosan búcsút mond a régi Elekes Péternek és a régi énje holttestét kiteszi az udvarra a Stern hullája mellé. Nyomorát nem fogja szégyelni többet. Az ő megálázottsága szent, mint a mártírok élete. Már tudja is, hogy mit fog tenni. Az új Elekes Péter unottan elhajítja magától összetört szellemi foglalkozását, mint egy üres konzerves skatulyát. Bérkocsis lesz! Akad még ő is egy hóstáti gazdára, aki árendába adja a lovát. Holnap ki áll a standra és neki cserdít a gyepőlőknek...

* * *

Megtanulta a lovakkal való bánást. (Nem volt nagy művészet, jogász korában párszor röpitette édesapja négylovas hintáját Keresztúrról Udvarhelyre.) De lovat még nem pucolt életében. Ügyetlenül tartotta a tisztító szerszámokat a kezében, de ebbe is belejött. Az esti órákban néhányszor körüljáratta a bérkocsit a Dónáth-úton: gyakorolt.

Télvíz ideje jön, a lovakra úgy sincs szükség a mezei munkánál. Kilin kivitte Elekest a Hóstatba, hogy körülnézzenek ló- és kocsiszerzés irányában. Nehezen ment. Kilin gazdája — aki különben még egy kocsit fuvaroztatott a városban, de kocsisa november elsejére berukkolandó volt a katonasághoz — éppen kocsis után nézett. Umgetett erősen, verte a pipáját a házaelőtti szakállszáritóhoz, kinézte Elekesből a néhai urat. De a végén nem bánta; majd megmutatja az idő, hogy ért-e Elekes a kocsisághoz avagy sem; Kilin is mellette van, csak segít-ségére lesz, ha kíváncsok.

Amikor Elekes a magas bakülésen először jelent meg a standon, ugyanaz a bizonytalan, minden idegszálát tépázó lelkihangulat fogta el, mint egy évvel ezelőtt az őszeren, a hullongó hóban, cókmojkja felett, várva az első vevőt. De most nem szégyenlette magát. Nyugtalanságának egyetlen oka a druk: sikerülni fog-e az új mesterség vagy sem? Túl volt azon, hogy befolyásoltassa magát az ismerősöktől. Szeméremérzése nem tartotta vissza attól, hogy sebeit mutogassa. Sőt dacosan, öntudatosan, egyenesen kereste, várta az alkalmat, hogy találkozzék ismerősökkel. Rettenetes szenvedések árán egy kis világot teremtett meg magának és ezt nem veheti el tőle senki.

Már el is felejtette az első lámpalázás napokat. Szaladt kocsijával vasúthoz, színházhoz, bálókra, ötperces utakra, ahogy jött.

Karácsony táján az állomás előtt várta a gyorsat. A vonat késett. Sötét is volt, ismét rövidzárlat, téli időben gyakran esik meg Kolozsváron, mert a városi tanács még mindig nem bővítette ki a vízműveket.

Egy utas ugrott be kocsijába. Elekes nem láthatta az arcát, nem is volt kíváncsi rá. A New-Yorkba — mondotta az utas és Elekes egykedvűen nekivágott a Ferenc József-útnak.

Egyszerre csak, amint kiértek a vashídhöz, a villanylámpák kigyuladtak. Az utas hirtelen felugrott a kocsiban és megrázta Elekest a vállánál.

Tarnóczi volt.

Elekes eleresztette a gyeplőt. A bakon ülő férfi és a kocsiban ülő férfi ügyetlenül megölelték egymást és hangtalanul zokogtak.

Tarnóczi most odaült Elekes mellé a bakra. Suttogva beszélt, nyugtalanul végig hordozva pillantását az utcán. Titokban jött Kolozsvárra, mert nyíltan nem tehette, kerülni is fogja az embereket. A sziguranciára feladták, hogy Budapesten irredentát szít, különben sem szabad még a repatriáltaknak Erdélybe visszatérniök. Mégis egy pár napra hazaszökött, nem birt magával, látni akarta Kolozsvárt. A klíma sem tesz jót neki, Pesten igen puha a levegő, a víz sem jó, sokat köhécsel.

Elekes is beszélt. Önmaga sorsát mondotta el részletesebben, attól a pillanattól kezdve, amikor Mariska a faképnél hagyta. Még nem váltak el, külön élnek. Mariska valami hangzatos álnevet választott magának. Laci Kolozsváron tanul a reformátusoknál, ott van bennlakásban is. Évi eleinte Tordán volt, most lenn van a rokonoknál. Őt magát szakadatlanul üldözte a végzet. Elhetetlen volt, nem tudott elhelyezkedni. Hosszú út vezet a bakig, de sokkal jobban érzi magát, mint ahogyan Tarnóczi gondolná. Rendbe jött magával. Ha majd pénze lesz, megveszi a kocsit és mint bérkocsitulajdonos öreg napjaira így egy kis vagyonkát összefuvarozhat.

Tarnóczi csak nézte azzal az átható nézéssel, amely azóta is Péterben maradt, amióta elbúcsúztak. Tarnóczi Elekesnek gyeplőmozdulatait is szemmel kísérte. — Hova vigyelek? — kérdezte Péter s eszébe jutott, hogy nem kocsikázhat passzióból, mert ő ebből él és még egy-két fuvar leakar bonyolítani az este.

Tarnóczi meggondolta magát és a Biaziniben vett szállást. Elekes hívta Tarnóczit, hogy másnap látogassa meg, szabad napos délután végéig. Tarnóczi intett a fejével, de tudták mind a ketten, hogy nem fognak találkozni és nem keresik többet egymást.

Ez a kis intermezzo is lezajlott, a muló idő, mint a friss hó, ezt a kerékvágást kisímitotta.

Elekes lovas ember módjára, aki csak a nyeregben érzi jól magát, hozzá szoktatta magát, hogy másfél méterrel magasabbra állítsa be élet-szükségét, mint a többi halandók. Az emberek is szeretni kezdték, mert udvarias volt, előzékeny, nem gorombáskodott, nem dugta el a tarifát, nem hagyta lezúlleni a kocsit.

Másfél méterrel feljebb ült, mint a gyalogjárók. Már-már azt hitte, hogy jobban is látja a világ furcsa berendezkedését, mert felülről nézi.

Megvan valahogy. Formálódnak tervei is. Fia már jövő évben

lakatos műhelyben dolgozik és el fog jönni az idő, hogy majd közösen csinálnak valamit. A közelmúlt napjaira nem igen gondolt, de Kolozsvár kis városa, sok mindent hall az ember. A Közvéleményhez Stern helyébe végre bejuthatott a kis Incze, aki már öt éve stréberkedik, hogy szerkesztő legyen. Várday még mindig szervezi a pártot s tavaszra nagy dolgokat vár, kormányváltozást, új orientációt, paktumot. Mariska Tordáról Marosvásárhelyre szerződött és jelenleg a marosszépvízi adótárnokkal adta össze magát. Krompachernek megint bankja van egy bukaresti nagytézet fiókjának érdekeltségében. Kelemen kiadta az „En szívem és jószágom“ című verseskönyvét. Ez már az ötödik könyve.

Ezt
a köny-
vet K Ö S
KÁROLY illusz-
trálta és a grafikai
kiállítását is ő tervezte.
Nyomtatta a L A P K I A D Ó
és NYOMDAI MŰINTÉZET RT.,
corvinus antiqua betűkkel. A szedést
SCHWARTZ IGNÁC és ANDRÁS LÁSZLÓ
vezették, a nyomást KIÁK FERENC
gépmester, a könyvkötői munkát
URBÁN MIHÁLY végezte.
A könyv bibliofil példányai
kizárólag az Erdélyi
Szépmíves Céh
tagjai részére
készül-
tek

AZ ERDÉLYI SZÉPMIVES CÉH TAGJAI:

Aczél Ferenc
 Adler Arnold
 Adler Lajos dr.
 Adorján Emil dr.
 Adorján Ferenc
 Allesz Béla
 Apáti Emilné dr.-né
 Austerlitz Lajosné, Marek Judith
 Ausländer Lajosné
 Ausländer Oscar
 Balássy Kálmán dr.
 Balás Ernő
 Balla Hugó
 Balogh Géza
 Bánffy Ferenc báró
 Bardócz József dr.
 Atanas Barbon
 Barla Dezső
 Bárd Oszkár
 Barta Mór
 Báthory Lajos dr.
 Beder Sándor
 bágyi Bencze Bogdánne
 Benkő Rudolf
 Berkó Lajos
 Berger Dezső
 Bermann Izidor
 Betegh László
 Bethlen Bálint gróf
 Bidló Ödön dr.
 Bíró Géza dr.
 Bocsaánczy László
 Bod László dr.
 Bodorné Tóháti Idus
 Bölöny Károly
 Br. Bornemissza Elemérné
 Borgida Sándor
 Brüll Emánuel
 Borsai Imréné, Kovács Iius
 Borsai Mária
 Brunner Jenő
 Brunner Sándor dr.
 Brunner Zelma

Buck Gábor dr.
 Burger Sári
 Buzás István
 Csányi György
 Csach Benedek
 Csendes Jenő
 Ifj. Csizsár Lajos
 Czittrom László
 Continental Fakereskedelmi Rt.
 Elie Dăianu dr.
 Darvas Simon dr.
 Davidovits István
 Deák János
 Deák László
 Dénes Arnoldné
 Dénes Sándor dr.
 Dénes Ferenc
 Debreczeny László
 Derczy László
 Deutsch Ferenc
 Deutsek Géza dr.
 Deutsch Jenő
 Deutsch Pál
 Diamant Izsó
 Diósi Menyhért
 Dutka Kálmán
 Eisenstädter Samuné
 Elekcs Miklós dr.
 Elfer Aladár dr.
 Erber Dezső dr.
 Eminet Miklós
 Erdős Máttyás dr.
 Erős Vilmos dr.
 Fábér Antal
 Fábry Ferenc
 Farkas Izsák
 Farkas Józsefné
 Farkas Lajos
 Farkas Mózes dr.
 Fanyó Béla dr.
 Feiler Béla dr.
 Fekete András
 Fekete Antal

Fekete Sándor dr.

Ferencz Ignác

Ferenczy Gyula

Fésűs György

Fettmann Dezső

Fisch Kálmán

Fischer Imre

Fischer József dr.

Fischer Miksa

Fischer Sándor

Fluerag János

Fodor István

Fodor József

Folyovich János

Fővenyessy Zoltán

Friedmann Jenő

Fuchs Ancy

Gaál Anna

Gál Ferenc

Gáspár Elemér

Gáspár István

Geisler Sándor

Gerendi Béla dr.

Gerő Mihály

Glancz Miksa

Glancz Sándor

Göllner Károly

Gombos Aladár

Gombos Benő

Göndörházy Vilmos

Gheorghe Gociman

Goró Ferenc

Gottlieb Kálmán dr.

Grimm József

Grósz Sándor dr.

Groszeck Ödön

Grossmann Miksa dr.

Grosz Imre

Grünfeld Albert

Grünwald Andor

Gutfried Adolf

Gyárfás Edéné

Gyárfás Elemér dr.

György Dénes

György Lajos dr.

Hadházy Sándor

Haller Ferenc gróf

Halász Sándor dr.

Halmágyi Antal

Hatvany Lajos báró

Hecht Richárdné

Heltmann Ervin

Josif Hermann

Herskovits Józsefné dr.-né

Hexner Béla

Hirsch Gyula dr.

Hirsch Hugó dr.

Hirsch Miksáné

Hirschné, Brunner Rózsi dr.

Hollós Izidor dr.

Franz Horovitz dr.

Horváth Dezső

Horvát Henrik

Horváth Tholdy Rudolfiné grófnő

Horváth Ferencné dr.-né

Huszár András

Ignotus Hugó

Ikafalvi Diénes Jenő dr.

Incze András

Indig Ottó dr.

Jakab Géza

Jancsó Elemér

Janovics Jenő dr.

Janovitz Ilus

Jórend Ilonka

Josepovits Hers dr.

Józsa Andor dr.

Kálmán Jenő

Kálmán Andor

Kacsó Sándor és Hantz Milus

Kassovicz Endre

Katscher Adolf

Kapdebo Szilárd dr.

Kemény Anna bárónő

Kempfe E. Josef

Keleti Péter

Széprecht Kedves Ferenc

Kertész Jenő dr.

Kertész Zoltán dr.

dr. Kertészné, Vadász Gizella

Klein Imre

Klein Miksa dr.

Klein Mór

Kincs Miklós dr.

Kohn Ferenc

Koleszár Jenő dr.

Kolozsvári Iparos Egylet

Komáromy Géza

Koppauer Lajos

Kovácsnai Gábor dr.

Kovrig Károly

Kőzer Rózsi

Krausz László

Kovács Arpád

Kurzer Károly dr.

Karda Ferenc dr.

Láday István dr.

Landesberg Henrik dr.

Lakatos Sándor dr.
Lázár Simonné
Légrády István
László Zoltán
Leitner Fülöp dr.
Lendvai József
Lingray Lajos dr.
Litsek Zoltán dr.
Löbl Ernő
Lóránt Géza
Lőrinczy Dénes
Mandula József
Manouschek Langer Ottó dr.
Máthé János dr.
Márkus Tibor
Maron Géza
Markstein László
Marek Mór
Margittai Béla
Márton Adolf dr.
Márk Kálmán
Mátyás Sándorné dr.-né
Mendel Lajos
Melinda László dr.
Merza László
Mihály József
Mihályi Elemér
Mihályi Zoltánné
Moldvai Vilmos
Molnár Jakab
Molnár Kálmán
Molnár László
Móricz Miklós dr.
Mózsa Attila
Mucsi József dr.
Muresian Sándor dr.
Müller Zoltánné dr.-né
Nagy Jenő dr.
Nagyenyesi ref. tanító- és tanítónő-
képző intézet
Karádi Nagy Lajos
Nyerges Imre
Nyúl Jenőné
Neumann Ede Ferenc
Neumann Lajos
Oberding Antal
Dr. Óváry Elemérné
Oregyán József
Páll György dr.
Pálmai Béla
Gagy Pálffy Gyula
Pálffy Jenő
Pandula Géza
Pap Aurél

Pap József
Partos Jenő
Pásztor Ferenc
Pfeiffer Hevesi Pirooska
Peleskey Miklós
Pogány László dr.
Popper László
Puskás Izabella
Pusztai Jenő
Pávai Vajna Ernő
Rados Mór
Rafael Miksa dr.
Reissman Miklós
Ridély Ervin dr.
Ritoók Lajos
Robert Lajos
Rosenblumné Rosenberg Mária
Rosskopf János
Róth Dezső
Róth Hugó dr.
Róth József
Róth Vilmos
Róth Marcell dr.
Rózsa Ferencz
Salzer Jenő
Sámuel Samu
Sarkadi Klára
Sándor Géza
Semlyén Hugó dr.
Sebestyén József dr.
Sebők Elek
Sebestyén Béla
Sebestyénné, Brunner Dóra
Singer Mór
Sikó József dr.
Silay István dr.
Somogyi Endre dr.
Somogyi Dezső
Spitzer József dr.
Steiner Pál dr.
Dr. Schönberg Menassa
Schuller Gyula
Schück Ármán dr.
Szabó Jenő
Szabó László
Szántó Miklós
Szántó Samu dr.
Szántó Zoltán dr.
Szász Endre
Székely Viktor
Székely József
Szenes Imre dr.
Tamási Áron
Tamási György

Tanódi Endre dr.	Várfalvi Mór dr.
Tassy-Betz László dr.	Váradi Zoltán
Tauber József dr.	Veress Ferenc dr.
Teleky Ádám gróf	Viola Kornél
Terner Berthold	Wallerstein Antal
N. Tessitori Nóra	Walter Gyula
Tischler Erzsébet	Weisz Gézané
Tolcsavay Lajos dr.	Weisz Herman dr.
Toldalagi József gróf	Weisz Mórné
Torday Zádor	Wenczel Márton
Tóth Sándor	Wenczel Miksa
Tömö Antalné szül. Makray Teréz	Wieder Samu
Ujvárossy Gyula	Witrael Vilmosné szül. Fischer Ilonka
Ujságiró Klub Kolozsvár	Wojticzky Kelemen Gyula
Udvardy Ignác	Wohl Márkus dr.
Ursuné Stössel Margit dr.	Zágoni Katinka
Ürményi Gyuláné	Zalai Gyula
Ürmösy Sándor dr.	Zima Tibor dr.
Vágó P. Gábor	Zinner Károly
Vajda Lajos	Zongor Gyula
Váradi Odön dr.	Zudor János
Vásárhelyi Béla dr.	

A CÉH ALAPÍTÓI

Kádár Imre
Kós Károly
Ligeti Ernő

Nyirő József
Pál Árpád
Zágoni István

Biblioteca oraşenească
Ierurea-Cluc

